

**T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALKBİLİMİ ANA BİLİM DALI**

KARAMANLICA KAYNAKLARA GÖRE NEVŞEHİR

Yüksek Lisans Tezi

Sevgi PAÇACI

Prof. Dr. Adem ÖGER

**NEVŞEHİR
2022**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Sevgi PAÇACI

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

'Karamanlıca Kaynaklara Göre Nevşehir' adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak yazılmıştır.

Tezi Hazırlayan

Sevgi PAÇACI

Danışman

Prof. Dr. Adem ÖGER

Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Adem ÖGER

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Adem ÖGER danışmanlığında Sevgi PAÇACI tarafından hazırlanan ‘Karamanlıca Kaynaklara Göre Nevşehir’ adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../2021

JÜRİ

Danışman :Prof. Dr. Adem ÖGER

Üye :

Üye :

İMZA

.....

.....

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...../...../..... Tarih ve .....sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Doç. Dr. Lokman TANRIKULU

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın konusunu belirlemede ve yűrűtűlmesi sırasında benden desteęini esirgemeyen ve çalıőmam için gerekli olan birçok kaynaęın temin edilmesinde yardımcı olan danıőmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Adem Őger'e, çalıőmam sırasında bana her zaman yardımcı olan baőta Cemile Kurt'a ve dięer arkadaőlarım, Őęrenim hayatımın ilk gűnűnden bugűne kadar maddi-manevi desteklerini ve sevgilerini esirgemeyen aileme teőekkűrlerimi sunarım.

KARAMANLICA KAYNAKLARA GÖRE NEVŞEHİR

Sevgi PAÇACI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk

Halkbilimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2022

Prof. Dr. Adem ÖGER

ÖZET

Tarihimizde ve kültürümüzde önemli bir yere sahip olan Karamanlı Ortodoks Türkler tarihten bu yana Anadolu'nun çeşitli yerlerinde özellikle Kapadokya bölgesinde Nevşehir, Niğde, Kayseri, Aksaray, İstanbul, Adana illerinde ve Kırım, Balkanlar, Akdeniz, Karadeniz gibi bölgelerde yaşamışlardır. Karamanlı Ortodokslar yaşadıkları köken sorunu başta olmak üzere dil, din gibi tarihte birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Karamanlı Ortodoks Türkler, 1 Mayıs 1923'te Lozan anlaşması gereği göçe tabi tutularak Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Mübadeleye maruz kalanlar Yunanistan'a gitmek zorunda kalmış diğerleri ise çeşitli sebepler göstererek Türkiye'de kalmıştır. Göçle birlikte geride bıraktıkları kaynaklar da bize tarihi, coğrafi ve kültürel hayatları hakkında önemli izler bırakmışlardır. Bu kaynaklar Grek harfleriyle Grek harfleri kullanılarak oluşturulan eserler ve kitabeler, kiliseler, camiler, okullar, konutlar vs.' dir. 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar çeşitli alanlarda Grek harfli metinlerle kaleme alınan ve Karamanlıdika adı verilen eserlerde Nevşehir hakkında da önemli bilgiler bulunduğunu çeşitli araştırmalardan bilmekteyiz. Nevşehir'e ilişkin önemli yazılı kaynakları oluşturan bu eserlerin taranarak Nevşehir'e ait bilgilerin derlenmesi, incelenmesi ve mukayeseli olarak ortaya konması, Nevşehir ve çevresinde yaşamış olan Karamanlı Ortodoksların kültürel yapısı ve diğer etnik gruplarla ilişkilerinin incelenmesini esas alan çalışma, altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Karamanlı Ortodokslar hakkında dil, din, kültür, mübadele, nüfus ve

coğrafya hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Nevşehir'e yer veren Karamanlıca kaynaklara ve bu konu üzerindeki çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Karamanlıca kaynaklarda Nevşehir ve Nevşehir'e bağlı yerleşim yerleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde Karamanlıca kaynaklarda Nevşehirli önemli şahsiyetler üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Karamanlı Ortodoksların kurduğu önemli cemiyetlere yer verilmiştir. Beşinci bölümde Nevşehir'deki Karamanlıca kitabeler hakkında bilgilere ve örneklere yer verilmiştir. Sonbölümde, Karamanlıca kaynaklara göre Nevşehir'de yaşayan Karamanlı Ortodoksların sosyal hayatları ve folklor ürünlerinin örnekleri üzerinde durulmuştur. Kültürel hayata dair bilgiler Karamanlı Ortodoksların sözlü kültür ürünlerini unutmalarıyla araştırmaların yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu nedenle konu bütüncül bir yaklaşımla açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karamanlıca, Karamanlı Ortodokslar, Kapadokya, Kültür, Nevşehir.

NEVSEHIR ACCORDING TO KARAMALICA SOURCES

Sevgi PAÇACI

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Department
of Turkish Folklore**

Master Thesis, June, 2022

Prof. Dr. Adem OGER

ABSTARCT

Karamanli Orthodox Turks who have an important place in our history and culture, have lived in various parts of Anatolia throughout history. They live despecially in Nevşehir, Niğde, Kayseri, and Aksaray from the Cappadocia region, in the cities of Istanbul, Adana, and regions such as the Crimea, the Balkans, the Mediterranean, and the Black Sea. Karamanli Orthodox people have faced many problem ssuch as religion and language in history, especially the problem of origin. The Karamanli Orthodox Turks were sent to Greece by immigration on May 1, 1923, under the Treaty of Lausanne. Those who were exposed to exchange had to go to Greece, while others stayed in Turkey by giving various reasons. There sources they left behind with the migration have left us important traces of their historical, geographical, and cultural life. These sources are work san dinscriptions handled in Greek letters, and structure ssuch as churches, mosques, schools, and residences. We know from various researches that there is important in formationa bout Nevşehir in the Works called "Karamanlıdika", which were written in Greek letters in various fields from he 16th century to the beginning of the 20th century. These works, which include important written source about Nevşehir, have been scanned and the information about Nevşehir has been compiled, examined, and presented comparatively. The study, which is based on the cultural structure of the Karaman Orthodox who lived in Nevşehir and its surroundings, and their relationship and connection withoth ere ethnic groups, consists

of six chapters. Language, religion, culture, population exchange, population, and geographical information about Karamanli Orthodox are given in the introduction part. In the first part, Karamanlidika sources that contain information on Nevşehir and studies on this subject are given. In the second part of the study, information about Nevşehir and settlements connected to Nevşehir is presented that took place in Karamanlidika sources. In the third part, important people from Nevşehir are emphasized who took place in Karamanlidika sources. In the fourth chapter, important societies established by the Karamanli Orthodox are given. In the fifth chapter, information and examples about the Karamanlidika epitaphs in Nevşehir are given. In the last part, the social lives of the Karaman Orthodox people living in Nevşehir according to Karamanlidika sources, and the examples of folklore products are emphasized. And it has been seen that there are searches in sufficient as the information about the cultural life and the oral culture products of the Karamanli Orthodox are forgotten. Therefore the subject has been tried to be clarified with a holistic approach.

Keywords: Karamanlica, Karamanli Orthodox, Cappadocia, Culture, Nevşehir.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etiğe Uygunluk Beyanı.....	İİ
Kılavuza Uygunluk Onayı.....	İİİ
Kabul ve Onay Sayfası.....	İV
Teşekkür.....	V
Özet.....	V
Abstract.....	Vİİ
İçindekiler.....	İX
Giriş.....	1
A. Karamanlı Ortodokslar Hakkında.....	1
B. Din ve Kültür.....	4
C. Coğrafya ve Nüfus.....	6
D. Tarihsel Arka Plan.....	9
E. Mübadele.....	12
F. Dil.....	16
G. Karamanlı Türkçesinin Türkçe İçindeki Yeri.....	23

I. BÖLÜM

NEVŞEHİR'E YER VEREN KARAMANLICA KAYNAKLAR VE BU KONUDAKİ ÇALIŞMALAR

1.1. Nevşehir'e Yer Veren Karamanlica Kaynaklar.....	27
1.2. Nevşehirli Karamanlılar Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	29
1.2.1. Kitaplar.....	29
1.2.2. Kitap Bölümleri.....	32
1.2.3. Tezler.....	32
1.2.4. Makaleler.....	34
1.2.5. Tebliğler/Bildiriler.....	41

II. BÖLÜM

KARAMANLICA KAYNAKLARDA NEVŞEHİR VE NEVŞEHİR'E BAĞLI YERLEŞİMLER

2.1. Nevşehir.....	45
2.2. Ürgüp.....	50
2.3. Göreme	54
2.4. Hacı Bektaş.....	54
2.5. Gülşehir	55
2.6. Mustafapaşa	56
2.7. Derinkuyu	58
2.8. Suvermez	59
2.9. Arapsun Kazası	59
2.10. Özlüce Köyü	59
2.11. Nar Köyü	60
2.12. Til Köyü.....	60

III. BÖLÜM

KARAMANLICA KAYNAKLARDA NEVŞEHİRLİ ŞAHSİYETLER

3.1. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa	62
3.2. Din Adamları	63
3.2.1. Aziz Paisios	63
3.2.2. Papa Yeoryios	63
3.2.3. Azize Nina	64
3.3. Öğretmenler	64
3.3.1. Filippos Arıstovulos	64
3.3.2. Vasileios Dimitrios Oraıopulos.....	66
3.3.3. Vasileos İonnidis.....	66
3.3.4. Vasilios Kontopulos	67
3.4. Doktorlar.....	68
3.4.1. Doktor Arhangelos Gavril, ...	68
3.5. Şairler	69
3.5.1. Homiros	69

IV. BÖLÜM

KARAMANLILARIN KURDUĞU NEVŞEHİR MENŞELİ CEMİYETLER, OKULLAR VE TARİHİ YAPILAR

4.1. Cemiyetler	71
4.1.1. Nevcivananı Fukaraperver Uhuvveti	71
4.1.2. Papa Yeorgios Nam Cemiyet-İ Islahiyesi	72
4.1.3. Kapadokya Cemiyeti	73
4.1.4. Indiktias Cemiyeti	74
4.1.5. Anastasis Fukaraperver Uhuvveti	74
4.1.6. Kız Okulu İçin Kurulan Cemiyet	74
4.1.7. Anorthotikos Sullogos Yeorgios Cemiyeti	74
4.1.8. Vassilias Cemiyeti	75
4.1.9. Anorthotikos Sullogos O P Georgios Cemiyeti	75
4.1.10. Sinason Dul Kadınları Himaye Cemiyeti	76
4.2. Okullar	77
4.2.1. Ürgüp Kazasında Bulunan Mektepler	77
4.2.2. Nevşehir Kazasında Bulunan Mektepler	78
4.2.3. Arapsun Kazasında Bulunan Mektepler	79
4.3. Tarihî Yapılar	80

V. BÖLÜM

NEVŞEHİR'DEKİ KARAMANLICA KİTABELER

VI. BÖLÜM

NEVŞEHİRLİ KARAMANLI ORTODOKSLAR'DA SOSYAL HAYAT VE FOLKLOR ÜRÜNLERİ

6.1. Doğum ve Düğün	90
6.2. Evlerdeki Süslemeler	91
6.3. Giyim, Kuşam ve Süslenme	93
6.4. Evlilik	97
6.4.1. Kız İsteme	98
6.4.2. Düğün Öncesi Hazırlıklar	99
6.5. Müslüman Türklerle Karamanlı Ortodoksların Komşuluk İlişkisi	102

6.6. Halk İnanışları ve Nazara Dair Uygulamalar	103
6.7. Yemek Kültürü	105
6.8. Sözlü Kültür Ürünleri.....	107
6.8.1. Ninni	107
6.8.2. Maniler	109
6.8.3. Atasözleri.....	109
6.8.4. Fıkralar	111
6.8.5. Efsaneler	111
6.8.6. Türküler	112
6.9. Yunanistan'a Göç Sonrası	117
Sonuç.....	124
Kaynaklar	128

GİRİŞ

A. Karamanlı Ortodokslar Hakkında

1071'den önce gelip Anadolu'ya yerleşen Karamanlı Ortodoksların bir bölümü, Hristiyanlığı kabul edip Grek harflerini öğrenmişler ve bu alfabe ile bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Anadolu'da yaşayan, Türkçeden başka dil bilmeyen, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimsemiş Türklere "Karamanlı Türkleri veya Karamanlı" adı verilmiştir (Demir, 2010:3). "Karamanlı adı Anadolu'nun Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyanlarına verilen bir ad olup ilk defa 1553-1555 yıllarında İstanbul ve Anadolu'da seyahat eden Hans Dernschwam'ın seyahatnamesinde Caramanos (=accusativus) şeklinde geçmektedir" (Eckmann 1950: 165). Dernschwam, Yedikule bölgesinde ikâmet eden Karaman (Caramania) bölgesinden gelmiş olan ve Karamanlılar (Caramanos) ismiyle anılan bir topluluktan bahsetmektedir. Dernschwam, bu topluluğun Yunanca bilmeyip Türkçe konuştuklarını ifade etmektedir. Fakat bu topluluğun ne zamandan beri Türkçe konuştuğu bilinmemektedir (Dernschwam 1992: 67'den akt. Kılıçarslan 2013: 55). "Evliya Çelebi de, Antalya'da Türkçeden başka dil bilmeyen Hristiyanlardan söz etmektedir"(Avcioğlu 1979:15'den akt. Berkol, 1986:137).

Anadolu'da yaşayan ve Hristiyanlığı kabul eden Karamanlı Ortodokslar ile yine Anadolu'da yaşamış ve Müslüman olan Karamanlı Beyliği ad benzerliğinden dolayı karıştırılan bir konu olmuştur. Karamanlı Ortodoks isminin kökenine dair araştırmalar yapılmış ve bunun sonucunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Karamanlı adının nereden geldiğine dair bilgiler Demir'e göre şöyledir: Karaman Türkleri, 1071'den çok önce Türkiye'ye gelip yerleşen Kuman/Kıpçak veya Peçenek Türklerinin bir boyu olmalıdır. Anadolu'da Karaman ismine ilk kez MÖ 400'de rastlıyoruz. Bugünkü Uşak ilinin bulunduğu yerin yakınlarında MÖ 400'de Keramonagora (Karamanpazarı, Karaman Halk Meydanı) adlı bir yerleşim merkezi bulunmaktadır (Demir, 2010:6).

Yonca Anzerlioğlu ise bu durumu şöyle aktarmaktadır: Anadolu'lulara Karamanlı ismi ta Sultan Murad Han-ı Gazi hazretlerinin asrından sehven(yanlışlıkla) İstanbul'un Karamanından dolayı kalmıştır. şöyle ki, Anadolu'dan İstanbul'a gelen taşçı, duvarcı, sıvacı ustaların ve amelenin cümlesi büyük Karaman ile Küçük Karaman'da otururlar idi. Ve devlet ebniyesine (binalarına) veyahut onun bunun binasına ustalar iktiza ettiğinde, “*gidin birkaç nefer Karamanlı usta getirin*” derlerdi, yani Karaman'da oturan ustalardan demek idi. Ve ustaların kaffesi Anadolu olduklarından vakit geçerek, İstanbullular kaffe-i Anadolu'ları Karamanlı zanneylediler. Ve böylelikle bu isim kalmış ise de yanlıştır, asıl Karaman İstanbul'dadır (Anzerlioğlu, 2002: 111-112).

Ferruh Ağca ise Karamanlı isminin kökenine ilişkin şubilgilereyer vermiştir:1049 yılında Selçuklular'ın Doğu Anadolu'ya yaptıkları akınlara karşı Bizans İmparatoru Konstantin Monomach, Peçeneklerden on beş bin kişilik bir atlı birlik kurdurmuş ve başına o sırada Konstantinopol'de bulunan dört Peçenek büyüğu Karaman Beyliği'nin himayesine girdiği için Karamanlı adını almış, daha sonrada Anadolu'da yaşayan bütün Hristiyan Türkler için “Karamanlılar” adı kullanılmıştır (Ağca, 1999:4).

Karaman isminin Türk dünyasının farklı alanlarında şahıs ve yer adı olarak karşımıza çıktığı bilinmektedir. Eski Oğuz yaylalarının kuzey kısmında iki nehir ismi olmakla birlikte, Kazak-Kırgız şamanist ilahilerinde bir ruhun adı, Kalmuk kahramanlarından birinin ismi olarak geçmektedir (İnan, 1987: 8-10).

Richard Clogg da Anadolu'lu Ortodoksların kendilerini Karamanlı olarak değil “Hristiyanlar” ya da “şark'ta yaşayan Hristiyanlar” olarak adlandırdıklarına dikkati çekerken ancak 18. yüzyıl Yunanca metinlerde Anadolu'lu Türk dilli Hristiyanların Karamanlı ifadesiyle anılmasına rastlandığını vurgular. Clogg aynı yazısında, daha 16. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden kimi seyyahların Yedikule'de yaşayan Türkçe konuşan Karamanlı (Caramanian) Hristiyanlara atıf yaptıklarını vurgular. Buradan hareketle, Türk dilli Hristiyanların “Karamanlı” ifadesini kullanmaktan imtina edip, onu çoğunlukla pejoratif bulsalar da terimin oldukça erken bir tarihten itibaren tedavülde olduğunu iddia etmek mümkündür. Karamanlı tabirinin, hiç değilse Türk

dilli Ortodoks yazında benimsenmemekte olduğunu, hatta tahkir edici bir adlandırma olarak görülüp reddedildiğini söylemek mümkün (Benlisoy ve Benlisoy, 2010: 19-20).

Kimlik üzerinden görünür olan bu meşruiyet krizinin *Temeşa-i Dünya*'daki önemli bir göstergesi de Karamanlı ifadesinin kullanımındır. Misailidis metinde sürekli olarak "Anadolulu olmanın" altını çizirken "Karamanlılar" ifadesini ikircikli olarak kullanmaktadır. Bunun temel sebeplerinden biri, Anadolulu Ortodoksların kendilerini genellikle "Karamanlı" olarak değil "Anadolulu Hristiyanlar" olarak adlandırmalarıdır. Bunun bir nedeni de Karamanlı ifadesinin Yunanca konuşan bazı Rumlar tarafından hakaretâmiz bir anlamda kullanılmasıdır (Şimşek, 2014: 213).

"Karamanlılar, kendileri için başka adlar da kullanmışlardır. Anadolu Hristiyanları, Anadolu Ortodoks Hristiyanları, Yunanı Lisanını bilmeyen Anadolu'daki Hristiyanlar, Anadolulular" (Berkol, 1986: 137) gibi adlandırmaya ilişkin çeşitli tartışmalar olsa da Karamanlıca eserlerden hareketle Karamanlı isminin Anadolu'da yaşayan Ortodokslar için kalıcı bir isim olduğunu söyleyebiliriz. Karamanlı Ortodoksları bir zümre olarak adlandırmaya yönelik kullanılan ifadelerde onların Hristiyan Ortodoks olmalarına, Türkçe konuşmalarına ve Anadolu'da yaşamış olmalarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Günümüzde Yunanistan'da yaşamakta olan Karamanlı Ortodokslar bir zümre olarak kendilerini 'Anadoluluyuz', 'Karamanlıyız' veya 'Anadolulu Rumuz'; bireysel olarak ise göç edilen köy, kasaba veya şehir adıyla Niğdeliyiz, Çarıklıyız, Konyalıyız, Sinasosluyuz, Mistiliyiz, Gerveriliyiz şeklinde tanımlamaktadırlar (Öger, 2016: 381). "Buna mukabil "Karamanlı" ibaresinin taşıdığı olumsuz anıştırmalara rağmen kimi zaman Anadolulu Ortodokslar tarafından kullanıldığı da olur" (Benlisoy, 2010: 20). Karamanlı Ortodokslar, yoğun olarak Anadolu coğrafyasında yaşamışlar ve buldukları kültürel ortamı göç ettikleri yeni coğrafyaya da taşımışlardır. Göç ettikleri coğrafyada "Anadoluluyuz" demeleri ise bunun bir göstergesi olmuştur.

B. Din ve Kültür

Türkler, tarih boyunca pek çok farklı dini kabul etmişlerdir ve bunlardan birisi de Hristiyanlıktır. Orta ve Güney Anadolu'da yaşayan Türkçe konuşan ve Türk kültürünü yaşayan ve yaşatan Karamanlılar da Hristiyanlık inancını kabul eden Türklerdendir

(Ağca,1999: 9). W. Barthold'a göre, Türk kelimesi sadece ve sadece İslamiyet'le bağdaştırılmış olup İslamiyet dairesi dışında kalan Türk topluluklarında bu ad pek yayılmadığı gibi ne Ruslar ne de Avrupalılar Hristiyanlığı kabul eden Peçenek ya da Kuman/Kıpçak'lara Türk dememişlerdir (Barthold, 2015: 41'dan akt. Tekin, 2017: 22).

Bazı araştırmacılar tarafından Karamanlı Ortodoksların Türk olduğu fikri kabul görmese de Karamanlı Ortodokslar, dini farklı olan diğer Türkler gibi gelenek ve görenekleriyle yaşayış tarzlarını ortaya koymuşlardır ve bunun sonucunda Türk oldukları açıkça ortaya çıkmaktadır. Karamanlı Ortodokslar, inanç olarak Yunanlılarla aynı kiliseye mensup olup Ortodoks inancının gereği sahip oldukları değerler dışında Yunanlı Ortodokslarla fazla bir benzerlikleri olmayıp din dışında, sosyo-kültürel yapıları çerçevesinde daha çok Anadolu'da birlikte yaşadıkları Müslüman Türklerle ciddi benzerlikler göstermektedirler (Öger, 2016: 382).

Evangelia Balta, Karamanlı Ortodoks Türklerin isimlendirilmesinin değişimini Karamanlca kitapların yayımlandığı yıllara göre belirtilmiştir ve bu durumu şu şekilde bir sınıflandırma yaparak göstermiştir: Hristiyanlar 1743-1918, Hristiyan Ortodokslar 1718- 1884: Kitabı Mukaddes Şirketi'nin ortaya çıkmasından (1826) sonra daha sık görülmektedir. Anadolu Hristiyanları 1718-1883: 1802 yılından 1846'ya kadar daha siktir. Din, Karamanlı Ortodoksların toplumdaki etkinliklerinin en büyük payını oluşturmaktaydı. Din, bu kişilere Osmanlı Devleti içinde öteki topluluklardan bir farklılık sağlamaktaydı. Müslümanlardan ayrılıkları Hristiyan olmaları, Anadolu'nun Katolik ve Protestanlar'ından ayrılıkları ise Ortodoks olmalarıydı. Ayrıca Yunanistanlılardan ayrılıkları da Anadolulu olmalarıydı (Balta, 1990: 19). Osmanlı Devleti'nin düzeninde kişiler, içinde doğduğu topluluğun ruhanî, malî ve idarî otoritesine bağlı olarak yaşar ancak din değiştirirse bu kompartıman değişirdi (Ortaylı, 2001:10).“Çünkü Osmanlılarda fertler milliyet ve ırk ayrımına göre değil, din farklılığına göre değerlendirilirdi” (Özcan 2001: 49'dan akt. Kahya, 2008: 482). Bu değerlendirmeye maruz kalan topluluklardan biri de Karamanlı Ortodokslardır. “Osmanlılarda “din birliği” esası hükmettiği için içerdeki Hristiyan Türkler, millî aileye yabancı kalmışlar ve Rum topluluğu ile birlikte değerlendirilmişlerdir” (Cami, 1932: 19'dan akt. Kahya, 2008: 482). “Bu yüzden Karamanlılar İstanbul'daki Rum

Ortodoks kilisesinin idaresi altında sayılmaktaydılar. Müslüman Türkler de bundan dolayı onlarla ilgilenmediler.” (Kahya, 2008: 482). O zamanda oluşan din algısının her ne kadar Müslüman Türklerle Karamanlı Ortodoks Türklerin farklı görülmesine sebep olsa da buldukları ortam sayesinde paylaştıkları birçok kültürel unsurun ortak olduğu söylenebilir.

Anzerlioğlu'nun Suzanna Evyenidou ile 4.10.2000 ve 5.10.2000 tarihinde Larissa şehrinde yaptığı mülakatta Nevşehir Ürgüp'e bağlı, iki Müslüman köy arasındaki Potamya-Başköy'de yaşayan Karamanlı Ortodoksların Müslüman Türklerle Türkçe konuştuklarını kaydetmiştir. Yine aynı mülakatta Karamanlıların Türkçeyi kullandıklarını ve anladıkları belirtilmiş ve hatta gece yatarken Müslüman Türklerinde yaptığı 'yattım sağıma döndüm soluma...' diye devam eden duaya benzer bir dua ettiklerini söylemişlerdir (Anzerlioğlu, 2009: 178). Karamanlı Ortodoksların dinî inançları ayrı olsa da din konusunda bile birçok benzerliğin olduğu görülmektedir: Düğünler, oyunlar, yemekler, büyüğe saygı, yardımlaşma, misafirperverlik, türküler, maniler, yaşanan mekânlar, bugün dahi halk oyunları oynarken veya özel günlerde giydikleri kıyafetleri, bazı örneklerde olduğu gibi geçmişteki kadar olmasa da bugün taşıdıkları soy isimlerindeki öz Türkçe isimler Karamanlı Ortodoksların sahip oldukları sosyokültürel yapının Müslüman veya Gagauzlar gibi Hristiyan olan diğer Türklerden farklı olmadığını gösterir niteliktedir (Anzerlioğlu, 2002: 160).

Karamanlı Ortodoksların kültür taşıyıcısı olarak sözlü edebiyat geleneği, toplumsal hayatın yanı sıra etnik ve kültürel yapıda da önemli bir işleve sahiptir. Günümüzde özellikle Anadolu'ya ilişkin hikâyeler, türküler, halk oyunları, müzik, ilahi, atasözleri ve deyimler öne çıkmaktadır. Günümüzde Yunanistan'da Karamanlı Ortodoksların kurdukları derneklerin çatısı altında oluşturulan halk oyunu ekipleri ve onların icraları, 'Gesi bağları', 'Konyalım', 'Harman Yeri' 'Taş köprü' gibi birçok Anadolu türküsünün icrası bu zümrenin milli kimliğini korumada ve sürdürmede en temel değerlerin başında gelmektedir (Öger, 2016: 384). "Günümüzde kırsal alanda ve köylerde sülale ve büyük aileler şeklinde toplu yaşama bağlı olarak kültürel doku ve gelenekler büyük oranda korunurken, şehir merkezlerine göç edenler için aynı durumu söylemek pek mümkün değildir" (Öger, 2016: 383). Çünkü göçle birlikte birçok sorun ortaya çıkmış ve kültürel yaşamdaki ihtiyaçlar en alt seviyeye yani temel ihtiyaçlara

inmek zorunda kalmıştır. Farklı bir şehre gitmekle birlikte bilmedikleri bir yaşam tarzı içine girmişlerdir. Bu durumdayeni kentin kültürel ihtiyaçları Karamanlı Ortodoksları tek tipleştirici bir yaşam tarzına itmiştir. Bundan dolayı çoğu kişi geleneksellikten uzak bir hayat sürdürmüştür.

C. Coğrafya ve Nüfus

Karamanlı Ortodokslar; tarih boyunca Anadolu'nun özellikle iç ve güney kesimleri ile Karadeniz Bölgesi, Kıbrıs, Ortadoğu, Balkanlar ve Kırım'da yaşamışlardır (Eckmann 1988: 89-94). Bu kadar geniş bir alana yayılan Karamanlı Ortodoksların, Orta Asya'da İdil-Yayık bölgesi, Don Nehri, Aşağı Dinyeper ve Tuna bölgeleri ve Balkanlara, oradan da Anadolu'ya geçmek suretiyle Türkler'in bıraktıkları derin izlerde bağlantısı olduğu söylenebilir (Türkdoğan, 2009: 39).

Doğu Avrupa-Batı Sibiryâ bölgelerinin tümünü kapsayan İslam kaynaklarında Deşt-i Kıpçak, Batı kaynaklarında ise Comania (Komanya) olarak adlandırılan bölge Kuman/Kıpçakları 1093 yılında tekrardan Bizans topraklarında bulundurmamak zorunda kalmıştır (Kafesoğlu, 2004: 189). Kuman/Kıpçak Türkleri Balkay gölünden Karadeniz'in batısına kadar yayılma alanı bulan bir Türk boyudur. Ve bu boylardan bazıları Müslümanlığı bazıları ise Hristiyanlığı kabul etmiştir. Orta Anadolu'da ve Doğu Karadeniz'de isim ve hane olarak karşımıza çıkan Kuman/Kıpçaklar'ın din, dil, kültür yaşantıları üzerinden ve arşiv belgelerinden de Karamanlı Ortodokslar'ın izlerini görebilmek mümkündür (Türkdoğan, 2009: 98). Oğuznâme'ye göre Karamanlılar, Anadolu'ya göç etmeden önce Amuderya'nın ötesinde İlyalık taraflarında ve bu nehrin batısında kalan Balkhan dağlarında yaşamışlardır (Togan, 1981: 320). "Nitekim Robert Anhegger de Türkçe konuşan Ortodoksların Anadolu dışında Rumeli'de Tesalya, Makedonya ve Tuna'ya kadar uzanan bölgelerde izlerine rastlanabileceğine dikkat çekmektedir" (Anhegger 1968: 73'dan akt. Anzerlioğlu 2002: 112). Karamanlı Ortodoksların Türkistan bölgesinde haydutluk ve soygunculuk yaptıklarına dair rivayetlerederastlanmaktadır. Hatta Şeyh Ahmed Yesevî'nin oğlunu öldürdüğü ve bedduasını almış oldukları da Türkistan'daki Yesevî rivayetlerinde yer almıştır. Tuğrul Bey'in zamanında kalabalık bir kütle halinde Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun güney ve batı kısımlarını işgal eden Karamanlı Ortodoksların biri

diğerini tanımayan uç boyları arasında sadece başkaldırı düzenleyen Moğollara boyun eğmelerinin ve onlara bağımlılık göstermelerinin sebebi ya Kuzeybatı Anadolu'ya dolan Tatar Kıpçak unsurları ile karışıp kaynaşmalarıdır ya da sadece geleneklerinin uyuşmasıdır (Togan, 1981: 320-321).

Gazanfer İbar'agöre, Karamanlı yerleşimleri arasında en sık rastlananlar şunlardır: İstanbul, Ankara, Kayseri, Nevşehir, Amasya, Kırşehir, Konya, Karaman, Zincidere, İncesu, Talas, Akşehir, Samsun, Bafra, Çarşamba, Adana, İzmir, Safranbolu, Havza, Tosya, Zile, Çankırı, Kula, Kastamonu, Bolu, Merzifon, Taşucu, Mürefte, Bursa, Kütahya, Bayındır, Polatlı, Gevye, Konya Ereğlisi, Hamidiye, Gölcük, Mihaliç, Adapazarı, Eskişehir, Afyonkarahisar, Vezirhan, Nazilli, Tarsus, Mersin, Biga, Silifke, Alaçam, Zonguldak, Ereğli, Bartın, Antalya, Alanya, Erbaa, İnebolu, Çaycuma, Denizli, Balıkesir, Salihli, Gemlik, Düzce, Gümüşhacıköy, Söğüt, Uşak, Ödemiş, Burdur, Isparta ve Akdağmadeni (İbar, 2018: 118).

Karamanlılar Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya, Karadeniz sahilleri ve İstanbul'da büyük kitleler halinde oturmaktaydılar. İstanbul'un Yedikule, Langa ve Galata semtlerinde Fetih'ten (1453) sonra yerleştirilmişlerdir. Anadolu'nun diğer yerleşim merkezleriyle Suriye, Balkanlar, Basarabya ve Kırım'da ise sayıları daha azdı. Karamanlı Ortodokslar, diğer Rumlarla beraber Lozan Antlaşması'nın (1923) eklerinden VI. numaralı uyarınca, yer değişimine (Mübadele) tabi tutulmuşlar ve Yunanistan'a göç ettirilmişlerdir (Eyice, 1962: 369; Berkol, 1986: 138). Karamanlı Ortodokslar, gittikleri Yunanistan'da "Anadolu lisanı" dedikleri Türkçeyi kullanmayı sürdürmüşlerdir. Yaşlılar, Yunancayı öğrenememişlerdir. Yeni kuşak ise Türkçeyi 60 yıl önce kullanılan Kayseri, Nevşehir ağzına yakın bir şekilde konuşmaktadırlar (Berkol, 1986:139).

1923'te mübadeleye tabi tutulanlar Yunanistan'a gitmiş, çeşitli nedenlerle mübadeleye tabi tutulmayanlar ise Türkiye'de kalmışlardır. Mübadeleye tabi tutulmama gerekçeleri ise şöyledir:

“İhtidâ edip mübadeleden kurtulmaya çalışanlar,
Müslüman bir erkekle evlenip mübadeleden kurtulmaya çalışanlar,
Hem ihtidâ edip hem de Müslüman bir erkekle evlenmiş olanlar,

Gayrimüslim bir erkekle evlenerek mübadele dışında kalmaya çalışanlar olduğu görülmüştür” (Emgili, 2009: 230).

Kapadokyalı Ortodoksların göçleri asıl olarak üç istikamete sahipti. Birincisi Orta Anadolu'nun kıyı bölgeleriyle iletişimi sağlayan yol ağları ve demiryolu üzerindeki şehirlere doğrudu. Bu merkezler, karayolu veya demiryolu bağlantıları sayesinde bölgenin tarımsal veya diğer ürünlerinin buralarda yoğunlaşmasının yarattığı ticari potansiyele sahip olmaları dolayısıyla tercih sebebiydiler. Ankara, Yozgat, Konya, Karaman, Ereğli, Akşehir gibi merkezlerin Ortodoks nüfusunda bu dönemde artış meydana geldi. Göç hareketinin ikinci yönü ise göçün ana hedefini de oluşturan, kapitalist ilişkilerin hızla yaygınlaşması sonucu hızla genişleyen İzmir, Adana, Mersin, Samsun gibi merkezlere ve özellikle İstanbul'a idi. Son olarak göçmenler ayrıca Atina, Odesa, İskenderiye gibi İmparatorluk dışı merkezlere de yönelmekteydiler (Benlisoy, 2003: 260).

Yerdeğişiminde Karamanlıların sayıları 1 milyon civarındaydı. Bu dönemde Türkiye'nin nüfusu 12 milyondur (Berkol, 1986: 138).“Kapadokyalı göçmenler yöresel kimliklerini göç ettikleri yerlerde cemaatlerinin bir minyatürünü yeniden üretmek için çalıştılar. Bu çabanın yoğunlaştığı yer aynı dine ve memlekete ait insanların yoğunlaştığı mahalleydi. Göçmenler ayrı mahallede toplaşıyor ve lonca veya daha sonra cemiyetlerde örgütleniyorlardı” (Benlisoy, 2003:260).

İstanbul'da yaşayan Kapadokyalı göçmenler yaşadıkları/benimsedikleri Batı kültürünü; kıyafetleri, batılı mimari biçimleri vs. Kapadokya'ya da taşımışlardır fakat bu durum eğitime verdikleri öncelikten dolayı daha sonra sırasını almıştır. Eğitim daha ön plandaydı (Benlisoy, 2003: 261). Özellikle İstanbul'da kurdukları yerel cemiyetlerle göçmenler memleketlerinin okullarını fikri ve mali açılarından desteklediler (Benlisoy, 2003: 261). Sinasoslu göçmenlerin de dahil olduğu İstanbul'daki Kapadokyalı göçmenler, süreç içinde Yunan milliyetçiliğinin değerler sistemini benimseyerek Kapadokya'daki Ortodoks cemaatlerin Yunan milliyetçiliğinin normatif söylemine dahil olmalarında kilit rol oynadılar. Bu eklemlenme sürecinde eğitim çok önemli bir paya sahipti. Bu göçmenler kurdukları eğitim cemiyetleriyle cemaatlerini göç ettikleri yerlerde yeniden ürettikleri ve

Kapadokya'daki cemaatlerinin “modernleşmesine” ve “Helenleşmesine” göçmen cemaatini eğitimin yaygınlaşmasının bir aracı haline getirerek katkıda bulundular (Benlisoy, 2007: 61).

“Kapadokyalı cemiyetler ve ekonomik-sosyal faaliyetleriyle cemaatlerini buldukları yerlerde yeniden üretirler ve bunu yaparken de onu farklı koşullarda yeniden tanımlar ve anlamlandırır” (Benlisoy ve Benlisoy 2000: 26). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu’da kendini basılı yayınlarda ifade eden ve Türkçe konuşan, Ortodoks nüfusun önderliğine soyunan ve ruhban olmayan bir yerel okuryazar zümrenin oluşumundan bahsedilebilir. İşte Anadolu’da bu zümrenin kendilerini ifade ettikleri araçlardan birisi olarak değerlendirilmelidir. Derginin sayfaları Türkçe konuşan Ortodoksların kimlik algıları hakkında önemli ipuçları vermektedir: Dilsel özgünlüklerini nasıl anlamlandırdıkları, yerel kimlik algıları, kendilerini daha geniş Osmanlı Rum milleti içerisinde nasıl konumlandırdıkları ve nihayetinde Osmanlı dünyasının bütünlüğüyle nasıl bir anlamsal ve maddi ilişkiye girdikleri (Benlisoy, 2006: 60) Karamanlıların Türkiye’de kalma çabaları yukarıdaki örneklerden görülebilmektedir. Ayrıca Karamanlıların Türkiye’de kaldıktan sonra oluşturdukları cemiyetler ve kurdukları meslek örgütleri sayesinde kendi nüfuslarını, kültürlerini korumak ve yaşatmak istemişlerdir.

D. Tarihsel Arka Plan

Karamanlı Ortodoksların kökeni üzerine tartışmalı birçok araştırma yapılmıştır. Fakat Karamanlı Ortodoksların kullandıkları dil ve dinlerinin farklılık göstermesinden dolayı, bu araştırmalar çelişkide kalmıştır ve kesin bir sonuca ulaşmamıştır (Balta, 1990: 18) Yani bu farklılıklar, köken sorununu çözmede yeterli görülmemiştir çünkü Türkçe konuşan Ortodoks toplulukların üzerinde en temel etken olan etnik kimlikleri çelişkilidir. Karamanlılar Hristiyan Ortodoks olup Türkçe konuşurlardı. Etnik yapının iki yanı arasındaki bu karşıtlıktan -din ve dil karşıtlığından- yola çıkarak bu toplulukların kökeni üzerinde tartışmalı araştırmalar dizisi oluşmuştur. Etnik kimlik anlamının saptanması güç olduğundan, bu kimliğin araştırılmasına yeltenildiğinde sorun hep din ve dil sorununa gelip takılmıştır; çünkü bu din, dil öğeleri bu toplulukları belirlemekle birlikte, kökeni gösteren başka verilerin yokluğunda kesin bir etnik

kimlik değerlendirmesini saptamak için yeterli sayılmamışlardır. Bu düşünce biçiminden kaynaklanarak iki ayrı görüş biçimlenmiştir:

Birinci görüşe göre “bu topluluklar Yunan kökenlidirler ve zorla ya da Batı Anadolu’nun kıyılarında yaşayan ve Yunanca konuşan öteki Ortodoks Hristiyanlardan uzak ve kopuk kaldıklarından Türkçe konuşmaya mecbur kalmışlardır” (Kurtar, 2012: 8). Salaville ve Dalleggio’ya (1958) göre, “Türkler hâkimiyeti altında bulundurdukları milletlerin dillerini değiştirmişlerdir. Yine Hüdaverdoğdu-Theodos da Karamanlıların Yunan olduklarını ve Türklerin dillerini zorla değiştirdiklerini iddia etmiştir” (Ağca, 2006: 4-5). Bugün de Balta gibi, Karamanlıların Türk olmadığını savunmaya devam eden araştırmacılar vardır. Balta’ya göre Karamanlı Ortodokslar, “Rum Ortodoks dininden olmalarına rağmen Anadolu’ya Türklerden önce gelen, Yunanlı ya da en azından Romalı olduklarının bilincinde olmayan kimselerdir” (Balta, 1998: 4).

“İkinci görüşe göre ise bu topluluklar Türk soyundan gelmedirler. Bu insanlar Anadolu ele geçirilmeden önce Bizans toplulukları içine girip yerleşmişler” (Kurtar, 2012:8).

Balkanlarda Türk varlığının ortaya çıkması bir tehdit oluşturmuş ve bu tehdit Bizans tarafından Türk boylarının birbirlerine karşı kullanılması dışında Hristiyanlığı kabul etmeleri şartıyla Bizans’a asker olarak hizmet etmeleri ve yine bu hizmet dâhilinde Bizans İmparatorluğu arazilerine ve özellikle sınır bölgesi olarak Anadolu’da Kapadokya bölgesine iskân edilerek bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Balta, 1990: 18-19).

Buna paralel bir görüş ise Türklerin Anadolu’daki bazı yerli halk gruplarını zamanla Türkleştirdiği görüşüdür. Bunlar milattan önce Yunanistan’dan göç eden kolonizatörler değildir. Bu yerli halk, Türklerden o kadar etkilenmiştir ki arada sadece din farkı kalmıştır. Bunlar dil bakımından günlük konuşma diline varıncaya kadar Türkleştikleri halde alfabelerini değiştirmemişlerdir. Karamanlılar, işte bunların torunları olabilir (Balta, 1990: 18’dan akt. Öger ve Türk 2013: 1139).

“Bazı Yunan tarihçiler hariç Hristiyan Türkler tarih boyunca Rumlarla yani Helen Grek İyon kökenli insanlarla hep karıştırıldı. Oysa Rumluk, bir ırk veya ulus adı

olmayıp bir imparatorluğun adıydı” (Yavuz, 1998: 2). Cami Baykurt, “Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler” adlı kitabının birinci bölümünde bir kelime bile Türkçe bilmeyen Rumların varlığının bilindiğini, dolayısıyla tamamen Türkçe konuşan Karamanlıların Osmanlılar tarafından zorla Türkleştirildiği iddiasının gerçekleri yansıtmadığını söyler (Kahya, 2008: 484). “Gerçekten de eğer bu görüş doğru olsaydı Anadolu’da Grekçe konuşan toplulukların olmaması gerekirdi. Halbuki Nevşehir’in güneyinde bulunan Sinasos Ortodokslarının dilleri Grekçedir” (Eyice, 1980: 683). “Cami Baykurt, kitabının birinci bölümünde devamla İncil’in Türkçeye çevrilmiş olmasını, Karamanlıların ayinlerini Türkçe yapmaları ve Karamanlıcanın yazılırken Grek alfabesinin Türkçeye uygun olarak düzenlenmesini Karamanlıların Türk asıllı olduklarının kanıtları olarak görür” (Kahya, 2008:484). Yani Karamanlıların soy itibarı ile Türk oldukları fikri savunulmaktadır. Karamanlıların kökeni üzerine ileri sürülen bu iki görüşten ikincisi daha çok araştırmacı tarafından kabul görmektedir. Bu ikinci görüşü savunanlar, Türklerdeki din ve dil ilişkisini göz önünde bulundururlar. “Bilinen devrelerden itibaren Şamanist, Budist, Maniheizt, Musevi, Süryani, Hristiyan, Müslüman,...vs. olan Türkler, değiştirdikleri din gereğince o dine uyan alfabe kullanmışlardır. İşte Türklerin Köktürk, Uygur, Brahmi, Mani, İbrani, Arap, Latin, Ermeni, Kiril, Grek,...gibi alfabeleri kullanmaları, değişen bu din faktörü ile açıklanabilir” (Saat, 2012: 1). Karamanlı Ortodokslarının âdetleri, gelenekleri, görenek ve yaşayışları Müslüman Türklere çok benzer. Ayrıca bu insanların isimleri çoğumuzun bildiği Türk ve Müslüman isimleridir: Arslan, Aydın, Aydoğmuş, Bahadır, Budak, Murad, Timur, Memi, Hüdâverdi, Karaca, Sefer, Karagöz, Kasım, Sinan, Bayram, İbrahim, Tanrıverdi, Hüseyin vb. Soyadları da öyledir: Karamanoğlu, Değirmencioğlu, Sinanoğlu, Durmuşoğlu, Türkmenoğlu, Kasaboğlu, Kalburoğlu vb. (Eyice, 1975: 46).

Karamanlı Ortodoksların Türklerin hangi boyundan oldukları, Hristiyanlığı tam olarak ne zaman kabul ettikleri konularında da çeşitli görüşler vardır. Karamanlı Ortodoksların Selçuklu Devleti zamanında Hristiyanlığı kabul etmiş olan Türkmenler mi olduğu yoksa daha önce Karadeniz’in kuzeyinden gelen ve Bizans İmparatorluğu tarafından devletin uç bölgelerine yerleştirilip Hristiyanlaştırılan Peçenek, Kuman, Uz ve Kıpçak Türklerinin kalıntıları mı olduğu konusunda da kesin bir ifade kullanmak

şimdilik mümkün görünmemektedir (Ağca, 2006: 7). Oğuz Özdem, Karamanlıların Selçukluların bir parçası olduğunu savunur ve bu durumu şöyle açıklar:

Karamanlı Ortodokslar da Selçuklular gibi yazıtlarında ve eserlerinde çift başlı kartal motifi kullanmışlardır. Çift başlı kartal Selçukluların sembolüdür, aynı zamanda Bizanslılar da kullanmıştır. Sinasos'da, İncesu'da ve daha birçok bölgedeki ev ve binaların duvarlarında Selçukluların sembolü olan bu armaların kullanılması, Karamanlıların kendilerini kesinlikle Selçukluların bir parçası olarak gördüğünün resmi değilse nedir? (Özdem, 2012: 140).

Çift başlı kartal simgesi birçok ülkede bulunmasının yanı sıra Türkiye'nin pek çok yerinde de bu simgeye rastlanılmaktadır. Karamanlı Ortodoksların konutlarında da böyle bir simgeyle karşılaşılması tarihsel arka planlarının nereye dayandığının göstergelerinden biri olduğu savunulabilir ki bunun yanı sıra Karamanlı Ortodoksların birçok mimari yapıtlarında başka motifleri de inceleyerek köken sorununa ilişkin değerli bilgiler ortaya çıkarılabilir. Çünkü pek çok motif bize o topluluğun hayatı ile ilgili bilgiler veren en önemli kayıtlardır.

E. Mübadele

Mübadele iki kişi arasında değiş tokuş yapılması anlamına gelmektedir. Elde bulunan bir maddenin veya unsurun karşılıklı olarak değişilmesidir. Mübadil ise göçe tabi tutulan başkasının yerine getirilen kişi anlamına gelmektedir.

Mübadele, kendi isteğiyle gitmeyen ve zorunlu göçe tabi tutulan bütün insanlar gibi Karamanlı Ortodokslar için de bir yıkım süreci olmuştur. Çünkü kendilerini "Anadoluluyuz" diye adlandıran ve kendini ait hissettikleri, benimsedikleri yeri terk etmekonlar için kültürel yaşantılarının altüst olması demektir. Mübadele, neden gerçekleşti, mübadele öncesi ve sonrası Karamanlı Ortodoksların bu durumdan nasıl etkilendiğine dair konulara değinilerek konunun anlam bütünlüğü açısından ele alınması uygun olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi ve savaştan yenik çıkması ile ağır antlaşma hükümleri içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştı. Avrupalı emperyalist devletlerin Anadolu'yu işgal için azınlık halklar ve cemaatler bir yandan

emperyalistler ile iş birliğine bir yandan da işgali kolaylaştırmak için içeride ayaklanmaya başlarlar. Anadolu'daki en büyük destekçileri de Fener Rum Patrikhanesi ve Rum Pontus Cemiyeti olmuştur (Yassıbaş, 2010: 17). Yunan politikacılar güdümündeki Fener Rum Ortodoks Kilisesinin Anadolusiyasalarında Hristiyanlıktan çok, Yunan dilini öne çıkarmasının altında yatan neden, Anadolu'nun ancak bu şekilde Yunanlaştırılabileceklerine inanmış olmalarıdır. Yunan dili ile ilgili olarak daha önce Balkanlarda yapmış oldukları çalışmalar nasıl geri tepip, bağımsız "Bulgar" ve "Sırp" kiliselerini ortaya çıkardıysa aynı olgunun Anadolu içlerinde denenmesi büyük bir karşı koyuşu da beraberinde getirdi (Arslan, 1995: 425-426). Orta ve Batı Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşayan Karamanlı Ortodokslar Müslüman Türkler ile hayatlarını sorunsuz bir şekilde devam ettirmekteydiler. Fakat XIX. Yüzyılın ilk yarısında Yunanistan'ın ve Fener Patrikhanesi'nin bütün Rumları Ortodokslaştırma çabaları XIX. Yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Tüm çabalara rağmen Karamanlı Ortodokslar ile Müslüman Türkler arasında olumsuz bir durum yaratılamamıştır. Karamanlı Ortodoksların Milli Mücadele zamanında Müslüman Türklerin yanında olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. (Atalay, 2005: 21). "Anadolu'da Milli Mücadeleyi destekleyen ve hiçbir konuda Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesiyle işbirliği yapmayan bu grubun başında Papa Eftim bulunuyordu. Bu Türk Ortodoksları adeta, Papa Eftim'in şahsında bütünleşmişlerdi" (Aydın, 2009: 12-15).

"Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesinin Türkiye aleyhine takındığı tutuma karşı olarak Milli Mücadeleye bizzat destek vermiş ve Fener Rum Patrikhanesinin çalışmalarına karşılık Türkiye'ye olan sevgisini şöyle belirtmiştir." (Biçici, 2017: 454).

Ben Türk dostu Eftim değil, Türkoğlu Türk Eftim'im. Ben, her zaman, her yerde Türk olduğumu beyan ettim. Bir yabancı, Türk dostu olabilir. Fakat benim gibi halis bir Türk vatandaşının, yabancı bir Türk dostu gibi gösterilmesi, O'nun milliyetinden şüphe edilmesine delalet eder ki bundan incinmemek, üzülmemek imkânsızdır. Bana Türk demeyip, Türk dostu diyenleri hiçbir surette affedemem (Aydın, 2009: 13).

Hem Atatürk'ün hem de Türk milletinin desteğini alan Papa Eftim, Anadolu'daki Karamanlı Ortodokslarıyla birlikte, Milli Mücadeleye katılarak Fransızlara,

İngilizlere, İtalyanlara ve Yunanlılara karşı Türkiye'nin, Türklerin bağımsızlığı için ve Fener Patrikhanesinin ihanetlerine karşı mücadeleye devam etmiştir (Aydın, 2009: 14). “Nitekim Türk Hıristiyan Ortodoksların önderi Baba (Papa) Eftim’e Kurtuluş Savaşına verdiği destekten ötürü bizzat M. Kemal Atatürk tarafından İstiklal Madalyası verilir” (Yavuz, 1998: 3). “Ortodokslar Kurtuluş Savaşı sırasında da TBMM’ye destek vermek amacıyla telgraflar çekip ayinler düzenlemişlerdir. Kurtuluş Savaşı sonrasında ise Fener Rum Patrikhanesinin yıkıcı politikalarına karşı Fener Rum Patrikhanesinden ayrılma kararı almışlardır” (Yassıbaş, 2010: 17).

Yunan ordusunun İzmir’e çıkmasıyla başlayan Türk-Yunan Savaşı’nın askeri aşaması Mustafa Kemal önderliğindeki Türk ordusunun 26 Ağustos 1922 günü başladığı taarruz sonucunda Yunan ordusunun dağılmasıyla beraber İzmir’e girişi ve Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sonuçlanmıştı. Savaşın siyasi alanda sonlandırılması ise Lozan’da gerçekleştirilmiştir. Savaşın askeri aşamasının son bulmasıyla beraber öncelikle Türkiye’den Yunanistan’a olmak kaydıyla yoğun bir göç başlamıştı ve bu yoğun göç hareketi, Yunanistan ve Türkiye arasında zorunlu nüfus mübadelesine varacak sürecin başlangıcı olmuştu (Demirtaş, 2008: 3).

Lozan Barış Konferansı, Türkiye ile Batılı Devletler arasında savaş ortamına son vermek amacıyla toplanmış bir konferanstı (Mert, 2005: 269). Bu görüşmelerde, siyasal sınırların yeniden belirlenmesinin yanında, ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözümlenmesi gerekiyordu. Uluslaşma hareketlerinin önemli bir halkası olarak görülen nüfus sorununun, yeni anlayışlara ve ortaya çıkan topografyaya uygun olarak ele alınması umuluyordu (Kiracı, 2006: 12).

Türkiye ile Batılı devletler arındayapılması planlanan barış anlaşmasının temellerini belirlemek amacıyla Lozan’da toplantılar yapıldığında, Türkiye ile Yunanistan arasında mübadele yani nüfusun karşılıklı değişimi konusu üzerinde de durulmuştur (Kara, 2004: 93). Yunan Hükümeti mübadeleyi istemesine karşılık devamlı olarak bunu Osmanlı Devleti’nin aleyhine ve Yunanistan’ın lehine yapılması için uğraşmış, bunu da Megaliİdea’nın bir uzantısı olarak görmüştür (Kiracı, 2006: 11). Türklerin mübadeleye taraftar görünme nedenine gelince, her şeyden önce ulus devlet olma fikri Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinin çalışmalarıydı ve şimdi bu düşünce

doruğa çıkmıştı. “İkinci olarak, tarihsel süreç içerisinde görüldüğü gibi, Türkler daima insancıl davranışlar sergilediği halde bunun karşılığını bulamamıştır. Bu güvensizlik duygusu ve bir daha böyle bir acı yaşamama beklentisi Türkleri bu yola yöneltmiştir. Üçüncü olarak, uluslaşma elbette ki sadece nüfus çoğunluğuyla olmayacaktı. Uluslaşma düşüncesinin siyasi, ekonomik, kültürel alanlarda desteklenmesi gerekiyordu ve bunun yolu da bu uygulamadan geçiyordu (Kara, 2005: 196).

30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan “Türk ve Rum Ahalisinin Mübadelesine Dair Mukavelename” ve buna bağlı olarak düzenlenen protokol ile karara bağlanarak bir komisyon oluşturulmuştur. Karamanlı Ortodokslar mübadele dışı kalabilmek için çalışmalarda bulunmuş olsalar da yeterli olmamış Papa Eftim ve ailesi ile Bodrumlu İstimat Zihni gibi birkaç isim, 3.8.340 (1924) tarihli Bakanlar Kurulu’nun kararı ile mübadeleden istisna tutulmuşlardır. Anadolu’daki diğer Ortodoks tebaa, milliyetine ve isteklerine bakılmaksızın yapılan anlaşma gereği karşılıklı değişime tabi tutularak Yunanistan’a gönderilmişlerdir (Yassıbaş, 2010: 18).

Türkiye topraklarında yaşayan Rum Ortodoks dininden olan Türk uyruklular ile Yunanistan topraklarında yaşayan Müslüman dininden olan Yunan uyrukluların karşılıklı olarak mübadeleye tabi tutulması konusu, Karamanlı Ortodoksları çok rahatsız etmiştir (Aydın, 2009: 18). Karamanlılar 1923 yılına kadar Anadolu’da Müslüman halk ile barış içerisinde yaşamıştır. Nüfus mübadelesiyle göç etmek zorunda bırakılarak 1924 ve sonrasında Yunanistan’da hayatlarını devam ettirmek durumunda kalmışlardır (Kılıçarslan, 2013: 55).

“Nüfus mübadelesiyle Yunanistan’a gönderilen Karamanlı Ortodokslar, bir taraftan Hristiyan oldukları için diğer taraftan da Türkçe’den başka bir dil bilmedikleri için Müslüman Türklerle Yunanlılar arasında kalmışlardır” (Ağca, 2006: 4).

Mübadelelenin en yoğun dönemi (1923-1924 ve 1925 yılları) sonrasında ortaya çıkan olaylarda da mübadiller zor şartlar altında kalmıştır. Özellikle “etabli” tanımı, Patrik meselesi gibi Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olan sorunlar, henüz mübadele edilememiş Türk ahaliyi olumsuz etkilemekle kalmamış, antlaşmaya aykırı olarak Yunanistan’ın ülkesindeki Türklerin mallarına zorla el

koymasıyla durum daha da gerginleşmiştir (Kodoman, 2008: 28). Bernard Lewis'e göre 1924 ve 1930 yılları arasındaki değişim, Türk-Grek değişimi değil, Grek Ortodoks-Osmanlı İslam değişimidir. “Bu değişim Anadolu Ortodoksları için vatana kavuşma değil, gurbete sürgündür (Yavuz, 1998: 4).

“10 Haziran 1930 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile iki ülke arasında mübadele meselesinde sürüncemede kalmış, bir türlü çözümlenememiş olan anlaşmazlıklara son verilmiş ve mübadele meselesi de kesin olarak halledilmiştir” (Kodoman, 2008: 28).

F. Dil

Ortodoks Hristiyanların Türkçe konuşanlarına Karamanlı, bunların konuştuğu dile de Karamanlıca denilmektedir. Karamanlıca, Grek harfleriyle yazılan fakat Türkçe konuşulan bir dildir. Karamanlı Türklerin yaşayış tarzını, kültürlerini kendilerinden geriye bıraktıkları kalıcı eserlerden, kitabelerden, kitaplardan öğrenebilmek mümkündür.

“Dünya dilleri içinde en çok konuşulan dillerden biri olan Türkçe, geniş bir coğrafyada varlığını “dünya dili” hüviyetiyle sürdürmektedir. Belli başlı Türk lehçelerinin yanında, çok küçük topluluklar tarafından kullanılan Türkçe de yazı dili mahiyetinde olmasa da günlük konuşma dili olarak kullanılmaktadır” (Tekin, 2007: 93).

Asırlarca Türk dünyası ile yakın ilişkisi bulunan hatta iç içe yaşamış Türk kültür tarihinin en az incelenen konularından biriside Türkçenin yabancı diller ve kültürler üzerine yapmış olduğu etkidir. Asırlarca Türk dünyası ile yakın ilişkisi bulunan hatta iç içe yaşamış toplumların etki altında kalmamalarına olanak yoktur. Çok cepheli olan bu konunun, muhtelif bilim adamları tarafından ele alındığına şahit olmalıyız. Türkçeyi ister devletin zoru ister çok sık temas ettikleri Türk toplumlarının etkisi olsun, konuşmak zorunda kalan bazı zümreler arasında kendi alfabeleri ile Türkçe metinler yazıldığı görülmektedir (Şakiroğlu, 1962: 757).

“Türk dili, tarihten günümüze Köktürk, Mani, Soğd, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani, İbrani, Ermeni, Grek, Gürcü, Arap, Kiril, Latin vb. alfabelerle yazıya geçirilmiştir” (Karahancı, 2014: 640).

Bu süreçte Grek harfleri ile yayınlanan ilk Karamanlıca metin 1584 tarihinde Rum patriği Gennadius Scholarios’un itikatnamesidir. Aslında literatürde “Gennadius İtikatnamesi” tabir edilen itikatnamenin bu sürece ilk ivmesini verdiği söylenemez. Çünkü itikatnamenin 1584’te yayınlanmasından sonra ikinci Karamanlıca yazılmış eseri ancak 1718 yılına tarihleyebiliyoruz. 1718 yılında yayınlanan “Gülzar-ı İman-ı Mesihî” adlı kitap Karamanlıca (bazı bölümleri Rumca) olarak yazılmıştır. Bu kitapta itikatnamenin takdimi “İstanbul hakim ve faziletli Patriği olan Sholairos Kir. Gennadios’un babları Hristiyanların salih dininin beyanındadır.” ifadesi ile 20 madde halinde Karamanlıca olarak yayınlanmıştır. Dolayısıyla XVI. yy. da Karamanlıca olarak yayınlanmış tek bir risale bu itikatnamedir. Karamanlıca eserlerdeki esas artış XVIII. yüzyılda başlamaktadır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında 2 kitap ikinci yarısında da 14 kitap yayınlanmıştır (Dinçer, 2011: 2).

Grek harfleriyle Türkçe olarak basılmış olan kitaplar üzerine hazırlanmış iki önemli çalışma bulunmaktadır. İlki Severian Salaville tarafından 1958’de “Karamanlidika: Bibliographie Analytique D’ouvrages en Langue Torque Imprimés en Caracteres Grecs” adıyla hazırlanan eserdir. Üç cilt olarak hazırlanan bu eser 1584-1900 yılları arasında yazılmış olan 333 Karamanlıca eserin bibliyografyasını vermekte ve bu özelliğiyle değerli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. 1987’de Salaville’nin eserine benzer bir çalışma Evangelia Balta tarafından hazırlanmıştır. “Karamanlidika: Additions Bibliographie Analytique” ismiyle yayımlanan bu kitapta, Salaville’nin 333 kitaplık listesine 300 kitap daha eklenmiştir. Balta’nın eseri iki cilttir. Birinci cildi yukarıdaki kitaba ek, ikinci cildi ise 20. yüzyılda basılmış kitapları kapsayacaktır (Kahya, 2008: 490).

“Balta’nın eseri, Salaville’nin üç ciltlik kitabının devamı niteliğindedir” (Saat, 2012:5). “İlk Yunan harfli Türkçe gazete *Gazet-i Anatoli* olup 1840 yılında İstanbul’da aslen Kula’lı olan gazeteci, yazar, çevirmen ve matbaacı E. Misaelidis tarafından çıkarılmıştır” (Anzerlioğlu, 2002: 175).

Karamanlıca kitaplar kabaca altı ana konu başlığı altında tasnif edilebilir:

Dini kitaplar (ki sayıca ezici ağırlık bu gruptadır),

Anadolu (Türk) folkloruyla ilgili kitaplar,

Grammer, dil, tarih, coğrafya, müzik gibi konularda öğretici kitaplar ile sözlükler ve alfabeler,

Şarkı, müzik, destan, rüya tabirleri, yıldızname gibi konularda eğlendirici kitaplar,

Salname, ruzname ve takvimler,

Roman çevirileri (İbar, 2018: 68).

“Karamanlıcanın nasıl bir dil olduğu meselesine ilk defa G. Jacob temas etmiştir. Jacob Karamanlıca’yı “klâsik dile çok yakın bir dil sanmaktadır” (Jacop, 1898: 696’dan akt. Eckmann 1950: 168). “Bu iddia, yukarıda görüldüğü gibi, kısmen doğrudur. Anadolu Karamanlı ağızları hakkındaki ilk araştırma Huart tarafından yapılmıştır” (Huart, 1900: 459-477’dan akt. Eckmann, 1950: 168). “Karamanlı dili hakkında şimdiye kadar en ciddî araştırmayı Dmitriev yapmıştır” (Eckmann 1950: 168).

JanosEckmann Karamanlıca eserleri üç gruba ayırmıştır.

1. Doğrudan doğruya edebî Türkçe ile yazılmış eserler.

2. Halk unsurlarıyla az-çok karışık yazı dili ile yazılmış eserler.

3. Karamanlı halk dili veya ona çok yakın bir dille yazılmış eserler (Eckmann, 1950: 167-168’dan akt. Öger, 2016: 388).

Evangelia Balta, Yunan harfleriyle yazılmış Türkçe kitapların; Karamanlıca olarak tanımlanabilmesi için şu tanıma uyması gerektiği söylemektedir: “*Baştan sona kadar* Yunan harfleriyle Türkçe yazılmış kitaplar Karamanlıca’dır. Karışık metinleri, yani bir diğer dili -örneğin Yunanca’yı- içeren kitaplar, Türkçe nitelikli kitapları derleyen listelerden -Karamanlıca değilmiş gibi- çıkarılabilirler” (Balta, 1998: 5).

“Karamanlıca kitaplarda Türkçe seslerin gerçek telaffuzlarına göre tespit edilmesi ilk olarak grammer kitaplarında, lügatlerde ve Kitab-ı Mukaddes tercümelerinde başlamıştır” (Eckmann 1950: 27-31’dan akt. Kılıçarslan, 2013: 56).

“Karamanlca 1718 yılından 1930'lara kadar Anadolu Yarımadası'ndaki halkların kaynaşmasını sağlayan kültürel bir birleştiricilik rolü oynamıştır” (Teyfur, 1996: 47). İlk olarak 18. yy.'a baktığımızda Karamanlca eserlerin konuları üzerinde genellikle kutsal kitabın etkisi ve ağırlığı görülmektedir. 19. yy.'a gelindiğinde ise bir kültürel uyanış gerçekleşmiş ve bunun sonucu, konularda çeşitlenmeler görülmüştür; gramer, edebiyat, tarih coğrafya, tıp gibi konular artık eserlerde işlenmeye başlanmıştır (Teyfur, 1996: 47). “20. yy.'daki eserler ise genellikle bu halkın ortak kaderi olan dramatik olaylar zincirinden bahseder” (Teyfur, 1996: 47).

Grek harfleri ile Türkçe yazılar Anadolu'nun pek çok yerinde bilhassa iç Anadolu'da hayli çok sayıda kullanılmıştır (Eyice, 1980:45). “Osmanlı arşivinde “zimmiyân-ı Karaman” veya sadece “Karamaniyân” (Ekincikli, 1998: 117) olarak adlandırılan bu insanların kendilerine Ukrayna ve kuzey Kafkaslarda yaşayan Urumlar gibi (Anzerlioğlu, 2002: 122). Anadolu Hristiyan'ı ya da Anadolular demektedirler ve konuştukları dile de, Yavan Türkçe, Sade Türkçe veya Anadolu Lisanı söyledikleri görülmektedir (Ekincikli, 1998: 117). “Dil yadigârlarından anlaşıldığına göre gayrimüslim Karaman Türklerinin dili, Kuzey Türkçesinin yani Kıpçak Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Bu durum tarihî alt yapı ile de uyumludur” (Demir, 2010: 4).

Hristiyanlığın Ortodoksluk mezhebine bağlı bu halkın dinî nedenlerden ötürü Grek alfabesini kullanıyor olması doğaldır. Ancak bizce onların bir potada eriyen iki önemli özellikleri vardı. Biri, idari olarak bağlı oldukları Osmanlı Devleti'nin resmi dinine ve yazı sistemine uymayıp kutsal kitaplarının yazıldığı Grek alfabesiyle kendilerine özgü bir edebiyat yaratarak Türkçe eserler kaleme almaları; ikincisi, din kardeşleri ve kadim komşuları Yunanlılardan günlük hayatta ve dinî ayinlerde Türk dilini kullanmaları yönünden ayrılmalarıdır (Karahancı, 2014: 642).

“İç Anadolu'da, özellikle Nevşehir, Niğde, Konya, Kayseri, Isparta, Karadeniz'in sahil bölgesi ve İstanbul'da dağınık bir halde yaşayan ve Türkçe konuşup yazan Ortodoks-Hristiyan Türkler Karamanlı, Grek harfleriyle yazdıkları Türkçe metinler de Karamanlca olarak adlandırılmaktadır” (Kültürel, 2014: 40). Karamanlca olarak adlandırılan bu kitabelerin genellikle Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Mersin, Isparta,

Nevşehir, İstanbul, Tokat, Zonguldak...illerinde dinî ve sivil yapılar, ev eşyaları ile mezar taşları üzerinde bulunduğu bir kısmının kaybolduğu ya da okunamaz hale geldiği, bazılarının ise hâlâ yerlerinde bir kısmı da müzelerde korunduğu belirtilmektedir (Demir, 2010: 4). Sacid Pekak'ın çalışmasından hareketle, Nevşehir ili sınırları içerisinde bu kitabelerin daha çok olduğu anlaşılmaktadır (Pekak, 1998:2-4). Karamanlı Türkçesi ile Yazılmış Kitabelerin Bazıları: 1. Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi 2. Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Suvermez Kasabası Ev Kitabesi 3. Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Özlüce Köyü Kilise Kitabesi” (Demir, 2010: 4). Bu kitabeler ve diğer önemli kitabeler daha sonra beşinci bölümde ele alınıp değerlendirilecektir.

“Yunan araştırmacılar Karamanlı Ortodokslarla olan din birliklerinden ötürü bu topluluğun Yunan asıllı olduğunu iddia ederken, Türk araştırmacılar da Karamanlılarla olan dil, gelenek-görenek, Türkçe isim kullanımı ortak noktalarından dolayı bu topluluğun Türk olduğunu ileri sürmektedirler” (Sel, 2014: 2). Bu durum şöyle açıklanabilir: Karamanlı Ortodokslar İstanbul'un fethinden sonra nüfus mübadelesiyle 1923 yılında Anadolu'dan ayrılana kadar geride yüzlerce basma ve yazma eser bırakmışlardır. Bu eserler kendi aralarında farklı dil ve imla özelliklerini yansıttıkları kabul edilmektedir (Kılıçarslan, 2013: 53). Mübadelenin ardından Anadolu'da yaşadıkları yerleşim yerlerinin adlarını kültürün önemli bir taşıyıcısı olarak beraberinde götürmüşler ve Yunanistan'da iskân edildikleri yerlere çoğunlukla bu isimleri vermişlerdir. Örneğin; Nevşehir merkezden göç edenler Selanik'te Neapoli'yi; Prokopi/Ürgüp'ten göç edenler Eviya adasında Prokopi kasabasını; Sinasos/Mustafaşa'dan göç edenler Eviya adasında Sinasos köyünü; Arapsun/Gülşehir'den göç edenler Giannitsa şehrinde Aravissos'u; Kayseri'nin Çukur Köyü'nde göç edenler Karditsa şehrine bağlı Kappadokiko Köyünü; İzmir'den göç edenler Atina'ya bağlı Estia Neas Simirnis yerleşimini kurmuşlardır (Öger ve Özdem, 2015: 8).

Karamanlı Ortodokslar buldukları bölgelerde sürekli dil sorunu ile karşı karşıya kalmışlar ve bu durum onların eğitim, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına etki

etmiştir. Karamanlı Ortodoks Türklerin dille ilgili yaşadıkları ikilemi şu dörtlük açıkça ortaya koymaktadır:

Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz

Ne Türkçe yazar okuruz ne de Rumca söyleriz

Öyle bir mahludi hattı tarikatimiz vardır

Hurufumuz Yonance Türkçe meram eyleriz (Şakiroğlu, 1974: 761'dan akt. Öger ve Türk, 2013: 1140).

Kur'an'da 30'uncu sure olan "Rumsuresinden dolayı Anadolu'da yaşayan topluluklara (Müslümanların haricinde) Rum (Romalı) adı verilmiş bu yüzden Türk Ortodoksları da kendilerini bu adla adlandırmışlardır." Gerçi Rum isek de hurufumuz Yonance denilmesi, Roma (Rum) bu sebeptendir. Kendilerini tanımlarken Yunan olarak değerlendirmemişlerdir. Türk Ortodoksları bağlı oldukları kiliselere kayıt edilirken baba adlarına göre kayıt edilmektedir (Polat, 2018: 5- 6).

Araştırmacıardan Aristotelis Kourtidis, Rumların Türkçeyi öğrenmelerini, Anadolu'nun fetih tarihine kadar götürmektedir. Türk dilini öğrenen Rumların bu dili kendi aralarında iletişim aracı olarak kullanmaya başladıklarından ve Türkçenin kolay telaffuz edilmesi nedeniyle kiliselerde İncillerin, Apostolos, Profities, Hairetismoı gibi duaların Türkçe okunmaya başladığını, erkekler için Karagöz, Turfanda, Murat, Sümbül, Durmuş, Aslan, kadınlar için Kıymat, Nazlı, Mayısgülü, Gülistan ve Güllü gibi isimlerin konulduğundan söz etmektedir (Demirci, 2014: 156-157).

"Karamanlı Ortodoksların Türkçe konuşması için Türk idaresi tarafından zorlandıkları görünüşünün aksine, tam anlamıyla bir başarı elde edilsede Rumca konuşmaları için belirli bir politikanın takip edildiği söylenebilir" (Anzerlioğlu, 2002: 172).

Özellikle okullarda Rumca dersler verilmeye çalışılmış ve bunun için eğitime cemiyetler, dergiler ve ticaretten kazanılan maddi yardımlar gibi birçok destek sağlanmıştır. Rumca bilmeyen Karamanlılara okul dışında Rumca konuşmaları için belli bir program takip edilmiş denilebilir. Bu konuda Nevşehir'e bağlı Sinasos kasabasındaki bir uygulama oldukça dikkat çekicidir. Bahsedilen kasabada bulunan okul zaman içerisinde çevre köy ve kasabaların da eğitim merkezi olmuştur (Anzerlioğlu, 2002: 169).

“Eğitimin desteklenmesi için kurulan cemiyetlere nüfusun büyük oranda Türkçe konuşan Karamanlılardan oluştuğu Nevşehir’de Filekpadideftiki Leschi Vasileias örnek olarak alınabilir” (Anzerlioğlu, 2002: 165).

Bu derneğin haricinde, Indiktias adında bir cemiyet daha kurulmuştur. Bu cemiyet Nevşehir’deki eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi çerçevesinde mevcut olan okullarına bir de anaokulu eklemeyi hedeflemiş ve bu konuda Yunanistan’dan LeonMelas’ın desteğini almıştır (Agustinos, 1997: 295’den akt. Anzerlioğlu, 2002: 165). Eğitim alanında yapılan bu amaç kaybedilen kutsal, ata dillerinin öğretilmesi ve çocukların ahlaki formasyonunun gerçekleştirilmesi (Agustinos, 1997: 295’den akt. Anzerlioğlu, 2002: 165). İçin olmuştur.

Karamanlı Ortodokslar hakkındaki çoğu bilgilere yazılı eserlerden ulaşabilmekteyiz. Daha çok dini eser bıraksalar da daha sonraları bu durum değişmiştir. Bu eserlerden hareketle Karamanlı Ortodoksların yaptıkları çalışmalarda özellikle eğitim konusunda yaptıkları çalışmalarda çıkarımda bulunabilmekteyiz.

Karamanlı edebiyatını konu bakımından şöyle tasnif edebiliriz:

1. DinîEserler
2. Din Dışı Eserler (Halk hikayeleri, çeviri romanlar...vs.)
3. Öğretici kitaplar (Ders kitapları, gramer kitapları, sözlükler, alfabeler)
4. Süreli Yayınlar (gazeteler, dergiler)
5. Diğer (Kitabeler, salnameler, mektuplar...vs.)

19. yüzyıla kadar yazılmış eserlere baktığımızda dinî nitelikli eserlerin yaygın olduğunu görürüz. 19. yüzyıldan sonra din dışı eserlerin sayısı artmıştır (Ekşi, 2014:283).

Karamanlı edebiyatında din dışı ilk eserler 19. yüzyılın sonlarına doğru yazılmıştır (Ağca, 2006: 11). İlk yayımlanan eser Büyük İskender Risalesi’dir. Bu durumu Köroğlu, Âşık Garip ve şah İsmail destanları takip etmiştir (Balta, 1998: 16).

Edebi eserler verirken ortaya çıkan karakterlerde önemli bir yer tutmaktadır. Bu durumda 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Karamanlı Ortodokslarla eşleştirilen bakkalık da önemli bir mevcudiyete sahiptir.

İstanbul'un Karamanlı bakkal tipi Osmanlı başkentinin, mizaha ve edebiyata da yansıyan, gündelik hayatının önemli bir motifiydi. Karamanlı bakkallar veresiyecilikteki ustalıkları ve kendilerinden başka kimsenin anlayamayacağı şekilde tuttıkları bakkal defteri ile ünlenmişlerdir (Benlisoy, 2003: 6). Bu durum zamanla İstanbul günlük yaşamında Karamanlı bakkal karakterini oluşturdu ve dönemin İstanbul'dan bahseden edebî eserlerinde bir figür olarak yer almaya başladı (Kurtar, 2012: 46).

Bir toplumun dini ve kökeni ne olursa olsun yaşanan coğrafyada kültür ve dil toplulukları birbirine bağlayan aracı konumunda olmaktadır. Karamanlı Ortodokslar da kendilerini dil yönünden geliştirme çabası içinde olmuştur. Bunu eğitime verdikleri önemden ve dil yönündeki çalışmalardan görmekteyiz. Dil, her zaman ulusları birbirine bağlayan en önemli araç olmuştur.

G. Karamanlı Türkçesinin Türkçe İçindeki Yeri

Yunan alfabesiyle yazılmış en eski Türkçe kelimeler Yayık (Ural) Nehri ile Türk boylarının cenaze törenine verdikleri isim olan *yoğ*'dur. İskenderiyeli astronom matematikçi ve coğrafyacı Ptolemaios 2. yy.'da Yayık Nehrini Dayıks- (Δαιε) olarak belirtmişken, yine Bizanslı MenandrosProtector 6.yy.'da Dayıh veya Dayık- (Δαιχ)şeklinde yazmıştır (Anzerlioğlu, 2002: 172-173).

Yunan alfabesini kullanarak kendi dillerinde bir şeyler yazmış olan Bulgar Türkleri bir tarafa bırakılacak olursa, yazıda Yunan alfabesini en geniş ölçüde kullanan topluluk Karamanlı Ortodokslar olmuştur (Anzerlioğlu, 2002: 173). İsimleriyle ve dilleriyle uzun yıllar varlıklarını koruyan, sadece dinleriyle Müslüman Türklerden farklı olan Karamanlı Ortodokslar, bugün varlıkları kabul gören Ortodoks Hristiyan Gagauzlar gibi *Karamanlı Ortodoks Türk kimliği* ile farklı inançları bünyesinde barındırmış Türk dünyasının ve kültürünün bir parçası olmayı hak etmektedir (Anzerlioğlu, 2002: 188).

Türk dilinin Grek yazısıyla ilk ilişkilerine “Ecdadımız eski Yunan alfabesini biliyor muydu?” sorusuyla yaklaşan Amanjolov, kitabında eski Yunan yazısının İskender zamanında ya da ondan bir iki asır öncesinde yayıldığını, Orta Asya ile Kazakistan topraklarında ve Buda manastırlarında değişmeden kullanıldığını söyler. Bu görüşüne

kanıt olarak da İli Nehrinin sağ kenarında Taygak vadisinde bulunan bir kaya yazısını gösterir. İSAG (Amanjolov'a göre Buda'nın halk arasındaki bir diğer adı olabilir) şeklinde okunan bu ibarenin alt satırında "alfa" ve "pi" harfleri vardır. Bunlar eski Yunan sayma sistemine göre "1000" ile "80" sayılarını bildirir, toplamı 1080'dir. 1080 rakamını miladi takvime çeviren Amanjolov, yazının 769-770 yıllarına denk geldiğini belirtir. Bu yazıyı kimlerin kullanmış olabileceği konusunda şüpheleri bulunan araştırmacı, Toharlar, Sakalar ve eski Türklerce yazılmış olabileceğini ileri sürer (Amanjalov, 2006: 94'dan akt. Karahancı, 2014: 641).

Bizans tarihlerinin Türklerle ilgili bölümlerinde ve Batı Hun birliğine dahil Bulgar Türklerinden kalma dil yadigârlarında da Grek harfleri ile yazılmış Türkçe kişi adları, unvanlar ve belirli bazı kelimeler (12 hayvanlı Türk takvimindeki hayvan adları ve sayılar gibi) vardır. Grek alfabesiyle yazılmış eski Tuna Bulgarları kitabelerinde (9. yüzyıl) zikrolunan Omurtag, Tervel gibi Türkçe hükümdar adları ile Bayan, Boyla, Bagatur gibi Türkçe unvanlar bunlar arasındadır (Tekin, 1997: 107).

Karamanlı Ortodokslar, Grek alfabesinde bulunmayan Türkçe sesleri veya kendilerine yabancı gelen sesleri harf birleştirmek veya harflerin üzerlerine nokta/lar koymak yoluyla elde etmişlerdir: IA, AI, ia, aı: "e"; IO, io: "ö"; AU, au: "ü"; UA, ua "u"; ΓΓ: NG veya Nazal "n"; TZ – τζ: c, "ç"; OY – ou: U, Ü, u, "ü"; OI – oi: İ, "i"; OU, ou: "ö"; OY, oy: u, "ü"; IA, ia: "â"; Γı, ΓΙ: "Y"; ʃ: u, "ü"; Ž: "c";...Alfabedeki dikkat çeken bir başka konu da imlâ birliğinin olmamasıdır. "İ" sesi karşılarken kararsız bir şekilde bazen H, bazen de I harfini kullanılmıştır. Ğ sesi kullanılması gereken yerlerde g sesi kullanılmıştır (Demir, 2010: 8-9).

Karamanlca metinlerde Türk seslerinin gerçek telaffuzlarına göre belirleme ihtiyacı muhtemelen öncelikle dil bilgisi kitapları, sözlükler ve Mukaddes Kitap tercümelerinde kendini hissettirmiştir. İlk olarak 19. yüzyıl başlarında görülen ve ince imlâli denebilecek Karamanlca kitaplar yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşsa da her zaman kaba imlâli Karamanlca eserlere rastlamak mümkündür. Bu süreçte Karamanlca eserler, Arap harfli Türkçe eserlerin imlâsından da etkilenmiştir (Eckmann, 1950: 29-31'dan akt. Kahya, 2014: 221). Karamanlca metinlerin aynı kitabın aynı sayfasında dahi imla değişikliği görülebilmektedir. Her ne kadar Karamanlcanın imlası 1826'dan sonra düzelse de yine de bütünlük açısı pek

korunamamıştır. Bu nedenle genel olarak Karamanlıca metinlerin imlâsının karışık olduğu söylenebilir (Kahya, 2003: 1-2). Farklı şehirlerde ve dönemlerde basılan eserlerde, farklı harf ve işaretlerin kullanıldığı görülmektedir (Öger, 2016: 386). Bu bağlamda Stalios Irakleous Karamanlidika yayınlarının belirli bir grubunun, yazı sistemlerini ve dilini 1764'ten 1895'e kadar olan dönemini analiz ederek en kapsamlı çalışmayı yapmıştır (Irakleous, 2013: 75-88). Karamanlıca yayınların okur kitlesi Osmanlı topraklarına ve özellikle Anadolu'da yaşayan Türkçe konuşup Yunanca yazabilen Karamanlı Ortodokslardır. Mübadeleden sonra Yunanistan'a gönderilmek zorunda bırakılan bu topluluğun gittiği yerde Türkçe'nin sadece evlerde konuşuluyor olması, günlük yaşamda Yunanca'nın ağır basması nedeniyle Karamanlıca yayınlara duyulan ihtiyaç zamanla azalmıştır (Kurtar, 2012: 42-43).

		Yıllara Göre Küçük Harfler				
Latin Harf	Karamanlı Türkçesi		1764	1782	1841	1895
A	A	a	α	α	α	α
A	IA	â	ια/α	ια/α	ια/α	ια/α
B	Π	b	Π	π /ϖ/μ π	Π	Π
C,	ΔZ	c	Τζ	Τζ	Τζ	Δζ
Ç	TZ	ç	Τζ	Τζ	Τζ	Τζ
D	Δ	d	τ / ντ	τ / τ τ /ντ	Τ	δ
E	E	e	ε	ε/ αι	ε	ε
F	Φ	f	φ	φ	φ	φ
G	Γ	g	Γκ	Γκ/	κ	κ
H	X,K	h	χ	χ	χ	χ
I	H	ı	ι / υ /η	ι / υ /η /ει	η	η
İ	I, H, Y	î	ι / υ /η	ι / î / υ /η /ει	I	I
K	K,X	k	κ	κ	κ	κ
L	Λ	l	λ	λ	λ	λ
M	M	m	μ	μ	μ	μ
N	N	n	V	V	V	V

		η	∅	νγ/γγ/γ	γγ	∅
O	Ο, ΙΟ, Ω	ο	Ο	Ο	Ο	Ο
Ö	Ο', ΙΟ	ö	ο, ιο	ο, ιο	ό/ ιό	ό/ ιό/ιο
P	Π	p	π/π	π	π	π
R	P	r	P	P	P	P
S	Σ, C	s	σ	σ/ς	σ/ς	σ/ς
Ş	Σ	ş	ς/ σ	σ/ς/ σσ	ς/ σ	ς/ σ
T	T	t	τ	τ	τ	τ
U	OY	u	Oυ	Oυ	Oυ	Oυ
Ü	IOY, O	ü	ου / ιου	ου / ιου	ού /ιού	ού /ιού/ιου
V	B	v	B	β αυ ευ	B	B
Y	Γ		γ / ι / η / ϕ	γ / ι / η / ϕ	γ ι	γ ι ϕ
Z	Z	z	Z	Z	Z	Z
PS	Ψ	ps	Ψ	Ψ	Ψ	Ψ
KS	Ξ	ks	Z	Z	Z	Z
TH	Θ	th	0	0	0	0

(Öger, 2016: 387).

I. BÖLÜM

NEVŞEHİR'E YER VEREN KARAMANLICA KAYNAKLAR VE BU KONUDAKİ ÇALIŞMALAR

1.1. Nevşehir'e Yer Veren Karamanlca Kaynaklar

Nevşehir'e ve Türk kültürüne ait bilgilere yer veren birçok kaynak mevcuttur. Fakatbukaynakların en başında salnameler ve dergiler gelmektedir. “Salnameler; devrin sosyal, siyasî, kültürel hayatı hakkında bilgi vermenin yanında tıp, coğrafya, tarih gibi alanlarda önemli bilgiler de içermektedir”. Dergilerde ise daha çok güncel olaylarla ilgili konular üzerine bilgiler yer almaktadır. Nevşehir ve çevresi hakkında detaylı bilgilere yer veren salnameler ve diğer kaynaklar şöyledir:

1. “*Nevşehir Mekteplerinin Dersaadet Eforiasının Yüzüncü Sene-i Devri(y)esi (1820-1920)*”¹ adlı kitapta Nevşehir'in tarihi ve coğrafyasının yanı sıra Nevşehir'de yaşayan önemli şahsiyetlere, cemiyetlere, Karamanlı Ortodokslar'ın sosyal hayatına dair pek çok konuya yer verilmiştir. Eserin yazarı belli olmamakla birlikte kitap, Grek harfleriyle Türkçe metin olarak basılmıştır. Ayrıca kitap Nevşehir'in tarihi ve kültürü üzerine yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak olması dolayısıyla 2015 yılında Adem Öger ve Oğuz Özdem tarafından Latin harfleriyle ve tıpkıbasımı ile birlikte yayınlanmıştır.

2. “*Nevşehir Salnamesi 1913*”² adlı salname Nevşehirliilerin Papa Yeorgios Cemiyeti tarafından çıkarılmıştır. Kitapta Nevşehir'e ait bilgilerin yanı sıra genel konulara, şiirlere, ekonomiye, önemli tarihlere, rüyalara, cemiyetlere vs. birçok konuya yer

---

¹Nevşehir Mekteplerinin Dersaadet Eforiasının Yüzüncü Sene'i Devriyesi 1820-1920, Anadolu Matbaası, 1920, 124.

² Mıkrasiatikon O “Astr” 1913 Anatoli Rumlarına Mahsus İlmî, Edebi, Fenni Musavver Salname, 1912, 286.

verilmiştir. Eser, 2021 yılında Oğuz Özdem tarafından tıpkı basımı ile birlikte günümüz Türkçesine aktarılarak yayınlanmıştır.

3. “*Karamanlıca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*”³ adlı salname Nevşehirliilerin kurmuş olduğu “Papa Georgios Cemiyeti” tarafından Rum mekteplerinin gelişimi için 1914 yılında Karamanlıca olarak İstanbul’da yayınlanmıştır. Salnamede her bölüm farklı yazar tarafından ele alınarak hazırlanmıştır. Eserde öncelikle Nevşehir’in yerleşim yerleriyle ilgili bilgilere değinilmiş daha sonra doğal alanlarına, dini yapılarına, önemli olaylara, sosyal yaşama ve önemli şahsiyetlere değinilmiştir. Ayrıca latifeler, atasözleri gibi pekçok sözlü kültür ürünlerine de yer verilmiştir. Anadolu’nun tarihi, kültürü, coğrafyası ve sosyal yaşamına dair önemli bilgilere yer veren eser 2013 yılında Adem Öger ve Oğuz Özdem tarafından günümüz Türkçesine aktarılarak yayınlanmıştır.

4. “*Terakki Dergisi*”⁴ adlı dergi 19. yy’da İstanbul’da Karamanlıca olarak yayınlanmıştır. 15 Mayıs 1888’de yayınlanmaya başlayan dergi Nevşehir Terakki Perver Uhuvveti’nin (Nevşehir Kalkınma Dostlar Birliği) yayın organıdır ve 15 günde bir yayınlanmıştır. Dergi çok kültürlü ve çok dilli yayıncılık faaliyetlerinin arasında yer almaktadır. Karamanlıca yayınlanan çoğu eserin dinî muhtevalı olmasından ötürü dünyadaki güncel olaylardan haberdar olmak ve geri kalmamak adına yayınlanan dergide pek çok alandan (tıp, atasözü, bilmece, dizi romanlar, pratik bilgiler, çeşitli konularda makaleler, genel ve yerel kültürel konular vs.) yazılar bulabilmek mümkündür. Ayrıca Zafer Kurtar tarafından dergide yer alan makalelerin latin harflerine tam çevrimi yapıldıktan ve dönemin şartlarına göre değerlendirildikten sonra yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur.

5. “*Mikri Asya Kıt’asının Tarihi Coğrafyası*”⁵ Karamanlıca yazılan din dışı eser olan kitap, İonnis İ. Kalfoglus tarafından 1889 yılında hazırlanmıştır. Kitap mukaddime ve 9 bölümden oluşmaktadır. Öncelikle Anadolu’nun tarihi coğrafyasına ait genel bilgilere

---

³Mikrasiatikon İmerologyion O “Astr” 1914 Anatoli Rumlarına Mahsus İlmî, Edebi, Fenni Musavver Salname, 1913. Adem Öger ve Oğuz Özdem, Karamanlıca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914, 1. Basım, Ankara, Nevşehir Üniversitesi Yayınları 3, 2013, 237.

⁴ Terakki Dergisi, 1888.

⁵ İ.N. Kalfoglos Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası, Adelfi Misailidi Mtbaası, 23 Şubat 1314 (1899) İstanbul, 169.

yer verilir ve övgüyle güzelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra şehirler hakkında bilgilere değinilir. Nevşehir ve ilçeleriyle ilgili önemli bilgilerin bulunduğu kitap, Adem Öger tarafından “Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası” adlı bildiriyle kitabın tanıtımı yayınlanmıştır.

6. “*Bu Altınoluk*”⁶ adlı kitap Rumca dilinden Türkçeye çevrilmiştir. Bazı Ermeni ressamın ve dindar kişilerin yaşadıkları ve İsa için çektikleri zorluklar konu edilmiştir. Farklı kitaplardan toplanmıştır. Nevşehirli Papa Yeoryios tarafından İstanbul’da basılmıştır.

7. “*Feth-i Konstantine*”⁷ Muharriri Arhimandritis Athanasios Simeonidis. Konya’nın Nevşehir kazasının aşağı (Muşkara) mahallesinden Berber İosif Aga Mahdumi Arhim. Athanasiossimeonidis tarafından yazıldı ve basılmıştır.

8. “*Simeon Theoloyos*”⁸ Değinilen kitapta peder Simeon Theoloyos sözleri ile birlikte peder Hrisostomos sözleri yer almaktadır. Kayseri çevresinde Nevşehirli Papa Yeoryios tarafından Rumcadan Türkçeye çevrilmiştir. Gönüllü kişilerin maddi yardımlarıyla İstanbul’da basılmıştır.

9. “*Hıfz-ı Sıhhat-i Avam*”⁹ yazılan eser mukaddime ve iki yüz üç başlıktan oluşmaktadır. Konular genel olarak gebelik, ocuk doğurmak, kısırlık ile ilgili ve elbiseler, çorap, dizlik gibi kısa başlıklı konular yer almaktadır.

1.2. Nevşehirli Karamanlılar Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.2.1. Kitaplar

1. Yonca Anzerlioğlu’nun hazırlamış olduğu “*Karamanlı Ortodoks Türkler*”¹⁰ adlı çalışmada, Karamanlı olarak adlandırılan Ortodoks Türklerin neden bu isimle adlandırıldıklarına, Türklük ile olan ilişkilerine, Türklerin Hristiyanlıkla olan

⁶ Papa Yeoryios, *Bu Altınoluk*, Asitanede Patrikhanede Olan Basmahane, 1815, İstanbul, 4+339.

⁷ Arhimandritis Athanasios Simeonidis, *Feth-i Konstantine*, Asia Matbaası Yayınevi, 1909, İstanbul, 2+108+17.

⁸ Papa Yeoryios, *Simeon Theoloyos*, Asitanede Patrikhanede Olan Basmahane, 1815 İstanbul, 4+296.

⁹ Stavros Yeoryiu İroidis, *Hıfz-ı Sıhat-i Avam*, Grafikos Kosmos Matbaası, 1881 İstanbul, 224.

¹⁰ Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix Yayınevi 2009 Ankara, 432.

ilişkilerine ve Karamanlı Ortodoks Türklerin dil, din, örf, âdet, gelenek ve göreneklerine yer verilmiştir. Milli Mcadele dönemi ve sonrasında Papa Eftim öncülüğünde Türk Ortodoks çatısı altındaki faaliyetlere değinilmiştir. Türk-Yunan nüfus mübadelesi sonrasında Karamanlı Ortodoks Türklerin yerleşme süreçleri konu edinmiştir. Karamanlı Ortodoksların bugünkü durumları literatür taraması ve saha çalışmasıyla ele alınıp incelenmiştir.

2. Gazanfer İbar'ın hazırlamış olduğu “*Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe*”¹¹ adlı kitapta Karamanlca yazılı dinî eserler, kitabeler, mühürler, paralar, ders kitapları, Anadolu folkloruyla ilgili kitaplar vs. hakkında bilgiler sunulmuş ve en sonunda Karamanlıların köken bilgisine, nerede yaşadıklarına, mübadele gibi Karamanlıları ilgilendiren konulara değinilmiştir.

3. Adem Öger ve Oğuz Özdem tarafından yazılan “*Karamanlca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*”¹² adlı eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Eserin içeriğinde Kapadokya bölgesinin ve özellikle Nevşehir'in tarihine, coğrafyasına, dinî yapılarına, azizlere, sosyo-ekonomik yapıya, toplumsal hayata dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca eserde hikâyelere ve atasözleri gibi konulara da yer verilmektedir.

4. Adem Öger ve Oğuz Özdem'in hazırladığı “*Nevşehir Mektepleri (1820-1920)*”¹³ adlı çalışmada Karamanlı Ortodoksların bıraktığı eserlerden biri olan Nevşehir Mekteplerinin DersaadetEforiasının Yüzüncü Sene-i Devri(y)esi adlı eser “Nevşehir Mektepleri (1820-1920)” adıyla tekrardan yayınlanmıştır. Eserde Nevşehir'in kısa tarihi ile birlikte Nevşehir'de yaşayan Karamanlı Ortodoksların yaşamı, eğitimi, nüfusu, gelenekleri ve Nevşehir'de yaşayan önemli şahsiyetler hakkında bilgiler verilmektedir.

---

¹¹ Gazanfer İbar, *Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, 197.

¹² Adem Öger ve Oğuz Özdem, *Karamanlca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*, 1. Basım, Ankara, Nevşehir Üniversitesi Yayınları 3, 2013, 237.

¹³ Adem Öger ve Oğuz Özdem, *Nevşehir Mektepleri (1820-1920)*, 1. Basım, Ankara, Nevşehir Hac Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 2015, 73.

5. Evangelia Balta ve Aytek Soner Alpan'ın hazırladığı “*Karamanlı Muhacirler İçin Şiirin Sedası*”¹⁴ adlı çalışmada 1924-27 yılları arasında Atina’da Yunan harfli Türkçe (Karamanlıca) yayımlanan Muhacir Sedası gazetesinden alınan şiirlerden oluşmaktadır. Şiirler, genel olarak Karamanlı Ortodoks Türklerin mübadele zamanında yaşadığı zorlukları anlatmaktadır.

6. Evangelia Balta ve Ari Çokona'nın hazırlamış olduğu “Stavros Staris Anatol Türküleri 1986 Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Türkü Mecmuası”¹⁵ adlı kitapta Stavros Staris’in 19. yüzyıldayayımlamış olduğu ve gelecek kuşaklara aktarmak üzere kendi memleketinden derlediği 126 Karamanlı türkülerinden oluşmaktadır.

7. Evangelia Balta'nın hazırlamış olduğu “*Karamanlıdika Legacies*”¹⁶ adlı çalışma daha önce Karamanlıca gazetelerin oluşturduğu üç ciltle birleştirilmiş olmakla birlikte çalışma Karamanlıdika alanında yapılmış on iki özgün çalışmayı içermektedir.

8. Evangelia Balta'nın hazırlamış olduğu “*Anadolu'nun Türkçe Konuşan Türklerinin İzleri*”¹⁷ adlı çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır ve “Kitap Üretimi Karamanlıdika ve Ermeni Türkler, Karamanlı Kıdemli Devlet Memurları, Türkçe Konuşan Ortodoks Hristiyan Anadolu Toplulukları ve İstanbul, Karamanlıların Kimlik Sorunları” adlı dört ana konu altında toplanan on dokuz özgün makaleden oluşmaktadır.

9. Oğuz Özdem'in hazırlamış olduğu “*Nevşehir 1913 Salnamesi*”¹⁸ adlı eser Karamanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Salnamenin içerisindeki konular genel olarak coğrafya, din, kültür, ekonomi, cemiyetler, tıp, atasözleri, şiir, toplumsal olaylar, Nevşehir, Papa Yeorgios ve kozmografya gibi pek çok bilgilere yer verilmiştir.

---

¹⁴ Evangelia Balta ve Aytek Soner Alpan, *Karamanlı Muhacirler İçin Şiirin Sedası*, İstanbul, İstos Yayın, 2016, 168.

¹⁵ Evangelia Balta ve Ari Çokona, *Stavros Staris Anatol Türküleri 1986 Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Türkü Mecmuası*, 1. Basım, Literatür Yayıncılık, 2017,

¹⁶ Evangelia Balta, *Karamanlıdika Legacies*, İstanbul, The Isis Press, 2018, 240.

¹⁷ Evangelia Balta, *Anadolu'nun Türkçe Konuşan Hristiyanların İzleri*, Cilt 1-2, Doğu Diller ve Edebiyatlarının Kaynakları-150, Harvard Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2021, 566.

¹⁸ Oğuz Özdem (Çev.), *Nevşehir 1913 Salnamesi*, Nevşehir, 1. Basım, Kapadokya Üniversitesi Yayınları, 2021, 591.

10. Sula Bozis'in "*Kapadokya Lezzeti Kapadokyalı Rumların Kültürü*" adlı kitapta Nevşehir başta olmak üzere Kapadokya çevresinde bulunan ve buralarda yaşayan Karamanlı Ortodoksların mutfak kültürüne ilişkin bilgilere yer vermektedir. Yazar Yunanistan'a göç eden mübadillerle sözlü tarih görüşmelerini de anlatıya dahil etmekle birlikte yörede yapılan 54 adet yemeğin tarifini de vermektedir.

1.2.2. Kitap Bölümleri

1. Adem Öger'in hazırlamış olduğu "*Karamanlı Ortodokslar ve Karamanlı Türkçesi*"¹⁹ adlı kitap bölümünde Karamanlı Ortodoksların öncelikle "Karaman" adına değinilmiş daha sonra Coğrafya ve nüfus, din ve kültür, dil sorunu üzerine ve Karamanlı Ortodoksların köken sorununa yer verilmiştir. Son kısımda ise Karamanlı Türkçesinden özgün bir metin örneği verilmiştir.

2. Adem Öger ve Kübra Yıldız Altın tarafından kaleme alınan "*Karamanlı Ortodoksların Kurduğu Cemiyetler ve Yayın Faaliyetleri*"²⁰ adlı yazıda, öncelikle Nevşehir'de bulunan Karamanlı Ortodokslardan kısaca bahsedilip üç alt başlık altında Karamanlıların yaşadıkları yerler, nüfus yapısı ve Karamanlı Ortodoksların kurdukları cemiyetler hakkında bilgi verilmiştir. Nevşehir Nevcivananı Fukaraperver Uhuveti, Nevşehir Terakkiperver Uhuveti, Papa Yeorgios Cemiyeti, Kapadokya Cemiyeti (Kappadokiki Adelfotos), Indiktas, Anastasis, Kız Okulu İçin Kurulan Cemiyet, Anortgotikos Sullogos Yeorgios, Vassilias Cemiyeti ve bu cemiyetlerin yayın faaliyetlerinden bahsedilip değerlendirilmiştir.

1.2.3. Tezler

1. H. Esra Tufanoğlu'nun "*Charles Texier'ye Göre 19. yüzyılda Kayseri-Niğde Yöresi ve Günümüzle Karşılaştırılması*"²¹ adlı araştırmasında Charles Texier'in 1833-1837 yılları arasında Asya bölgesine gerçekleştirdiği gezisinde İç Anadolu Bölgesinin

---

¹⁹Adem Öger, Karamanlı Ortodokslar ve Karamanlı Türkçesi, Ankara, Uluslararası Türk Akademisi, cilt 2, 2016, 381-197.

²⁰Adem Öger ve Kübra Yıldız Altın, Karamanlı Ortodoksların Kurduğu Cemiyetler ve Yayın Faaliyetleri, Türk kültürü araştırma enstitüsü yayınları (Nevşehir Örneği), Ankara, 2015, 245-254.

²¹ Hüsnüye Esra Tufanoğlu, Charles Texier'ye Göre 19. Yüzyılda Kayseri-Niğde Yöresi ve Günümüzle Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul, 2001, 95.

Kayseri Nevşehir, Niğde yöresinde araştırma ve gözlemlerde bulunmuş. Gözlem ve araştırmaların sonucu günümüzle kıyaslanmıştır. Özellikle Charles'in eseri "Description de Asie Mineure" adlı 2. Cildin "Cappadoce" adlı kısmı tercüme edilerek Teixer'in gözlemleri ve açıklamaları yöreye gidilerek araştırılmış ve gerekli fotoğraflara yer verilmiştir.

2. Rafet Metin'in hazırladığı "16. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)"²² adlı iki bölümden oluşan tezde, bütüncül olarak 15. yüzyılda Orta Anadolu'da Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin'de yerleşme ve nüfusun yüzyıl boyunca takip ettiği süreç ele alınmış ve bu yüzyıl sonunda gelinen neticelerin karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi yapılmıştır.

3. Meliha Karakaya tarafından yazılan "Seyahatnamelerde Nevşehir"²³ adlı yüksek lisans tezinde Kapadokya'nın tarihi gelişiminden bahsedilmiştir. Nevşehir'in Kapadokya bölgesinde yer almasından ötürü bilimsel araştırma yapmaya gelen Avrupalı seyyahların seyahatnamelerinin içeriği hakkında bilgiler sunulmuştur. Genel olarak seyahatnamelerin konusu sanat tarihini ilgilendirdiği için tezin amacına uygun olarak yorumlanmıştır.

4. Zafer Kurtar'ın hazırladığı "19. Yüzyıl'da İstanbul'da Karamanlıca Yayınlanan Terakki Dergisi"²⁴ adlı yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Karamanlılar ve Karamanlıca hakkında bilgilere yer verildikten sonra, Nevşehir Rum dernekleri ve 1888 yılında yayınlanmaya başlayan Nevşehir Terakkiperver Uhuvveti'nin yayın organı olan Terakki Dergisi'nden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise Terakki dergisinde yer alan makalelerin çevirisi yapılmış ve dönemin şartları bağlamında değerlendirilmiştir.

---

²² Rafet Metin, "16. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara. 2007, 210.

²³ Meliha Karakaya, Seyahatnamelerde Nevşehir, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Niğde, 2007, 99.

²⁴ Zafer Kurtar, "19. Yüzyıl'da İstanbul'da Karamanlıca Yayınlanan Terakki Dergisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2012, 157.

5. Adalet Gül Özgül tarafından kaleme alınan “*Karamanlıca Bir Eser: 1914 Nevşehir Salnamesi Ürgüp Başlıklı Kısımın Ses Bilgisi*”²⁵ adlı tezde öncelikle Karamanlı Ortodoks Türkler hakkında bilgi verilmiştir. Papa Yeorgios Cemiyeti tarafından çıkarılan ve Grek harfleriyle yazılan “1914 Nevşehir Salnamesi” adlı kitabın Ürgüp başlıklı kısmının Karamanlıcanın genel imla özelliğine değinilerek incelenen metnin imlası açıklanmıştır. Daha sonra ele alınan ilgili bölümün transkripsiyonlumeni ve ardından günümüz Türkçesine aktarımı verilmiştir.

6. Meryem Orakçı tarafından hazırlanan “*Karamanlıca Kaynaklarda Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk-Yunan İlişkileri (1897-1930)*”²⁶ başlıklı tez, mübadele sonrası Karamanlıca kaynaklar üzerinden daha önce bir araştırma olmaması gerekçesiyle hazırlanmış ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Karamanlılarla ilişkili olan Ortodoksluk kavramına ve etnik kökenlerine, coğrafyaya, sosyo-ekonomik yapıya, uğraştıkları mesleklere, Karamanlıca yazı dilinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Türk-Yunan Savaşı ele alınmış ve Megali İdea, Osmanlı-Yunan Savaşı, Balkan Savaşları başlıkları ile birlikte din ve eğitim konusu ele alınmıştır. Bu bölümün son alt başlığında ise Papa Eftim ve onun bu savaşa katkısından bahsedilmiştir. Son bölüm ise Türkçe konuşan Ortodokslara ve Türk-Yunan ilişkilerine ayrılmıştır.

1.2.4. Makaleler

1. Semavi Eyice'nin yazmış olduğu *Anadolu'da "Karamanlıca" Kitabeler (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler) 2*²⁷ adlı makalede Anadolu'nun çeşitli yerlerinde rastlanan Grek harfleriyle yazılmış Türkçe kitabeler tanıtılmıştır. Bu makale daha önce aynı başlıkla yayımlanan makalenin devamı niteliğindedir. Makalede “Nevşehir’de Kilise Kitabesi, Tokat’ta Mezar Kitabesi, Isparta’da Mezar Kitabesi, Niğde’nin Kumluca Köyünde Kilise Kitabesi, Niğde’nin Hamamlı Köyünde Kilise’de Yazı” başlıklarında kitabeler hakkında bilgi verilmiştir.

---

²⁵ Özgül G.A (2015) Karamanlıca Bir Eser: 1914 Nevşehir Salnamesi Ürgüp Başlıklı Kısımın Ses Bilgisi, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2015, 315.

²⁶ Meryem Orakçı, Karamanlıca Kaynaklarda Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk-Yunan İlişkileri (1897-1930), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2018, 340.

²⁷ Semavi Eyice, Anadolu’da “Karamanlıca” Kitabeler: (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler) II, Belleten Yayınları, XLIV, 176, Ankara, 1980, 683-696.

2. Teyfur Erdoğan'ın "*Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlıca) Diğer Bir Nevşehir Salnâmesi*"²⁸ başlıklı yazmış olduğu makalede, öncelikle Karamanlıca hakkında bilgiler verilmiş, daha sonra 1914 Nevşehir Salnamesi kitabından Kapadokya kısmı tanıtılmıştır ve kitabın Kapadokya ile ilgili kısmının transkripsiyonlu metni verilmiştir.

3. Sacit Pekak'ın hazırladığı "*Kapadokya'da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi 1: Nevşehir ve Çevresi*"²⁹ adlı makalede 19. yüzyılda inşa edilen ve Nevşehir ili ve çevresindeki Post-Bizans dönemi kiliseler ele alınarak tanıtılmıştır.

4. Stefo Benlisoy ve Foti Benlisoy'un hazırlamış olduğu "*19. yy. da Karamanlılar ve Eğitim: Nevşehir Mektepleri*"³⁰ adlı makalede 1920'de yayımlanan "*Nevşehir Mekteplerinin Dersaadet Eforiasının Yüzüncü Sene-i Devriyesi*" adlı kitabın asıl konusu olan Kapadokya'daki Hristiyan Ortodoksların 19. yüzyılda eğitim alanında gösterdikleri faaliyetleri ve bu faaliyetler sırasında çıkan çatışmalara karşı verilen yanıtların izleri aranmış ve değerlendirilmiştir.

5. Stefo Benlisoy'un "*İstanbul'a Göçmüş Ürgüplü Ortodoksların Kurduğu Bir Cemiyet "Areti" Maarifperveran Cemiyeti*"³¹ adlı makalesinde İstanbul'da bulunan Kapadokyalı cemaatlerden ve Ürgüp'ten göçen Karamanlı Ortodoks esnafının 1909 yılında kurmuş olduğu Areti (Erdem) Maarifperveran Cemiyeti'nin 44 maddelik nizamnamesinden ve bu cemiyetin amacından bahsedilmektedir.

6. Stefo Benlisoy'un hazırlamış olduğu "*İstanbul'da Yaşayan Nevşehirli Ortodokslar Tarafından Kurulan Papa Yeorgios Nam Cemiyet-i İslahiyyesi*"³² adlı makalede, İstanbul'a göçen Nevşehirli Karamanlı Ortodoksların İstanbul'da bu göçmenlerin

---

²⁸ Teyfur Erdoğan, Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlıca) Diğer Bir Nevşehir Salnâmesi, Tarih ve Toplum, sayı 145, 1996, 47-56.

²⁹ Sacit Pekak, Kapadokya'da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi 1: Nevşehir ve Çevresi, Aekeoloji ve Sanat, 1998, 12.

³⁰ Stefo Benlisoy ve Foti Benlisoy, 19. Yy'da Karamanlılar ve Eğitim: Nevşehir Mektepleri Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 74, 2000, 24-33.

³¹ Stefo Benlisoy, İstanbul'a göçmüş Ürgüplü Ortodoksların Kurduğu Bir Cemiyet "Areti" Maarifperveran Cemiyeti, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı 233, 2003, 260-265.

³² Stefo Benlisoy, İstanbul'da Yaşayan Nevşehirli Ortodokslar Tarafından Kurulan Papa Yeorgios Nam Cemiyet-i İslahiyyesi, Tarih ve Toplum sayı 236, 2003, 35-41.

kurduğu cemiyetlerden bahsedilmiştir. Bu cemiyetlerden 1911 yılında kurulmuş olan “PapaYeorgiosNam Cemiyeti İslahiyesi” tanıtılmış. Cemiyetin Faaliyetleri hakkında bilgiler üzerinde durularak cemiyetin amacına değinilmiş ve 40 maddeden oluşan nizamnamesine yer verilmiştir.

7. Stefo Benlisoy tarafından yazılan “*Dersaadet’te Mukim Nevşehirli Peynirci Esnafı İttihatı*”³³ adlı makalede, İstanbul’da yaşayan Karamanlı Ortodoksların, Nevşehir kökenli peynir tüccarlarının kazançlarının eğitim ve hayır işlerine bağışlaması üzerine diğer Nevşehirli esnaflarında bu usulü benimsediğini anlatılmaktadır. Ayrıca Nevşehirli Peynirci Esnafı İttihat’ı kurarak 1882’de 12 maddeden oluşan birliklerinin nizamnamesini Karamanlca olarak (Yunan harfleri ile Türkçe) yayımladıklarını ve bu Nizamnamede ise İttihat’ın kuruluş amacı belirtilmektedir.

8. Stefo Benlisoy tarafından yayınlanan “*Karamanlca Haftalık Anatol Ahteri Dergisi “Anatolda İlmin Terakkisi Kabil mi, Değil mi?”*”³⁴ adlı yazıda, 1886 yılının sonlarında yayınlanmaya başlayan *Anatol Ahteri* (Doğu Yıldızı) adlı haftalık dergi incelenmiştir. Bu dergiyi üç başlık altında toplayan Benlisoy, birinci bölümde ansiklopedik ve pratik bilgilere yer vermiş, ikinci bölümde dergide yer alan dinî ve ahlakî temaların işlendiği konuları incelemiş, üçüncü bölümde ise Anadolu ve Kapadokya Ortodoks Cemaatlerinin kendilerine ilişkin algı ve değerlendirmelerini içeren yazılar incelenmiştir. Ayrıca dergide yer alan Gavriilidis’in yayımladığı “Anatolda İlmin Terakkisi Kabil mi değil mi?” başlıklı makalesi üzerinde durulmuştur.

9. Sacit Pekak’ın hazırladığı “*Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler*”³⁵ adlı yazıda, Kapadokya bölgesinde bulunan Osmanlı zamanında yapılan Hristiyan dini yapıların tanıtımı üzerine değinilmiş ve dört ilde (Akaray, Nevşehir, Niğde ve Kayseri) yapılan çalışmalarda bu yapıların bugünkü durumlarına yönelik durum tespiti, gözlem ve önerilerine yer verilmiştir.

---

³³ Stefo Benlisoy, *Dersaadet’te Mukim Nevşehirli Peynirci Esnafı İttihatı*, Tarih ve Toplum Dergisi, 2003, 265.

³⁴ Stefo Benlisoy, *Karamanlca Haftalık Anatol Ahteri Dergisi “Anatolda İlmin Terakkisi Kabil mi, Değil mi?”*, Toplumsal Tarih Sayı 154, 2006, 56-60.

³⁵ Sacit Pekak, *Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 26, 2009, 249-277.

10. Sacit Pekak tarafından kaleme alınan “*Mustafapaşa (Sinassos), Konstantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise III, Kilise IV*”³⁶ adlı makalede, daha önce yapılan çalışmada tanıtılan kiliselere ek olarak Mustafapaşa’da bulunan Konstantin ve Helena kilisesi ayrıntılı olarak ele alınmış. İsimleri ve tarihleri belli olmayan kiliseler tespit edilmiş. Numaralandırılarak açıklanmıştır.

11. Necati Demir’in hazırlamış olduğu “*Türkiye’de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili*”³⁷ adlı çalışmada, Karamanlı Türklerinden ve onların Grek alfabesiyle oluşturdukları edebiyattan bahsedilmiş, Karamanlı Ortodoksların oluşturduğu Grek harfli Türkçe kitabeler hakkında Nevşehir, Niğde, Antalya, Konya, Kayseri, Isparta gibi şehirlerde alan araştırması yapılarak bulunan kitabeler okunmuş ve bu kitabelerden yola çıkılarak Karamanlı Türklerinin kullandığı alfabenin dil özellikleri incelenmiştir.

12. Mehmet Ölmez’in hazırladığı “*R.M. Dawkins ve Anadolu’da Rumca-Türkçe İlişkileri*”³⁸ adlı çalışmada, Anadolu Rumcasının Türkçenin ağızlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Makalede, R. M. Dawkins’in *Modern Greek in Asia Minor* adlı çalışması ele alınmıştır. Bu çalışmada özellikle çok dillilik kavramı üzerinde durularak ticaret bölgesi sayılan, kiliselerin ve çeşitli manastırların bulunduğu Kapadokya bölgesi ele alınmıştır. Nevşehir, Niğde, Kayseri, Aksaray’a kadar olan bölgede Grek harfleriyle yazan Karamanlılardan ve aynı bölgede bulunan Rumca konuşan yerli halktan bahsedilmiştir. Ayrıca Dawkins’in eserine, sözlüğünde yer alan Türkçe unsurlara, Türkçeden alınma kelimeler sözlüğüne, Rumcadan Türkçeye geçen unsurlara kısmen yer verilerek değerlendirilmiştir.

13. Adem Öger ve Ahmet Turan Türk’ün yazmış olduğu “*Kültürel Bağlamda Kapadokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili*”³⁹ adlı makalede, Karamanlı Ortodoks Türklerin yaşadığı bölgelere, kökenlerine ve göç meselesine

---

³⁶ Sacit Pekak, *Mustafapaşa (Sinassos), Konstantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise III, Kilise IV*, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 26, sayı 1, 2009, 24.

³⁷ Necati Demir, *Türkiye’de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili*, İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, Sayı 2, 2010, 23.

³⁸ Mehmet Ölmez, *R.M. Dawkins Ve Anadolu’da Rumca-Türkçe İlişkileri*, *Between Religion And Language*, İstanbul, 2011, 215-224.

³⁹ Adem Öger ve Ahmet Turan Türk, *Kültürel Bağlamda Kapadokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili*, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, 1137-1151.

değnilmiştir. Ayrıca Karamanlı Ortodokslardan günümüze kadar ulaşmış kitabelerin dil özellikleri, bu kitabelerin içerik ve işlevleri ile kültürel miras değerleri gibi konular ele alınıp değerlendirilmiştir.

14. Mustafa Davulcu'nun hazırlamış olduğu "*Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası Konut Kültürünün Halkbilimsel Açından İncelenmesi*"⁴⁰ adlı çalışmasında, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı Mustafapaşa beldesinde halk mimarisi alanında alan araştırması yapılmıştır. Makalede, Mustafapaşa kasabasında günümüze ulaşan geleneksel konutların işlevsel ve yapısal açıdan analizinin yanında yapı ustaları, mimarlıkla ilgili inanış ve uygulamalar incelenmiştir.

15. Zuhâl Kültürel tarafından yazılan "*Grek Harfli Karamanlca Kitabelerdeki Alıntı Öğeler Üzerine*"⁴¹ adlı makalede, daha önce bazı araştırmacılar tarafından Nevşehir, Niğde, Tokat, Isparta'da derlenmiş olan Grek harfli Türkçe mezar ve kilise kitabeleri üzerinden Arapça ve Farsça kelimeler ve ses değişiklikleri üzerinde durulmuştur.

16. Yıldıray Özbek'in yazmış olduğu "*Mustafapaşa (Sinassos) Duvar Resimlerinde Sıradışı Konular ve Georgios Iordanidis*"⁴² adlı makalede, Ürgüp'ün Mustafapaşa kasabasında yaşayan Karamanlılar'ın bıraktıkları konutlardaki duvar resimleri sosyo-kültürel açıdan ele alınmış ve sanatçı GeorgiosIordanidis hakkında bilgi verilmiştir.

17. Stefo Benlisoy ve Niki Stavridi'nin hazırladığı "*Poemes Karamanlis d'Homios, Echangeable Originaird' Ürgüp (Macrimali d'Eubee, 1956)*"⁴³ adlı çalışmada, Homios, Eugène Dalleggio tarafından Eğriboz'daki Makrimalli'de 1956 yılında mülteci köylerine yaptığı sefer sırasında Ürgüp'te yaşamış olan sonradan mübadele yoluyla Yunanistan'a göçen Homios lakaplı halk şairinin yazmış olduğu küçük bir defter incelenmiştir. Makalede Homios'un yaşıyla bilgilerin yanı sıra annesi ve

---

⁴⁰ Mustafa Davulcu, Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası Konut Kültürünün Halkbilimsel Açından İncelenmesi, Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Yıl 2 Edebiyat Dergisi, Ankara, 2014, Sayı 5, 2014, 46-73.

⁴¹ Zuhâl Kültürel, Grek Harfli Karamanlca Kitabelerdeki Alıntı Öğeler Üzerine, Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı, Sayı 9, 2014, 39-51.

⁴²Yıldıray Özbek, Mustafapaşa (Sinassos) Duvar Resimlerinde Sıradışı Konular ve Georgios Iordanidis, Akdeniz Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 2, 2016, 381-391.

⁴³ Stefo Benlisoy ve Niki Stavridi, Poemes Karamanlis d'Homios, Echangeable Originaird' Ürgüp (Macrimali d'Eubee, 1956) The Isis Press, Cilt 1, 2018

babasıyla ilgili bilgiler ve Homiros'un Karamanlıca yazılmış şiirlerine yer verilmektedir.

18. Mehmet Söylemez'in ele aldığı "*Göç Türküleri: Yunanistan Mübadilleri Örneği*"⁴⁴ adlı çalışmada Türkçe konuşan Ortodoks Türklerin mübadele sonrası yeni yerleştikleri yerlerde çektiği zorlukların dışı vurumu olarak "Mübadele Türküleri" veya "Mübadele Ağıtları" ele alınarak Ortodoks Türklerin oradaki sözlü kültürü ve müzik kültürü üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

19. Oğuz Özdem'in kaleme aldığı "*Kapadokya Çevresindeki Karamanlıların Yazılı Eserlerinde Halk Edebiyatı Ürünleri*"⁴⁵ adlı çalışmada, Kapadokya ve çevresinde yaşayan Karamanlı Ortodoks Türklerin özellikle Nevşehir merkezli olmak üzere Niğde, Kayseri ve Aksaray yörelerindeki yazılı ve sözlü kültür ürünleri üzerinden sosyaleve kültürel yaşamları hakkındabilgi verilmiştir.

21. Meryem Orakçı'nın kaleme aldığı "*Karamanlıca Muhacir Sedası Gazetesine Göre Yunanistan'da Mübadelenin İlk Yılları ve Türkçe Konuşan Ortodoksların Yaşadığı Sorunlar*"⁴⁶ adlı makalede, 30 Ocak 1923 tarihinde nüfus mübadelesine tabi tutulan Anadolu'da özellikle Kapadokya bölgesinde yaşayan Karamanlı Ortodoks Türkler ele alınmıştır. Ayrıca Karamanlı Ortodoks Türklerin yaşadıkları sıkıntıları hafifletmek ve onları bilinçlendirmek için yayımlanan Türkçe Muhacir Sedası adlı gazete üzerinden Karamanlı Ortodoks Türklerin yaşadıkları zorluklar ortaya konulmuştur.

22. Stefo Benlisoy'un yazmış olduğu "*Nevşehirli, Doktor, Eğitimci, Sendikacı; Doktor Arhangelos Gavril Kimdi?*"⁴⁷ adlı çalışmada, İstanbul'da kurulan ilk işçi örgütlerinden birisi olan "Anadolu Osmanlı Şimendiferleri Şirketi Memurin ve Müstahdemini Cemiyet-i İttihadiyesi" reisi ve 1908 Eylül Anadolu Demiryolları grevinin

---

⁴⁴ Mehmet Söylemez, Göç Türküleri: Yunanistan Mübadilleri Örneği, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 8, Sayı 4, 2019, 20.

⁴⁵ Oğuz Özdem, Kapadokya Çevresindeki Karamanlıların Yazılı Eserlerinde Halk Edebiyatı Ürünleri, Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2019, 243-257.

⁴⁶ Meryem Orakçı, Karamanlıca Muhacir Sedası Gazetesine Göre Yunanistan'da Mübadelenin İlk Yılları Ve Türkçe Konuşan Ortodoksların Yaşadığı Sorunlar, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 65, 2019, 263-299.

⁴⁷ Stefo Benlisoy, Nevşehirli, Doktor, Eğitimci, Sendikacı; Doktor Arhangelos Gavril Kimdi? İstanbul, 2018, 107-126.

örgütleyicilerinden birisi olan Doktor Gavril'in hayatına, kim olduğuna, Nevşehir cemaatinin başta eğitim olmak üzere Osmanlı hareketinin doğumuna kadar birçok alanda gösterdiği faaliyetlere değinilmiştir ve sonuç olarak Rumların on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ivme kazanan kimlik dönüşüm süreci değerlendirilmiştir.

23. Hacı Veli Aydın'ın yazmış olduğu “19. Yüzyılda Ürgüp ve Türkçe Konuşan Rum Ortodoks Cemaati Üzerine Bazı Gözlemler”⁴⁸ adlı makalede, Ürgüp Rum nüfusunun kaydedildiği 1831, 1835, 1845 tarihli nüfus defterinden yararlanılarak erkek nüfusu ile ilgili bilgilerin yanında Ürgüp Rum cemaatinin demografik ve sosyoekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca aynı dönemde Ürgüp'te bulunan Karamanlı Ortodoks Türkler ile Müslüman Türkler arasındaki ilişkiler tespit edilmiş ve Karamanlı Ortodoks Türklerin sosyal yaşamı, okuları, kiliseleri, örgütlenmelerine ilişkin bilgiler salnameler, Karamanlıca eserlerden ve arşiv belgelerinden yararlanılarak sunulmuştur.

24. Emrah Bozok tarafından kaleme alınan “Grek Harfli Türkçe Kitabelerde Hacı Unvanı ve Kısaltmaları Üzerine”⁴⁹ adlı çalışmada içlerinde Nevşehir'inde yer aldığı Anadolu'da bulunan Grek harfli Karamanlıca kitabelerde hacı unvanının kısaltmasının farklı yazımları ve yazılış özellikleri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak ise bu durumun Türk dilinde ilk örneği tespit edilmiştir.

1.2.5. Tebliğler/Bildiriler

1. Stefo Benlisoy'un yazmış olduğu “Okur-Gezginin Sinasos Serüveni”⁵⁰ adlı yazıda, “Sinassos Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası” başlığıyla Ari Çokana'nın çevirisiyle yayımlanan albüm incelenmiştir. Albümde bulunan fotoğraflardan ve bilgilerden hareketle dönemin sosyo-kültürel özelliklerinden, mimari yapılardan, toplumsal hayattan, Rum-Türk cemaatlerinin ortak yönlerinden bahsedilerek dönemin değerlendirilmesi yapılmıştır.

---

⁴⁸ Hacı Veli Aydın, 19. Yüzyılda Ürgüp ve Türkçe Konuşan Rum Ortodoks Cemaati Üzerine Bazı Gözlemler, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde yayınlanmıştır Cilt-2, 2021, 377-416.

⁴⁹ Emrah Bozok, Grek Harfli Türkçe Kitabelerde Hacı Unvanı ve Kısaltmaları Üzerine, Turkish Studies-Language, İntaç Eğitim Danışmanlık LTD, Ankara, 2021.

⁵⁰ Stefo Benlisoy, Okur-Gezginin Sinassos Serüveni, İtü, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, Toplumsal Tarih Dergisi, 2007, 59-63.

2. Mehmet Aydın'ın yazmış olduğu "*Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu*"⁵¹ Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin 1923-24 yıllarında Nevşehir, Niğde ve Kayseri gibi yerlerdeki Türk Ortodoksların mübadele sonucunda göç ettiklerini ve İstanbul'da kalan Anadolu kökenli Türk Ortodoksların desteğiyle birlikte Papa Eftim'in Fener Patrikhanesine karşı büyük mücadelesi ele alınmıştır.

3. Adem Öger'in hazırlamış olduğu "*Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası*"⁵² adlı yazıda, Karamanlıların kullandığı Grek alfabesine değinilmiş ve Karamanlılar hakkında kısa bir bilgi sunulmuştur. Karamanlıların Grek alfabesiyle meydana getirmiş olduğu din dışı eserlerden biri olan Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası isimli kitap tanıtılarak değerlendirme yapılmıştır.

4. Fahri Maden'in hazırlamış olduğu "*XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri*"⁵³ adlı bildirisinde, Nevşehir'de yaşayan Karamanlı Ortodoksların eğitim için kurulduğu mektepler, bu mekteplerde eğitim gören öğrenciler ve öğretmenler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu mekteplerin 1923'teki Mübadele zamanına kadar nasıl varlığını sürdürdüğü anlatılmıştır.

5. Savaş Yıldırım "*Ürgüp Mustafapaşa'da Duvar Resimli İki Ev*"⁵⁴ adlı bildirisinde, Nevşehir'de yaşayan Karamanlı Ortodoksların mübadeleden sonra bıraktıkları konutlar hakkında bilgi vermiş ve bunlardan Nevşehir'e bağlı Mustafapaşa kasabasında bulunan Mustafa Savaş ve Ali Sümer evleri üzerinde durmuştur. Konutların içindeki resimlerden ve simgelerden hareketle değerlendirmelerde bulunmuştur.

---

⁵¹Mehmet Aydın, Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 8, 2009, 17.

⁵²Adem Öger, Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası, 1. Uluslararası Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2011, 37-49.

⁵³ Fahri Maden, XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, Ankara, 2011, 103-128.

⁵⁴ Savaş Yıldırım, Ürgüp Mustafapaşa'da Duvar Resimli İki Ev, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, Ankara 2011, 111-134.

6. Yılmaz Büktel'in kaleme aldığı "*Nevşehir Meryem Ana Ortodoks Kilisesinin Restorasyonu Üzerine Notlar*"⁵⁵ adlı bildiri, Nevşehir'de bulunan Meryem Ana Kilisesi hakkında bilgilendirilmiş ve kilisenin bir dönem ünlü oyuncularında kaldığı hapisane olarak kullanıldığı ve "hapisane kilise" olarak adlandırıldığına dair bilgiler sunulmuştur. Meryem Ana Kilisesi haricinde Nevşehir ve ilçelerinde bulunan 19. yy kiliselerine ilişkin de bir değerlendirme yapılmıştır.

7. Oğuz Özdem'in hazırlamış olduğu "*Karamanlıların Kapadokya'da Yaşadıkları Alan İçerisinde Müslüman Türklerle Sosyal Hayat Paylaşımı*"⁵⁶ başlıklı bildiri, Karamanlıların Kapadokya'da yaşadıkları yerler ve 1923 yılında gerçekleşen mübadeleden bahsedilmiş ve son olarak Milli Mücadele yıllarında olumlu etkisi olan Papa Eftim'den bahsedilmiştir. Kapadokya bölgesinde yaşayan Karamanlı Ortodoks Müslüman Türkler'insosyo-kültürel ilişkisi değerlendirilmiştir.

8. Cemal Ekin'in hazırlamış olduğu "*Sahiplenilmemiş Miras: Grek Harfli Türkçe (Karamanlca) Kitabeli Eserler*"⁵⁷ adlı çalışmada, Karamanlı Ortodokslar hakkında genel bir bilgi verildikten sonra Karamanlı Ortodokslardan kalan İstanbul, Nevşehir-Ürgüp, Niğde'de bulunan Grek harfli Türkçe (Karamanlca) kitabeli mezar, kilise, hamam gibi yapılar tanıtılmıştır.

9. Alper Altın'ın hazırlamış olduğu "*Nevşehir-Ürgüp'e Bağlı Mustafapaşa (Sinassos) Kasabasında Yer Alan Tarihi Camiler*"⁵⁸ adlı bildiri, Mustafapaşa kasabası hakkında kısa bir bilgi verilmiş. Kasabada uzun süredir yaşayan Karamanlı Ortodokslar ile birlikte yaşayan Müslümanların varlığına dikkat çekilmiş. Yine beldede bulunan dört adet cami tanıtılmıştır.

---

⁵⁵ Yılmaz Büktel, Nevşehir Meryem Ana Ortodoks Kilisesinin Restorasyonu Üzerine Notlar, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, Ankara 2011, 171-180.

⁵⁶ Oğuz Özdem, Karamanlıların Kapadokya'da Yaşadıkları Alan İçerisinde Müslüman Türklerle Sosyal Hayat Paylaşımı, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2012, 135-151.

⁵⁷ Cemal Ekin, Sahiplenilmemiş Miras: Grek Harfli Türkçe (Karamanlca)Kitabeli Eserler, Udek 3. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı "*Avrupa'da Türkçe*" Bildiri Kitabı, 2014, 123-139.

⁵⁸ Alper Altın, Nevşehir-Ürgüp'e Bağlı Mustafapaşa (Sinassos), Kasabasında Yer Alan Tarihi Camiler, II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, Ankara 2016, 104-121.

10. Saim Örnek'in ve Z. Nilüfer Nahya'nın hazırlamış olduğu “*Yeniden Tanımlanan Bir Mübadil Kimliği Kapadokyalı Rumlarda Aidiyet ve Kendini Tanımlama*”⁵⁹ adlı bildiri de, Kapadokya bölgesinden Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan Karamanlı Ortodoksların yeni yerleştikleri/kurdukları köylerde eski yeni bağlamında yani Anadolu'daki yaşamları ve Yunanistan'daki yaşamları üzerinden sosyal antropolojinin kimlik, aidiyet ve tanımlama kavramları ele alınarak araştırma yapılmıştır.

---

⁵⁹Nilüfer Zeliha Nahya ve Saim Örnek, *Yeniden Tanımlanan Bir Mübadil Kimliği Kapadokyalı Rumlarda Aidiyet ve Kendini Tanımlama*, Mübadelenin 94. Yılı Anısına Uluslararası Mübadele Sempozyumu “Lozan Mübadelesi Yeni Hayat Mücadelesi” İstanbul 2017, 293-306.

II. BÖLÜM

KARAMANLICA KAYNAKLARDA NEVŞEHİR VE NEVŞEHİR'E BAĞLI YERLEŞİMLER

Karamanlı Ortodokslar'ın yaşadıkları yerler, sosyo-ekonomik ve kültürel hayatları ile ilgili bilgilere kitaplar, salnameler, ruznamelerve çeşitli kaynaklardan ulaşılmaktadır. Ancak Karamanlica yazılmış eserlerin çoğu günümüze kadar korunamamış, mevcut eserlerin de büyük bir kısmı Yunanistan'a taşınmıştır. Son zamanlarda Karamanlı Ortodokslar hakkında akademik çalışmalar yoğunlaşmaya başlasa da çoğu önemli bilgiler Yunanistan kütüphanelerinde bulunmaktadır ve haliyle Türkiye'de yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Anadolu Rumcasının Türkçe ağızıyla ilişkisini inceleyen R. M. Dawkins'in *Modern Greek in Asia Minor* adlı çalışmadan yararlanılacak olunursa; bu çalışmanın malzemesi bugün bile yörede isimleri iyi bilinen, eski görüntüsü hatırlanan köy ve kasabalardan derlenmiştir. Bu çalışmaya göre Nevşehir ve Nevşehir'e bağlı yerleşim yerlerinin adları şu şekildedir:

Maccan (Ματζάν), daha sonra Avcılar, bugünkü Göreme;

Melakobi (Μαλακοπή), bugünkü Derinkuyu;

Enē (Ανακοπή), bugünkü Kaymaklı;

Dobada (Τοπατά), bugünkü Acıgöl;

Arabusun (Αραβισσός), bugünkü Gülşehir;

Sinason/Sineson (Σινασός), bugünkü Mustafapaşa;

Mumusun (Μουμουσούν), bugünkü Bahçeli (Ürgüp'e bağlıdır);

Aravan (Αραβανί), bugünkü Ayvalık (Ürgüp'e bağlıdır);

Babayan (Παπαγιάννη), bugünkü İbrahimpaşa(Ölmez, 2011:216)

“Gelveri (Καρβάλη, Γκέλβερι), bugünkü Güzelyurt (Aksaray'a bağlıdır)” (Ölmez, 2011: 216).

Kimi yer adları ise Türkçe sözcükleri çağrıştırmaları dolayısıyla olsa gerek değiştirilmeden kalmıştır:

Belisırma (Περίστρεμμα), bugünkü Belisırma (Aksaray'a bağlıdır);

Sörmez (Σουβερμέζ, Φλογητά / Φλοϊτά), bugünkü Suvermez. Yine bir ilçenin adı da Rumca şekliyle kalmıştır: Avanos (Αβανός) (Ölmez, 2011: 216).

2.1. Nevşehir

Karamanlı Ortodoksların daha fazla nüfusu olduğu Nevşehir, eski adıyla Muşkara Konya iline bağlı küçük bir yerleşim yeri idi. İbrahim Paşa 1800'lü yıllarda Muşkara'nın adını değiştirerek Nevşehir koymuştur ve çevre köylerin de muşkara'ya yerleştirilmesiyle nüfus artırılmıştır. Kaynaklardan hareketle Nevşehir ile ilgili detaylı bilgiler şöyle yer almaktadır.

Charles Texier'e göre Kapadokya, Asya bölgesinin en önemli inanç merkezidir. Bu sebeple Hristiyanlığı yaymak için Kapadokya'dan başka daha önemli bir yer olmadığını ve Kapadokyanın, kültür doğa ve inanç turizm merkezi olduğunu söyler (Tufanoğlu, 2001: 20). Günümüzde Türkiye için Kapadokya, Zelve, Avanos, Ürgüp gibi Bizans ve Hristiyanlık tarihi için önemli ve coğrafi özellikleriyle, doğasıyla, manzarasıyla, balon uçuşlarıyla, kaya otelleriyle ünlü, uluslararası, turistik bir bölgedir. Fakat Osmanlı dönemi ve öncesine göre daha dar bir alan akla gelir (Nahya, 2018: 15). Akşehir, Kayseri, Niğde ve Diyarbakır kervanlarının uğrak yeri olan Muşkara karyesi (Terakki Dergisi 1888: 28) Kapadokya bölgesinin en önemli yerlerinden biri olmaktadır.

Nevşehir önemli bir konuma sahip olmakla birlikte Nevşehir'in isminin nereden geldiği, Nevşehir'in diğer ilçelere göre nasıl büyüyüp geliştiği, nüfusu ve hangi insanların Nevşehir'e ev sahipliği yaptığı da bir o kadar önemlidir. Karamanlıca kaynaklardan ve diğer çalışılan önemli kaynaklardan edinilen bu önemli bilgiler şöyledir:

“Nevşehir'in, isminden dahi anlaşıldığına göre tarihi pek eski değildir. Şehrin teesisi 18'inci asrın evaylinde vukua gelmiş ve şehir şehir müessısının maskat-ı reesi olan küçük ve ehemmi (y)etsiz bir karyeye cıvardanehalicelb ve iskani sureti ile vıcodegetırılmışdır. Uzun bir tarih ve medenı(y)ete malik bulunan ve eski bir

memeleketolan kappadokia'nın her koşesinin hususi bir tarihi bulunması tabiyi olduğundan bu gün güzel bir kasaba olan Nevşehir'in yerinde eskiden hangi şehrin bulunduğu ve yahud kurun-ı vusta Ellinismosinin uzun süreden hayatında bu civarda ne gibi mamure mevcut bulunduğunu bilmek bizim için tarih nokta-ı nazarından pek büyük bir ehemmi(y)eti hayiz idi. Maetteessüf bu hususdaesasli ve katti malumatımız yoktur. Hokümet-i mahalı(y)enin kuyudatından malum olan yegane cihet şudur ki yeni şehrin tesis idıldığı mahal muskara namında bir karye olup el-yevm muattal bir halde olan kalenin bulunduğu tepenin cenup şarki eteklerinde ve eski Türk Hamamının yakınında idi.

Teleffuz-ı hakikisi ile Muşkara, Moşhara veya Muşharaoldığı henüz layiki ile bilinemeyen bu isim ve kelimenin şekli burasının bir Türk karyesi olmadığı pek eyi gösterir. Diğer taraftan burada eski bir parekklosion keşfi, üzerlerinde stavros işareti mehkuk bulman birtakım taşların zuhuri ehalsinin mensub olduğu ırk ve cins hakkında bir delil-ı kafi olup bunlarda bade'l-feth Kappadokia'ın bütün maamur ve munbit hevalısının ugradığı akıbeti ugramış olduklarını ispat iderler. Zatan eskiden beri halk arasında deveran iden bir rivayetden şehrin yarım saat mesafesinde bulman ve cenup cihetindeki Göre ve şimal cihetindeki Nar tesmi(y)e olunan iki karye ehalsinin yakın zamanlarda İslami(y)eti kabul [9] itdikleri malumdur. Bu iki karye ile Nar'in biraz ilerisinde bulman ve Açık seray tesmi(y)e olunan mahallerde kayadan kesme parekklosionlar ve ekklisialar bulunduğu gibi dıvarlarda azizlerin resimleri de elan görülmektedir. Nar'da ise Türk ehali arasında Rum-Hristi(y)an aile mahlaslarimevucuttur. Göre karyesinin eski sekenesinin millı(y)et-ı aslı(y)esi hakkında garip bir rivayet elan ehali arasında deveran itmektedir. Bu rivayete nazaren karye-i mezkure ehalsi İslami(y)eti kabul itdikden sonra Hristi(y)anlık'a ayid bütün müessesati tahrib itdikleri sırada ne olur ne olmaz diyerek parakklosionlardan birine tokunmamışlardır. Göreliler bu ne olur ne olmaz sözünü bugün bile işitdiklerinde muğber oluyorlar. Bu iki karyenin eski isimlerine gelince şüphe yoktur ki Nar ismi Türkçe değildir, lakın aynı zamanda Stravon tarafından zikridilen ve sonradan Niroassos tesmi(y)e idilen Nora ile bir mınasebeti yoktur. Zira evvela mevkileri2 [10] tevafuk itmiyor, sanian Stravon Nora'yı müstahkem bir kale olarak tavsif idi(y)or ki Nar civarında kalenin eseri yoktur. Göre'ye gelince mutevefa G. Mauridis31894 senesinde karye kurbmde zuhur iden mezar taşları üzerinde bulunan ve

Hıristı(y)anlık'ın ilk asırlarına ayıd olan bir levhadan karyenin eski isminin Finitaolduğuna ihtimal veri(y)or. Halbuki mezkur levhada (...Finitonİereos...) dınıli(y)or ki bu Finiton kelimesinin baş harfları mırur-ı zamanla silinmiş diğeri bir kelimenin sonu olması ve asıl kelimenin bir şehir veya karye ismi olmayıp, Smasıton, Osmıanton gibi mahali bir ism olması da muhtemeldir. Zatan önündeki İereos kelimesi de böyle bir ihtimali muhik gösteri(y)or” (Öger ve Özdem, 2015: 3-4).

Texier, Nevşehir halkının neredeyse tamamının Rum ailelerden oluştuğunu ve bu aileleri bir Piskoposun yönettiğini söyler (Tufanoğlu, 2001: 53) “Şehrin iskanından evvel Muskara karyesi Ürgüp kazasına mensup ve 12-15 haneden ibaret idi” (Öger ve Özdem, 2015:5).

Nefsı Nevşehirin eski isminin Muşkara olduğunu muallen bir asar-ı-atika deliline tesaddüf edemedik, fakat balıada zikrettiğimiz 15 daka uzağında şimdi sırf İslam haneleri ile meskun Köre karyesinin Hristosdan sonra üçüncü asırda Finita namı ile mevcutiyyetine ve rumca lisani tekellüm eden ve fazlaca Rumlaşmış olan Yehudiler ile karışık sekenesi bulunduğuna 1894 senesi orada tesadüfi bir hafriyatda keşfolunan yazılı mezar taşları isbatdır (Özdem, 2021: 224).

“Hokümet-i mahalı(y)enin kuyudatından malum olan yegane cıhet şudur ki yeni şehrin tesis idildiği mahal muskaranamında bir karye olup el-yevm muattal bir halde olan kalenin bulunduğu tepenin cenup şarki eteklerinde ve eski Türk hamamının yakınında idi. Telaffuz-ı hakıksı ile Muşkara, Moşkara veya Muşkara olduğu henüz layıkı ile bilinmeyen bu isim ve kelimenin şekli buranın bir Türk karyesi olmadığını pek iyi gösterir” (Öger ve Özdem 2015: 3).

“Nevşehirin Muşkara karyesi üzerinde inşasında burada 10-12 islam hanesinden başka mevcut deyil idi. İşte mezkur 12 haneden birisinin sakini olan ve İzeddin boyvodası Ali Aga denilen zatın 16-18 yaşında ve İbrahim namında bir oğlu 1688 senesinde karyesinden çıkarak Stambola varır ve talı iktizası serayşahanehe girer, orada tealim-ü-terbiye görür, tereki eder, 1718 tarihinde makam-ı-sadarete geçer, ve hakkani zaman Sultan Ahmed-i-salisse damad olur. Tarih-i-Osmanide Damad İbrahim Paşa namı ile yad olunan zat-ı-muşarun leyh o saadeti esnasında doğduğu Muşkara karyesini

hatırdan çıkarmayarak, istihsal etdiği ferman-ı-şahane ile mezkur karyeye 1721 sensinde cesim bir şehir inşa eder ve buna Nevşehir, yani yeni şehir, namını verir. Bazı rumca evrak kuyudatda, ve hatta B.A. Mustakidi, efendinin tabb-u-neşr etmiş olduğu 1908 tarihli Asıatiki Turkia hartasında kavz içinde, Nevşehir Neapolis namı verildiğine tesaddüf olunuyor. Bu hal doğru olmayup muahirini çün tarihi teşvisden başka bir şey deyildir” (Özdem, 2021: 230).

“Bugün için Nevşehirde, son defa icra olunan tahrir mucibince, 21.526 nüfus iskan etmekdeydi. Bunlardan 13210 (6987 zukur, 6223 ünas) nüfus Türk, 7306 (3824 zukur, 3482 ünas) nüfus Orthodoxos Rum, 878 Ermeni, 87 Ermeni protestanı ve 45 Ermeni katoligidir. Çarşusunda 1055 dukan, 9 han ve 12 furun mevcuddur. Nevşehir Konia vilayetine merbut Nigde sancğına mülhak kaza merkezidir (Özdem, 2021:232). “Karamanlı Ortodokslar, Nevşehir merkezde kale ve civarında yaşamışlardır.” (Öger ve Özdem 2015: 247).

Kapadokya bölgesi, Hristiyan inancı, tarihi ve sanatı açısından önemli bir yerdir. Oldukça eski tarihlere ait kiliselere rastlanabildiği gibi, bölgedeki mağara kiliseler de dikkat çeker. Türkiye açısından bu eserler, tarihi ve turistik yönleri ile anlamlıdır. Ancak Kapadokyalılar için bunlar kendi tarihlerinin bir parçasıdır (Nahya, 2018: 34). “Nevşehir Rum komotısının Agıos Georgios ve Komıssıs Theotoku namlarına 2 Ekkısiyası, 3 Nıpiagogeıon, altı sınıflı 1 oarthenago geion, ve 7 sınıflı mükemmel 1 astiki mektebi ve 1 hamamı vardır. Nıpiagogeıonlara zukur ve ünas 300, Parthenagogeıona 257 talebe ve talebat devam eder. Mezkur mekteplere 16 muallim ve muallimeler tearif eder Şehrin nufusi sekebe vesairesi statistikne dair lütfen iraei teshilat etmiş olduğından dolayı komotıs mekteplerinin mudir-i-lahıkı muktedir ve gagur Georgios K. Arkitopulos efendiye teşekkürat-ı-aleniyemi takdim ederim” (Özdem, 2021: 245).

“Kapadokyalı Rumların aidiyet vurgularında başlangıç noktası ‘ailelerinin geldikleri’ köyler’dir; sohbetler ve etkinliklerde bu yerler ‘kendilerinin geldikleri köyler’ olarak belirtilir. Eski köyler, Rumca ve Türkçe adlarıyla bilinir ve sık sık dile getirilir. Türkiye’de bağlı oldukları şehir ya da beldenin daha sonra belirtilmesi, aidiyet ve tanımlamada önceliğin köylerde olduğunu gösteren bir başka noktadır. Yunanistan’da

inşa edilen köy ile gelinen köy arasında doğrudan ve süreklilik sağlanmak istenen bir bağ kurulur” (Nahya, 2018: 16).

“Son tahrir-ı nüfusda Nevşehir sekencesinin 21.526 kişiden ibaret olduğu ve bunlardan 6.987’si erkek ve 6223’ü kadın olmak üzere 13.210 Türk, 3.824’ü erkek ve 3.482’si kadın olmak üzere 7.306 Rum, 878 Grigorian Ermeni, 87 Ermeni protestanı ve 45 Ermeni katoligi bulunduğu anlaşılmıştır” (Özdem ve Öger, 2015: 9).

“Şehri kalabalıklaştırmak amacıyla, çevre köy ve kasabalardan göçün teşvik edildiği Nevşehir’de, ilk zamanlarda altı bin Ortodoks yer almıştır” (Karathanasis 164, Orakçı, 2018: 41) “Bu sayı gittikçe artmış ve Osmanlı Devleti’nin 1893 nüfus sayımına göre 8898’e ulaşmıştır” (Karpas, 300’den akt. Orakçı, 2018: 41). “Nevşehir Rum kinotisi efradı arasında başlıca senaatlardan, demircilik, terzilik, kkunduracılık, ebnı(y)e kalfalığı, marangozluk, debbaglık, müskirat imlai, bez dokumak ve halıcılık, en zi(y)ade mazhar-ı revacc olanlardır. Bunlardan son üç senaat evlerde işlenir. Son asırinsonlarına kadar kasabanın bütün ihracat ve idhalat ticareti sırf Rumların elinde olup Rumların Halep, [88] Antap, Mersin, Adana, Tarsus, Erzurum, Kayseri ve Stambul ile muamelatı tucari(y)esi pek zı(y)ade idi” (Öger ve Özdem 2015: 42). “Oluşturmuş oldukları loncalara bakıldığında; terzilik, yemenicilik, boyacılık, çerçilik, kayıkçılık, kuyumculuk ve berberlikle de uğraşmışlardır.” (Mamoni, 1986: 180’dan akt. Orakçı 2018: 42) Kapadokyalı Rumlar açısından geride bırakılan köy, günümüzde üretimin, köklerin, tarihin ve belleğin alanıdır. Göçten sonraki yıllarda ticaretle uğraşanlar, şehirlere göç edenler ve farklı iş kollarına yönelenler, hatta Avrupa ülkelerine işçi olarak gidenler olmuştur (Nahya, 2018: 15) “Ancak zamanla diğer bölgelerdeki gibi İstanbul’a göç başlamış ve nüfusu 1924 yılında 645 haneye gerilemiştir” (Eksodos, 137’den akt. Orakçı, 2018: 42). Nevşehirli ekseriyetle Stambul’a gelerek burada ticaretle meşgul olurlar. Bugün peynircilik ve yımırtacılık gibi iki esnaf efradiheman sırf Nevşehirliilerden mürekkep dinilebilir. Zatan bu iki esnafı Nevşehirliiler meydana getirmiştir (Öger ve Özdem 2015: 42). “Buna karşılık, aynı tarihte İstanbul’daki Nevşehirliilerin sayısı 723 haneye ulaşmıştır” (Karathanasis, 2008: 166’dan akt. Orakçı, 2018: 42).

“Muşkara küçük bir karye olmakla beraber Akseray, Nigde ve Kayseri arasında munakilat merkezi olduğundan ve Tokat ve Dı(y)arvekir [14] kervanlarının yolu üzerinde bulunduğundan ehemmi(y)eti hayiz bir mevki idi” (Özdem ve Öger, 2015: 6).

“Türk mahalesikalanin hakim bulunduğu tepenin merkezinde kayin olup cenup şarki eteklerine togru uzanıyor ki eski Muşkara mevkiyide asıl burada olduğu gibi balada zikridilen muessesat-ı hayrı(y)e dahi burada bunların şimalında da çarşı bulunmaktadır. Rum mahalesi ise tepenin bütün şimal sırtlarını işgal itmekte olup sokakları düz, evleri de amfiteatr şeklindedir” (Öger ve Özdem 2015: 8). “Kappadokia'nın en küçük kinotisinden bile Nevşehir'de 3-4 aile bulundurma yanı yoktur ki bu aileler uzun müddet ve elan memleketlerinin ismini aile mahlası gibi kullanmakta berdevamdırlar” (Öger ve Özdem 2015: 10).

“Nevşehir muhtelif mahallerden gelen eşhas tarafından iskan edilmiş burada yerleşen ayilelerin çoğu Rumca konuşan mahallerden gelmiş olmayla beraber istimal idilen lisan maetteessüf Türkçedir” (Öger ve Özdem 2015: 53). “Mübadele öncesi, Nevşehir Ortodokslarının okulları, Kapadokya'nın diğer bölgelerine göre daha büyük bir gelişme göstermiştir. Okulları; erkek ve kız çocukları için anaokulu (5-8 yaş arası 250-300 öğrenci), dört sınıflı ilköğretim (7-12 yaş arası 300 öğrenci), üç sınıflı yatılı okul (12-16 yaş arası 80 öğrenci) ve dört sınıflı bir kız okulu (200 kız öğrenci) olmak üzere beş kısımdan oluşmuştur” (Orakçı, 2018: 42). “Her ne kadar da memleketde istimal olunan lisan Türkçe ise de mezhep ve ekklisiaya ayid kelimelerin hepsi Rumca olarak muhafaza edilmiş, birçok Rumca kelimelerde bozuk olsada, ehalinin agzinde kalmıştır” (Öger ve Özdem 2015: 53).

2.2. Ürgüp

Rumca Prokopi olarak adlandırılan Nevşehir'in bir ilçesi olan Ürgüp'ün coğrafi özellikleri ile ilgilidir. Diğer ilçelerde olduğu gibi burada da Hristiyan Ortodoksların nüfusu Müslüman Türklerden fazladır. Nevşehir'in nüfusuna yakın bir nüfusu bulunmaktadır. Ortodoks Hristiyanlara ait çokça kilisenin bulunduğu Ürgüp'te Türkler'e ait dikil taşların ve mezarların bulunduğu da tespit edilmiştir. Karamanlıca kaynaklara göre Ürgüp hakkında detaylı bilgiler şöyledir:

“ProkopiNevşehir’in şark cihetinde 4 saat mesafede ve çar etrafından Tamsa, Üzenke, Ortahisar ve Karasu namlarında 4 çaylaar ile muhat bag ve vebagçeler arasında Ürgüp kasabası kaimdir” (Öger ve Özdem 2013: 94). “Rumca ismi *Prokopion* olan mezkûr belde, 15.000 nüfusu habi olup 10.000’i İslam ve kusuri Rum’dur” (Öger, 2011: 44). Bölgede yeniden imar edilen Nevşehir’in nüfus ve ekonomi bakımından Ürgüp’e rakip yeni bir kaza merkezi olarak ortaya çıkmasına ve Mısır ordusunun işgali döneminde zarar görmesine rağmen, Ürgüp 1830’lardan itibaren demografik ve ekonomik açıdan önemli bir gelişme göstermeye başlamıştır. Kasaba nüfusu 19. yüzyılın ortalarında 7.000’e, yüzyılın sonlarında ise yaklaşık 14.000’e ulaşmıştır (Aydın, 2021: 408). Nevşehir’den 16 kmşimali şarkta 28 karyelidir. Gerek Nevşehir’in ve gerek Ürgüp’ün Ortodoks Hristiyanları Kayseri bölgesine tabidirler. Mevkisi ve hevası zararsızdır. (Moni Flaviyanon) (Öger, 2011:44). Kapadokyalı Hristiyan azizlerden Aziz Prokopios (ΆγιοςΠροκόπιος) adına inşa edilen ilk kiliseden dolayı kasaba Rumca Prokopi (Προκόπι) olarak adlandırılmış ve zamanla bu ad Türkçede Ürgüp adına dönüşmüştü (Levis, 1885: 265 ve Eupraksiadis 1998: 22-24’ tan akt. Aydın, 2021: 377).

Ürgüp’ün mevkii manzarası pek şirin ve latifdir. Şehre yaklaşıldıkda ilk evvel nazar dikili kayalara çarpar ki ince ve iki kavak yüksekliğinde kaya direkler depesinde dört misli kalın baş konulmuş gibi tabiatın bu hikmetimiz nişaneleri insanın hayret ve teaccübini celp ider (Öger ve Özdem 2013: 100).“Ürgüp derbendler arasında olmakle kayalar yazın ısınp pek sıcak ve 4-5 ay devam iden kışı şiddetli ise de hevasıyı ve sıhatanefiidigine emraz-ı sairenin pek nadir olarak burayı ziyaret ve hökmü pek az müddet devam itdigi gibi ehalinin her şeyi taliye atf ile vazifesiz ve ekseriya belediye hakimi dahi olmayarak yaşayabilmeleri bir delil kavidir”(Öger ve Özdem 2013: 100).“Nefs-i Ürgüp daşlık ve kayalık bir mahal olup çok evler kayadan oyma oldığı gibi ebniyeye elverişli envaidaşları vardır”(Öger ve Özdem 2013: 100). Ürgüp Ortodokslarının büyük kısmı bağcılık ve tarımla uğraşmış; Ürgüp dışına kuru üzüm, kayısı, pastırma, sucuk, sosis ve rakı satmışlardır. Ürgüp çarşısında el işi ürünler satan 230 dükkânı Ortodokslar işletmiştir. Ürgüplüler, aynı zamanda, tüm Anadolu’da taş ustaları olarak meşhur olmuşlardır (Eksodos 281’den akt. Orakçı, 2018:51). Ürgüp’te bulunan Karamanlı Ortodokslarının, Agos Georgios Kilisesi, Agos Vasileos Kilisesi ve Asios Ioannis Kilisesi olmak üzere üç kilise bulunmaktadır ve 600 öğrencinin

eğitim gördüğü ve 12 öğretmenin görev yaptđđı okulları faaliyet göstermiştir. Okulların idaresi, okulla ilgili görevli kişiler tarafından ve İstanbul'da kurulan heyet tarafından karşılanmıştır (ger- zdem, 2013: 95-98).

rgp Nigdesancasına tabi merkezi kaza olup Rumları idare-i ruhaniyece Kaisareia eperhiasına mensupdur. Ehali-i asliyesi İslam ve Rum Ortodoks olup pera-i ticaret Kaisareia ve hevalisinden tevatun iden Ermeniler ile ahiren Ortodokslardan ayrılan bazı protestan haneleride peyda olmuşdur. Nüfus son tahrir mucibinde 11.680 İslam ve 6300 Rumdur. İslamların her mahalede ayrı iptidai mektepleri bir mcedded Rüştiye, bir medrese ve müteaddid camiler, Rumların ise 5 sınıflı bir partenagogeion, 6 sınıflı Astiki ve 1 sınıf Pratiki ceman 7 sınıflı bie Arrenagogeion ile 4 kısma taksim idilmiş bir de Nipiagogeionları vardır (ger ve zdem, 2013: 94). "Fransız hükümeti tarafından gönderilen 1834-1835 yıllarında bölgeyi gezen Charles Texier rp'te nüfusu; Rumlar, Ermeneiler ve Müslümanların oluşturduğunu fakat çoğunluğun Rum olmasına rağmen bu kişilerin Rumca konuřmadđđına dikkat çeker" (Oflaz, 2021: 2).

"Ürgüp'de 3 adelfotismevcutdur. Bunlardan birincisi olan Dařđı Adelfotisi, anful-beyan eski adelfotislerden baki olarak telkilat-ı atıkası ile elan devam itmekte ve ekklisialara polelaion ihdası ve her senen Meyalı Pemptiğini her iki Ekklisiaya numlar ita itmek gibi ve sair güne ianatda bulunur. Filoptohos Adelfotis İ Orthodoksia, 1894 senesinden beri devam itmektedir. Bunun müessisi eperhiamızın müşfik pedeer-i ruhanisi fazıl mitropolitimiz merhum Kaisareias İoannis olmuşdur. Merhum muaşarileh tarafından tanzim  tahsis idilen kononismosu mucibinde Ürgüp fukara ve muhtacinine buğday, un, esvap ve saire tevzii ile ifa-i maksat itmekte ve gerek azasının ianatı mukanneneyi senevisinden gerek haricden vukuu bulunan ihsanat ve tahsisatdan mterakim meblağ kendilerinden müntehab bir heyeti mahsusa marifeti ile umuri ticaretde dahi istimal olunarak bugün epeyce bir sermaye sahibi olmuşdur" (ger ve zdem, 2013: 96).

"Ürgüp'deelyevm 3 adet ekklisia vardır. Bunlardan en eskisi olan AgosGeorgios zaten kasabanın ucunda bulunmayle ancak Noembr. 3 ve Aprşlu 23 yevmi mahsusunda bazen murat iden Hristianlar tarafından leturya icra itdirilerek prekkliSIONhalni almışdır. Mezkurek klisia karyadan oyulmuş ve oek eski olduğı görünür isede bina ve

tarihi hakkında malumatımız ancak ufak bir parakklision olup 1861 senesinde tamirle 1864'de satih Agkuras ve o vakıt Nazianzu Gevasios efendiden egkania idildiginden ibaritdir. Agos Vasileosek klisiası 1832 senesşnde inşa ve bir sene zarfında ikmalı ile Kayserios Payisios tarafından egkainia idilmiştir” (Öger ve Özdem, 2013: 96).

“Şimal ve garp cihetinde bulunan iki cümle kapusundan işleyen şimal kapısı üzerinde Ag. Vasileios resmi ile tahtında 1841 tarihi mevcut diger garp kapusunın üzerinde ise atideki ibareyi havi tarihi bina daşı vardır” (Öger ve Özdem, 2013: 97). “Üçünci ekklesia derunında leifanonın bulunan Asios Ioannis (russos) ismine mevkufdır. Bu ekklesiyanın fermanı 1885 'de istihsal ve 1886'da inşasına iptidar ile bir müddet tadilatından sonra bitüne halinin maddi ve bedeni hizmet ve gayretleri sayesinde 3000 lira sarfı ile 1892 senesinde ikmal olmuştur” (Öger ve Özdem, 2013: 98). “Ekklesiyanın garp cihetinde cümle kapısı Ürgüp'ün medeniyatından balgami mermer daşından imal edilmiştir” (Öger ve Özdem, 2013: 98).

Texier'ye Ürgüp ve Göreme'de kiliselerin yanında kolonilerin bulunduğunu, kolonilerin her birinde mezarın olduğunu anlatır. Bu kolonilerin üzerine yerleştirilmiş çok sayıda hücre ve kuyularla bağlantılı olduğunu söyler. Daha sonra vadinin yukarısında bir sütun görür ve bu sütunun Türkler tarafından Dikilitaş olarak adlandırıldığını söyler. Bu yapıtın üzerinde Rumca yazılar ve süslemeler görür ama taşın bir kısmının kırıldığını söyler. Bu taşın bir mezar olduğunu, mezariçin alınmış tek önlemin yüksek yere yapılmış olduğunu gözlemler. Texier paganlığın bitiş zamanında Kapadokyalıların eski pagan mezarlarını soyduklarını ve mezar sayılarını belirlemekte fayda olmayacağını anlatır (Tufanoğlu, 2001: 40-41).

Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan zorunlu nüfus mübadelesi nedeniyle 1924 yılı Eylül-Kasım aylarında uzun ve zahmetli bir yolculukla vatanlarından ayrılan Ürgüplü Türkçe konuşan Rum Ortodokslar bugün Yunanistan'da yoğun olarak Evia, Selanik, Atina, Pire gibi bölgelere yerleşerek zamanla Yunan toplumuna entegre olmuşlardır. Her ne kadar bugünkü kuşaklar ilk göçmenler gibi Türkçe konuşmasa da yerleştikleri bölgelerde kurdukları dernekleri vasıtasıyla geleneklerini yaşatmaya çalışmakta ve kültürlerini genç kuşaklara aktarmaktadırlar (Aydın, 2021: 410).

2.3. Göreme

Nevşehir'e ait bir ilçede Göreme'dir. Karamanlıca kaynaklarda Ürgüp'te olduğu gibi Göremeyle ilgili fazla bilgiye rastlanılmamaktadır. Buna rağmen Göreme ile ilgili genel bilgi Hristiyan Ortodoksların burada da sayıca fazla olmasıdır ve nüfusun bu ilçede diğer yerlere göre daha pasif olduğu söylenebilir. Kültürel yapı, sosyal hayat gibi bilgilerden yoksun olarak daha çok coğrafi bilgiler yer almaktadır.

Göreme, harabeler ile Ürgüp arasında bulunan bir deredir. Nevşehir'den 3 saat ve Ürgüp'den bir saat mesafededir. Harabelere bir çeyrek saat mesafede Maccan (eski Metiani) isminde bir islam köyü vardır. Uzakdangörülmez zaman mahsusen konulmuş bazı işaretler gibi görülen ve her biri birer metro aralığında bulunan dikili kayalar Kızıl ırmaga kadar imtidadider (Öger ve Özdem, 2013: 101).

2.4. Hacı Bektaş

Karamanlıca kaynaklarda Hacı Bektaş'a diğer ilçelerden farklı olarak kültürel özelliklere daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bir kültür simgesi olan Hacı Bektaş bu duruma sebeptir. İlçede diğer ilçelere göre farklı bir yaşam tarzının olduğu görülmektedir. İlçede bulunan türbe, giyim-kuşam vs. somut ve soyut özelliklerle adının Hacı Bektaş olması yakın ilişkili olabilir. Nevşehir deyince akla ilk gelen Hacı Bektaş'ta da Karamanlı Ortodokslarla Müslüman Türkler birlikte yaşamışlardır. Temizlik ve misafirperverlik yönü Ortodoks Hristiyanlarla arada benzerliklerin olduğu yazılmıştır. Yine kaynaklardan edinilen bilgilerin detayı şu şekildedir:

“Hacı Bektaş, Nevşehir'in şimal cihetinde ve takriben 6 saat mesafesindedir” (Öger ve Özdem, 2013:199).

“Ha. Bektaş'a yaklaşırken en evvel göze çarpan türbenin yeşil kubbesi ve daha yakın geldikçe köyün gayetle çok olan harmanlarıdır. Zira Ha. Bektaş gibi 300 haneli bir köyün bu kadar mahsul yetiştirmesi insanı hayiretde bırakır. Filvaki kızıl başlar gayet çalışkan oldukları gibi son derece halim ahlaklı, sakin ve misafirperverlikleri ile meşhurdurlar. Köyün evleri kepiçden mamul olduğu veçhile manzara-i haricesibittab şirin olamaz ise de sokakları diğer Türk köylerine nisbeten temiz ve daha canlıdır. Çünkü güzellikleri ile meşhur kızıl baş hanımları yüzlerini saklamayıp yolda ve

çeşmelerde serbest dururlar. Evlerine misafir geldiğinde Hristian evlerinde olduğu gibi diskoyı hane sahibesi kendisi getirir ve misafirlerle beraber oturur konuşur” (Öger ve Özdem, 2013: 200).

“Kelen ziyaretçiler köyün takriben ortasında bulunan tekkeye nazil olur. Tekke Hacı Efendi namında bir baba (iyumenos) tarafından idare olunuyor. Nezareti altında alel husus 50-60 kadar derviş bulunup tekkenin temizliğine ve gelen ziyaretçi ve misafilerin istirahatına dikkat iderler” (Öger ve Özdem, 2013: 200).

“Dervişlerin her tekkede yahut her bagda bir amirleri olup, Ona *baba* tesmiye iderler. Baba sağ kulağında halka şeklinde bir küpe ve diğer dervişeler kırmızı yeşemdaşından mamul küpe dakınırlar. Elbiseleri *entari* ile hırkadan ibaret olup başlarında tekkede kendileri imal ve *tactesmiye* itdikleri beyaz keçeden bir nev külah ve üzerine dülbenden bir sarık koyarlar. Her dervişin göğsünde boğazından asılı yeşemden mamul yıldız şeklinde bir *teslim daşı* ve kuşaklarında birer *nifir daşı* bulunuyor” (Öger ve Özdem 2013: 202).

“Üçüncü avluda türbe ile büyük kabristan vardır. çelebi efendi ailesine mensup zevat buraya defnidilir. Türbe iki gözden ibaret olup biri yegane bir pencereden hafifçe tenvir olunur mesciddir. Diğer karanlık olarak H. Bektaş Veli'nin kabrini muhtevidir. Kabrin etrafı şamdanlar ile dolu olup ziyaretçiler bunlara para bırakırlar” (Öger ve Özdem, 2013: 202). “Senede bir defa kendi başına kaynayan kazan vardır ki Kızıl başlar bunda pişen pilavı yediklerinde birçok hastalıktan şifa buldukları itikadındadırlar” (Öger ve Özdem, 2013: 202).

2.5. Gülşehir

Nevşehir'in bir diğer ilçesi Aravison, Damat İbrahim Paşa tarafından bu isim verilmiştir. Gülşehir'de halk daha çok ticaret ve tarım, balıkçılık, çerçicilik gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. İlçenin nüfusu mübadeleyle birlikte diğer ilçelerde olduğu gibi azalmıştır.

“Aravison (Αραπισόν): Bugün Nevşehirde bulunan Gülşehir İlçesi”(Orakçı, 2018:43)“Eski adı “Aravissou” olan kasaba, yine Damat İbrahim Paşa tarafından iyileştirilmiş ve yeni hali için buraya “Gülşehir” adı verilmiştir. Kasabada, 19. yüzyılın

sonunda, altı bin kadar Ortodoks nüfus yer almıştır” (Farasapoulos, 100’dan akt. Orakçı, 2018: 43). “Bir Yunan usulü okul, bir ilköğretim ve kız okulu olmak üzere üç okul faaliyet göstermiştir.”(Ioannidis; Orakçı, 2018:43)Halkı; tarım, çerçicilik ve balıkçılıkla geçinmiştir. (Çokona 354; Orakçı 2018: 43) “Aravison Ortodoksları, 1914 nüfus verilerine göre, büyük oranda sayılarını korurken,” (Karpas, 394; Orakçı, 2018: 43) “1924 yılına gelindiğinde, büyük bir göç dalgası yaşanmış ve nüfus 1270’e düşmüştür” (Karpas, 394; Orakçı, 2018: 43).

2.6. Mustafapaşa

Mustafapaşa yerleşim yeri günümüze kadar farklı isimler taşımış en son kesin bir bilgi olmamakla birlikte Mustafapaşa ismini almıştır. Farklı dinlere mensup insanların bulunduğu ilçede nispeten kültür bileşeni oluşmuştur. Kültürün etkisi konutlara, yapılara ve uğraşılan mesleklere de yansımıştır. Durumun böyle olmasında Mustafapaşa halkının eğitime verdiği önem etkili olmaktadır. Yaşanılan mübadele sorunlarına karşı daha ılımlı olmaları ve bölgenin de konumu itibariyle halkın daha hoşgörülü olması eğitime verilen önemin göstergelerindedir.

“Sinason/Sinasos (Σινάσον/Σινάσοç) Bugün Nevşehir’de bulunan “Mustafapaşa ilçesi” Sinasos, Konya vilayetinin Arabsun kaymakamlığına, ruhani olarak ise Kayseri Metropolitliğine bağlı olmuştur” (Orakçı 2018:52).

“Mustafapaşa kasabasının eski adı Sinasos’tur. Rumca olan Sinasos kelimesi çeşitli anlamlara gelmektedir. “Sin” (güneş, ışık) ve “asos” (site) köklerinden türediği düşünülen kelime aydınlanan yer manasındadır. Ayrıca birleştirme, toplama gibi anlamları da bulunmaktadır” (İlbaras ve Temren 2003: 17’dan akt. Altın, 2016: 104).

Bayram Polat’ın Mustafapaşa köyünden Hüseyin Polat tarafından nakledilen bilgilere göre Sinason hakkında şu bilgiler verilmektedir. Halk arasında Taşkøy (Taşkaya köy) olarak bilinen Sinason (Mustafapaşa) köyü olduğu söylenmektedir. Eski zamanda Taşkøyün yakınlarında bulunan Kara Kilise Köyü sık sık eşkıyaların uğrak yeri olmuştur. Köyle ilgili verilen bilgilere göre kesin tarihi bilinmemekle birlikte köyün yakınlarına gelen bir Müslüman topluluğu önce Damnamaz olarak adlandırılan yere gelmiş daha sonra geldikleri yerde çıkan anlaşmazlıktan dolayı kan davalarından

uzaklaşmak için Taşkaya köyü yakınlarına geldikleri ve oraya hemen bir mescid yaptırarak namaz kıldıklarının ve buldukları yere de Damnamaz adının verildiği anlatılmaktadır. İlk geldiklerinde on altı on yedi haneden oluşan Hristiyan Türklerle de iyi geçindikleri anlatılmaktadır. Belirli bir müddet sonra Taşkaya köyü halkı köyün isminin köylüleri bir araya getiren papazın adı Sinasos tarafından verildiği söylenmektedir (Polat, 2018: 8). Sinasos ismi Mübadeleye kadar devam etmiştir. Kemal Topakoğlu'nun aktardığı bilgiye göre "1924 yılındaki mübadele esnasında köyde yaşayan Rum ahalinin bölgeden göç ettirilmesi ile birlikte köyün ismi değiştirilmiş ve eski bir devirde köye hizmeti dokunan Mustafa Paşa' nın adı verilmiştir" (Davulcu, 2014: 5).

Cumhuriyet öncesinde kasabanın halkı, Rumlardan ve Türklerden oluşmaktadır. Mustafapaşa kasabasında 20. yüzyılın başlarına kadar ağırlıklı olarak ticaretle uğraşan zengin Ortodoks Rumlar ikamet etmektedir. 30 Ocak 1923 tarihinde TBMM ile Yunan hükümeti arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" çerçevesinde Rumlar ve Türkler 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren karşılıklı nüfus mübadelesine gitmişlerdir. Bu kapsamda Sinasos'tan Yunanistan'a göçmek zorunda bırakılan Rumlar, Yunanistan'ın Eğriboz adasının kuzeybatısına yerleştirilmiştir. Buraya göç edenler buraya Nea Sinasos (Yeni Sinasos) adını vermişler ve yeni bir kasaba kurmuşlardır. Mübadele ile Mustafapaşa kasabasına gelen Türklerin ise ekseriyetle Yunanistan'ın Selanik sınırları içerisindeki Jerveni ve Kastoria köylerinden geldikleri ifade edilmektedir (İlbars ve Temren 2003: 16'dan akt. Altın, 2016: 104).

"Zengin bir kasaba olan Sinasos, Kapadokya'daki Ortodoksların merkezi sayılmıştır. Rumca konuşan ve büyük bir yatılı okulu bulunan Sinasos halkının çoğunluğu, İstanbul gibi büyük şehirlerde çalışmıştır" (Ioannidis, 84'dan akt. Orakçı,2018:52).

Loncaları ile İstanbul'da Galata, Unkapı, Kuzguncuk, Ayazma, Yenicami, Samatya, Balıkpazarı, Kalafatye gibi mahallelerde koloniler halinde yaşamaktaydılar. Babadan oğula geçen ve usta çırak ilişkisiyle sadece Sineson'dan Başkente (Deraliye) getirilen Sinesonlulara öğretilen ticaret, ve meslek hayatı, havyar ticareti, keten, bezir, balıkçılık, berberci, bakkalıcı, boyacı, vs. gibi meslekleri içine alan geniş bir yelpaze olarak tekellerindeydi. Ayrıca sanatkâr, müzisyen, ressam vd. sanat dallarında ünlü

sinesolular bulunmaktadır. Bunlardan ressam Meletiadiskilise ve evlerdeki resimleriyle ünlüdür. Mitolojik ve asker motifleriyle dikkat çeken ressam Venedik ve Roma'da resim eğitimi aldıktan sonra İstanbul'a dönmüş Sineson ve çevresinde yaptığı resimlerle ün kazanmıştı (Pekak, 2008: 199-202'tan akt. Polat, 2018: 9). "Aynı zamanda Sinason'ta büyük ve güzel evler inşa etmiş ve bölgenin çehresini değiştirmişlerdir" (Sarantidis, 34'dan akt. Orakçı, 2018: 52). "İlçede kalanlar ise ağırlıklı olarak buğday, arpa, ceviz, kayısı, elma yetiştirmiş ve bağcılıkla uğraşmışlardır" (Sarantidis, 7'dan akt. Orakçı, 2018: 52). "Nevşehir'de yoksul öğrenci okutmak için hem Sinasonlu zenginlerden yardım istenilmiş hem de İstanbul'da tiyatro günleri düzenlenerek oynanacak oyunların biletleri pahalıya satılarak gelir elde edilmiştir" (Polat, 2017: 16).

2.7. Derinkuyu

Karamanlı Ortodoksların sayıca fazla olduğu Derinkuyu'da kesin bilgilere rastlanılmamıştır. Sadece yerleşim yerindeki kiliselere ve halkın çoğunluğunun Yunanca konuşması dikkat çekmiştir.

Malakopi (Μαλακοπή) Bugün Nevşehir'de bulunan Derinkuyu ilçesi (Orakçı, 2018: 43) "Konya vilayetinin Nevşehir kaymakamlığına bağlı köyün Ortodoks nüfusu, 19. yüzyılın sonunda 1600 iken," (Farasapoulos, 1985: 60'dan akt. Orakçı, 2018: 43). "1924 yılına gelindiğinde 765'e düşmüştür" (Eksodos 152'dan akt. Orakçı, 2018:43). "Köyün erkekleri, çalışmak için başta İstanbul olmak üzere (1924 yılında 850 kişi) İzmir, Atina ve New York'a göç etmişlerdir" (Karathanasis 171; Orakçı 2018:43). "İstanbul'dakiler bakkallık, tütsülenmiş balık satışı ve bankerlikle uğraşmıştır" (Çokona 354'dan akt. Orakçı, 2018: 43). "Bunların bağışlarıyla, Malakopi'nin okulları oldukça gelişmiş ve 19. yüzyılın sonunda, sekiz sınıftan oluşan bir meslek okulu ve bir de kız okulu açılmıştır" (Ioannidis 98'dan akt. Orakçı, 2018: 43).

"Günümüzde Nevşehir'in ilçelerinden biri olan Derinkuyu eski adıyla Melehubi'de bazıları harap olmuş bazıları ise hala sağlam olan birçok Bizans kilisesi vardır. Buradaki halkın çoğunluğu Sainte- Macrine'e özel bir saygı duyan Rumlardan oluşmaktadır" (Tufanoğlu, 2001: 55). Sterrett, Melegobi (Derinkuyu)'nin halkının neredeyse tamamını Yunanca konuşan Yunanlıların oluşturduğunu ve burasının çok

gösterişli bir köy olduğunu belirtir. Yunanlıların Kapadokya'nın özellikle batısında oldukça fazla olduklarını ve dillerine oldukça bağlı olduklarını belirtir. Melegobi, Niğde, Gelvedere gibi yerleşim yerlerinde Yunanca konuşulduğunu belirtir. Anadolu'nun diğer taraflarında bulunan Yunanların ise sadece Türkçe konuştuklarını söyler (Karakaya, 2007: 41).

2.8. Suvermez

Buradaki yerleşim yeriyle ilgili detaylı bilgilere rastlanılmamıştır. Genel olarak halkın uğraştığı meslekler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

“Köyümüz Rumca “Flogita” Türkçe suvermeztesmiye olunup Nevşehir'den 6 saat uzaklığında ve cenup cihetinde bulunan bir ova üzerindedir. Melekopi'den bir saat uzaktır. Altı yüz (600) haneyi havi olup, bunlardan 70'i islam ve mütebakisi Ortodoks Rum'dır. Karyemizin garp cihetinde Vuzantin devrine aid bir kalenin harabeleri vardır” (Öger ve Özdem, 2013: 192).

“Köyün ortasında AgosGeorgios namına mevkuf büyük ve olduca güzel bir akklisia vardır” (Öger ve Özdem, 2013: 193). “Köyümüzün şark cihetinde oldukça geniş ve sanat ve hünerle inşa edilmiş bir mektep vardır” (Öger ve Özdem, 2013: 193).

2.9. Arapsun Kazası

“Nevşehir'den 3 saat uzakta ve Kızılırmak'ın sol tarafında bağlı bahçeli 20.000 kadar nüfuslu cesimce bir belde olup, 1776 senesinden evvel ufak bir karye iken o sene Vezir Kara Silahtar Mehmet Paşa tarafından her suretle tezgün ve hali ile iskanidilerek Gül Şehri temiye idilmiş idi. Ahalinin 6.000 kadarı Ortodoks olup Ellinikon (Rum) ve Dimotikon (ilk) Okulu "idare iderler Civarında 34 karye vardır” (Öger, 2011: 44).

2.10. Özlüce Köyü

“Zile (Σύλατα/Ζήλε) Bugün Nevşehir'de bulunan Özlüce köyü” (Orakçı 2018: 44) “Nevşehir'in güneyinde bulunan köyün 720 hanesini de Ortodokslar oluşturmuştur” (Kalfoglou; 250; Orakçı 2018: 44) “Zileliler, çoğunlukla İstanbul'da çalışmışlardır.

Bunların bağışlarıyla birlikte, 1887 yılında köyde bir okul inşa edilmiştir” (Ioannidis: 92; Orakçı 2018: 44).

2.11. Nar Köyü

Nar köyünün ismiyle ilgili birtakım tespitler yapılmış olsada Nar isminin tam olarak nereden geldiği bilinmemektedir. Burada da yapıtlardan veya başka unsurlardan halkın Ortodoks ve Müslümanlardan oluştuğu bilinmektedir.

“Nar ismi Türkçe değildir, lakin aynı zamanda Stravon tarafından zikridilen ve sonradan Niroassos tesmi(y)e idilen Nora ile bir mınasebetiyokdur. Zira evvela mevkileri tevafuk itmeyor, sanian Stravon Nora’yı mustahkem bir kale olarak tavsif idi(y)or ki Nar civarında kalenin eseri yokdur. Göre’ye gelince mutevefa G. Mauridis3 1894 senesinde karye kurbinde zuhur iden mezar taşları üzerinde bulunan ve Hristı(y)anlık’in ilk asırlarına ayid olan bir levhadan karyenin eski isminin Finita olduğına ihtimal veri(y)or. Halbuki mezkur levhada (...Finitonİereos...) dımlı(y)or ki bu Finiton kelimesinin baş harflarımırur-ı zamanla silinmiş diğeri bir kelimenin sonu olması ve asıl kelimenin bir şehir veya karye ismi olmayıp, Sınasiton, Osianiton gibi mahali bir ism olması da muhtemeldir. Zatan önündeki İereos kelimesi de böyle bir ihtimali muhik gösteri(y)or” (Özdem ve Öger, 2015: 3).

“Bir rivayete göre Nar halkının büyük bir kısmı Yunanistan’dan gelmiştir. Bu arada Sarı Hasan Kabilesi, Gannisler ve Toklar; Açık Saray mevkiine gelip yerleşen Yunan ırkına mensup kimselerdir. Nar ve civarında rastlanan kilise ve haç işaretli mezarlardan Hristiyanların yaşadığını anlamaktayız. Türklere ait mezar taşında da şöyle bir dörtlüğe rastladık:

Arpa filikte,

Keklik cücükte,

Oğlum Ahmet beşikte,

Dondu da öldü. – bunu bilirim. –

deniliyor” (Cengiz, 1965: 2). Karamanlı Ortodoksların eserlerine gösterdikleri itina Müslüman Türklere tam tersi bir durum olarak görülmektedir.

Genel olarak yerleşim yerleriyle ilgili verilen bilgilerin daha çok yerleşim yerlerinin isminin nereden geldiği, Karamanlı Ortodoksların uğraştıkları mesleklerle, inşaa ettikleri kiliselerle ve eğitime verdikleri önemden, yaptırdıkları okullardan bahsedilmiştir.

2.12. Til Köyü

Tila (Δήλα) Bugün Nevşehir’de bulunan Til köyü (Orakçı, 2018: 44) “Develi müdürlüğüne bağlı olan köyden, 1924 yılında Rumca konuşan 77 Ortodoks aile ayrılmıştır” (Eksodos; 158’den akt. Orakçı, 2018: 44).

Nevşehir ve çevresine ilişkin verilen bilgilere bakıldığında öncelikle hemen hemen bütün yer adlarının nereden geldiğini öğrenebilmekteyiz. Yerleşim yerleriyle ilgili coğrafi bilgilere kimlerin yaşadığına ne tür yapıların olduğuna dair bilgilere ulaşmak mümkündür fakat bu bilgilere detaylı olarak değil yüzeysel olarak ulaşılabilir. Yerleşim yerlerinde halk farklı kültürde olan topluluklardan oluştuğu için diğer çoğu şehirlere göre farklılık göstermiştir. Bu durumun eğitime verilen önemden veya tarihi yapıların tarzından anlaşılabilir. Mübadele sonrası şehirdeki hayat tamamen değişmiş bu durumda yazılan diğer eserler Yunanistanda kaldığı için Nevşehir ve çevresine ilişkin tarihî coğrafi bilgilerin yanı sıra sosyal hayat ve folklor ile ilgili bilgilere ulaşmak da kısıtlı kalmıştır.

III. BÖLÜM

KARAMANLICA KAYNAKLARDA NEVŞEHİRLİ ŞAHSİYETLER

3.1. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa

“İbrahim Paşa Nevşehir’de toğmuştur. Babası İzdin Voyvodası demekle maruf Ali Aga idi. 1687’de hemşehrilerini ziyaret için Stambol’a gelmiş, akrabasından birinin delaleti ile seray-ı hümayun helvacıları zümresine dahil olmuş idi. İbrahim Bey fitr-i zekasına izimam iden dirayet ve gayreti sayesinde teberdarlık, evkaf kitabeti, yazıcı kalfalığı itdikden sonra Sultan Ahmed salisin fevkaledede teveccühüne mahzar olmuş idi” (Öger ve Özdem, 2013: 215). “İbrahim Bey Silahtar Ali Paşa nezaretinde Mora’ya gitmiş daha sonra 1705 tarihinde Niş deftarlığında bulunmuş, idi. Son Austria seferi esnasında Pete Varadin’de bulunan İbrahim Bey seferin hıtamında tahrir olunan mahzarı Sultan Ahmet Salis’e takdim, çün memuran, Edirne’ye geldiği zaman Ahmet Salispendesinin eski hizmetlerini tekatür itmiş. 1706 kızı Fatma Sultan’a tezviçi derek damadlıkla bekıam buyurmuş idi” (Öger ve Özdem, 2013: 215).

“İbrahim Paşa Sulltan Ahmet Salise Stambol’in her tarafında camiler, köşkler, çeşmeler yapıdırarak şehrin tezyinine çalıştığı gibi kendisideKayıdhane’de, Koacapaşa’da, vatanı Nevşehir’de camiler, mektepler, hamamlar ve kütüphaneler vücade getirmiş, baltacılar ocağının tamir itdirmişdi” (Öger ve Özdem, 2013: 216).

“Patrona Halil ile refiklerini tertip itdikleri isyan neticesinde 1721 tarihinde Sultan Ahmet Salis bu asilerin talebi üzerine vezir İbrahim Paşa’yı ve kethüdasını ve kapdan Paşa’yı boğup ve irtesi gün arabaya vaz idüp et meydanına gönderdi, bunların vicutleri er meydanına gelince, kethüda ile kapdan Paşa’yı et meydanında asdılar ve veziri bilemeyip kürkçü başına benzetmeleri ile bogazından at kuyruğuna bağlayup ve sürüp divan yolundan bab-ı hümayuna getirip bıraktırlar” (Öger ve Özdem, 2013: 218).

3.2. Din Adamları

Anadolulu ilk dönem azizlerin yanı sıra Aziz Basil, Aziz Teolog GregorNazianus, Aziz NissalıGregor üç Kapadokyalı Kilise Babası olarak Kapadokya azizlerinin başında gelirler. Aziz Arsenios ve Aziz Paisios adları geçen diğer önemli azizlerdir.

3.2.1. Aziz Paisios

(1924-1994), 2015 yılında aziz ilan edilmiştir ve Kapadokya kökenli son Ortodoks aziz olarak bilinmektedir. Kapadokyalı Ruamların yerleştiği Konitsa'daki doğduğu ev, ona dair önemli ziyaret alanlarından birisidir. Bu evde günümüzde Kapadokya'da hediyelik eşya olarak satılan peri bacaları bile bulunmaktadır. Tek başına veya Kapadokya manzaralarıyla birleştirilen fotoğrafları evlerde ve dükkanlarda görülebilir (Nahya, 2018: 33).

3.2.2. Papa Yeoryios

“Nevşehir'de Papa Yeoryios namında bir papaz yetişmiş idi ki mesleğine cidden layık olan bu rahibi Türkler Küçük Keyistesmi(y)e iderek ona karşı büyük bir hürmet izhar iderlerdi. Vazayif-ı ruhanı(y)e smilayiki ile takdir iden bu zat o kara günlerde bir papazın sirf vazayif-ı dını(y)e ifası ile iktifa itmeyip idare-i ruhanı(y)esi altında bulunan ehali uğurunda hayatınıda feda itmek lüzumini his idenlerden idi” (Öger ve Özdem 2015: 14). “Papa Yeoryios bir takım faydeli kitaplar da teelif ve tercüme itmiştir ki bunlar Anatoli usulinde tab idilmiş ilk eserler olup Türkçe ile mutekellimAnatollılar indinde pek mergubdırlar” (Öger ve Özdem 2015: 17).

“Merhum Papa Georgios 1760 senesi Martios 29 unda Nevşehirde tevellüd etmiştir. Pederi an asıl Yanıalı olup, Yanni isminde furuncı imiş. Validesi Nevşehirli ise de, ismi malum deyildir. Merhumın tevelüd etdiyi hane elan tahtı tesarrufumuzda bulunmaktadır. Papa Georgios Efendi evvela pederinden ve bil ahire ismi malum olmıyan bir zat nezdinde tahsili ilm etmiş ve henüz genç yaşında iken ieras heirotonis1 olarak vatanı bulunan Nevşehirde ieras ve ierokiruks vazifesini ifa etdiği gibi, her geçtiyi yerlerdede kelamı ilahıyî vaz etmekden bir gün bile hali kalmamıştır.

Papa Georgios efendi muteehül olup 3 kızı bir oğlu dogmuştur. Oglu henüz çocuk iken vefat etmiş, kızının biride teehhül etmemiştir. El yevm takriban 25 nefer torunlari, per hayattır ki, anlerden biride işbu satırları yazandır.

Merhum, ierasoldıktan sonra İerus”alim, Stambol, Smir, Adana, Ayon Oros, Cınızlık, Agkara, Kayseri, Nigde ve civarlarını gezmiş ve memleketinde ikameti esnasında boş durmayıp bir takım mezhebi kitapları rumca hurfatla Türkçeye terceme etmiştir. Bu kitaplar mezkur usulde ilk tab edilen asardan olup el yevmi nüshaları nadir bulunmaktadır” (Özdem, 2021: 279).

“Merhum Kuprızanefi edilmiş olup orada 1816 senesi Iuliosında Leukosia kasabasında vefat etmiş isede, mezarı mevcut olup olmadığı malum deyildir. Merhumın Nevşehirdeki hanesi ile kendi el yazısı ile vasiyetnamesi ve birkaç aded mektupları ve kendisine mahsus birkaç parça eşya el yevm tahtı tesarrufında bulunmaktadır” (Özdem, 2021: 285).

3.2.3. Azize Nina

Kapadokyalı Aziz Georgios akrabası olduğu iddia edilen Kapadokya’lı Azize Nina’nın Sineson’a yakın Colasia (Klaşa) adıyla bilinen eski yerleşim yerinde doğduğu söylentileri Hıristiyanlar arasında yaygındır. (Azize Nina’nın Gürcistan’da 20 Hıristiyanlığın yayılmasında önemli hizmetlerde bulunduğu Tiflis’te vefat ettiği ve buraya defnedildikten sonra mezarı türbe haline getirilmiştir) (Polat, 1017: 19-20).

3.3. Öğretmenler

3.3.1. Filippos Aristovulos

“Filippos Papa Grigoriu Aristovulos 1832 senesinde Konia Vılayeti dahilinde merkezi kaza Nevşehirde tevellüd etmiştir. Ebeveyni na maruf fakat dindar ademler idi. Hıiseb avetinde ana sudi ile beraber pederi ieras Grigoriosun dıyaneti ile de perverde olmuştur. Yedi yaşında iken, Kaiseriyenin Talas (Mutalasiki) kasabasından olan Iosafdanipdidaye derslerini tearif olmuştur çünkü mumayleyh komotısın ol zemanda dıdaskolosı idi” (Özdem, 2021: 289).

Aristovoulos hayatını mekteplere vakfederek kırk yıl yorulmak nedir bilmeden çalışmıştı. Bu sebeple Nevşehir Rum mekteplerinin bundan sonraki tarihi adeta Aristovoulos'un hayat hikayesinden ibaret olup cemaat onu "muallim-i ekber" olarak adlandırmıştı. Zira Aristovoulos mektepte gençlere milli mefkuresini benimsetmeye çalışırken Pazar günleri kilisede ahalinin sadakat ve sebatlarının muhafazasına çalışmıştı (Maden, 2011:109).

"1849 senesinde Halkideki Theologiki mektebine girmeye muvaffak oldu. Filippus bu mektebin derslerini parlak surette tahsil edüp 1856 senesinde şhadetnamesini istihsal etmiştir" (Özdem, 2021: 293).

"İmdi ol zamanda Patrığın ve mektebin diuthuntısının 1("okul müdürü.") rıza ve ruhsatını istihsal ile Nevşehir komotısı mekteplerinin tensik ve idaresini derohde etmek üzere Stamboldan Nevşehire azimet etdi. 1856 senesi Oktovriosundan, başlayarak komotısın islahiyeti meselesini ele aldı, ve bir taraftan mektepde tearif, diger taraftan ekklesiada vaz etmek sureti ile fealiyete koyuldu" (Özdem, 2021:295)

"Nevşehir mekteplerinde 40 seneyi mütejaviz bir zamanda idare ve tearifatı ile iki silsile talebeleri yetiştirmiş, ve şimdiki komotis mekteplerinin müessisi olmuştur" (Özdem, 2021: 299).

"Hayatının son senelerinde vaki olan yek diğerini müteakip elem-ü-kederle uzun meşakkatler yüzünden zaten yorulmuş vücudının sıhhatini haleldar etdiginden, fazla mukavemete mecal kalmadığı sırada, zuhur eden yarım tamlı (imıblıgia) isabeti ile yatağa düştü, ve bir daha kalkamadı. Nihayetinde murad-ı ilahiyeye karşı besledigi tam mutavaat ve itminan-ı kalp alametleri ile, 1903 senesi Augustu 24 de, 72 yaşında olduğu halde, ruhını teslim etmiştir" (Özdem, 2021:305).

"Nevşehir komotısı, fevt olan evladının fazileti"ni takdis, ve vatan uğrunda sebk eden fedakarane hedmetlerini layıkı ile takdir etdigi için, ebedi şukraniyetine ufak bir cemile olmak üzere, umum heyetlerinin hararetlü kararı ile, merhuma "Metaseürgetis tis komotitos Nevşehir" yani "Nevşehir komotısının muhsini azamı" ünvanı verilmiştir" (Özdem, 2021: 305).

“1893 yılında Aristovulos yaşlılığı sebebiyle okulların müdürlüğünden ayrılmıştı. Yerine Vasilios Yoanidis getirilmişti. Bu zat 1896 yılında kadar mektepleri iare ettikten sonra eforia ile arasında meydana gelen bir ihtilaftan dolayı istifa etmişti. 1901 yılına kadar mektepleri Agios Nissis Paisios Efendi ve Anastasios Angelidis idare etmişlerdi. Daha sonra sırasıyla Yordan Seferiadis (1901-1904, 1907-1910), Yeorgios K. Askitopulos (1904- 1906, 1911-1914), A. Kosmidis (1906-1907) ve Hr. Stergiou (1910-1911) müdürlük görevinde bulunmuşlardı” (Maden, 2011: 113).

3.3.2. Vasileios Dimitrios Oraiopulos

“Mütevefa Dimitrios Oraiopulos Nevşehir’de tevelüd edip, malumat-ı iptidaiyi vatani mektebinde tahsil itdikden sonra, bir müddet lisan-ı Türki’de ve bilhasa Arabiat da meşhur olan merhum G. Vayanis ile fazıl-ı şehir, Nevşehir müftüsü Hacı Kurra Efendi’nin nezdine zabıta kitabetine tayin idilmişti” (Öger ve Özdem, 2013: 197).

“Mütevefa, devri istibdatda, ahkam-ı meşrutiyete aşna ve o yolda hukukunu müdafaa ider bir zat-ı meşrutiyetperver olduğundan, çoklarınca malum olmayan yahut tatbik idilmeyen namzetlik peogramı ilan itmek usulünü, kendini mebusluk namzetliğine ilanda bu zat ilk defa tatbik iderek, “asia” gazetesi ile mebuslukda dutacağı meslek ve programını ilan itmiştir. Fakat o sıralarda birbirini müteakiben başına gelen aile felaketlerini ve bilhassa kızının kazayen gaz ile yanmasına, zaten zayıf olan vücudu dayanamadığından, 50’sininde Stambol’da vefat itmiştir” (Öger ve Özdem, 2013: 198).

3.3.3. Vasileos Ionmidis

“Bu zat-ı muhteremin pederi Nevşehirli Kavakoğlu Ioannis ve validesi Niğde civarında, Fertek karyesinden Karacaoğlu ailesine mensup olup, 1849 senesinde Nevşehir’de tevellüd itmiştir” (Öger ve Özdem, 2013: 88).

“İkmal-i Tahsilden sonra Nevşehir’e pederinin nezdine gider ve birinci sene Niğde mekteplerinde didaskosluk iderek ikinci sene dahi Bor mektebini iki didaskalos ancak idare edebilirken, kendisi yalnız olarak idare etmek şartı ile deeruhde eder ve beş sene zarfında gösterdiği fevk-el-ade sebat ve gayret ve usul-ı tedrisyesindeki intizam

sayesinde, Bor mektebini emsaline faik derecede terakki ve hüsni hale reşide eder” (Öger ve Özdem, 2013: 89).

“Daha sonra Badehu Fertek mekteplerine fazla maaşla davet olunmuştur. Fertek’de mütemadiyen sekiz sene tedrisden sonra, Niğde’nin Kaya-başı mekteplerine tayin olunur” (Öger ve Özdem, 2013: 89).

“1892 senesinde kendi muhip dostu olan Nevşehir mekteplerinin meşhur didaskalosı Flippos Aristovulos efendinin marifeti ile Nevşehir mekteplerine celp olunur ve bir sene Aristovulos efendiye muavinlik etdikden sonra, muma ileyh 45 seneyi mütecavüz hocalıktan el çekerek yerine kendisi geçmiştir. Nevşehir’de 3 sene kaldığı müddetçe, mektebin idaresine fevk-el-ade dikkat eylediği gibi, gerek talebeleri ve gerek ehali tarafından say ü gayreti matbut derecede takdir olunmuş isede kendisi malokopi mekteplerinin idaresini tercih etmiş ve iki sene sonra 1897 senesinde vücud u zafiyete duçar olduğundan terk-i dadaayı hayat eylemiştir” (Öger ve Özdem, 2013: 90).

3.3.4. Vasilios Kontopulos

“1861 senesinde Nevşehir’de tevellüd itmiştir. Vasilios Kontopulos memlketi mekteplerini ikmal itdikden sonra tahsil-i ali görmemiş ise de pederinin nazareti altında icra itdiği tetebbuat-ı hususi(y)e sayesinde malumatım her cihetce tevsi itmiş ve henüz 18 yaşında iken hizmeti hokumete dahil olmuş ve mücehhez bulunduğu hasayili fevkalade tolayısı ile az muddee zarfında deyun-i umumi(y)e-i Osmani(y)enin Nevşehir şubesi baş kitabetine teayin idilmiş ve tedrican terakki iderek Yozgad sancağı ve Ankara vilayeti sandık emniğine geçmiştir. Dahili(y)e nazaretince Vasilios Kontopulos'un dirayet ve iktidarı takdir idilerek Mitullı mutasaruf muavinliğine teayinidilmiştir. Burada 4 sene kalmış ve hilm ü mulagımeti ve usuli idaresindeki dirayet ve iktidarı sayesinde ehalinin tevecuhi celp itmiştir. Hokumet bunun böylece Mitullı ehalsinin fevkalade mazhar-ı hormet ve tevecuhi olması eyi nazarla bakmayarak ve bunu kendi esasat-ı si(y)asi(y)esine muhalif görerek mumailihi Sakız mutasarrıf muavinliğine nakl itmiş ise de Kontopulos orada da aynı zeka ve ehli(y)eti ibraz eylemiştir. 1906 senesi istifa idip Stambul'da yerleşmiş ve kendisine defaatla mutasarrıflık teklif idilmiş isede ahval-i sıhhi(y)esinin başka mahalde ikamete mosade itmemesine mebni kabulden istinkaf itmiştir. Burada

ikameti esnasında meclis-i umumi vilayet ve beledi(y)e azalığına intihab idilerek bu vazifelere devam itmekde iken 1 Oktovrios 1914 tarihinde henüz 53 yaşında olduğu halde sekte-i kalbden füceten vefat itmiştir” (Öger ve Özdem, 2015: 51-52).

3.4. Doktorlar

3.4.1. Doktor Arhangelos Gavril

Doktor Arhangelos Gavril, 1856 ya da 1857 yılında, Nevşehir'de dünyaya geldi. O dönemde Nevşehir'de bulunan sayıları Müslüman Türklerden fazla olan Ortodoks Türk cemaatine mensuptur. Babası, Ortodoks mektebinde uzun süre öğretmenlik ve kilise mugannisi (şarkıcısı) olan Papa Gavrildir. 1871 yılında İstanbul'a giderek Beyoğlu'ndaki Zoğrafyon Lisesi'ne kaydolar ve orada ünlü Hristaki Zoğrafos'un himayesine girerek Zoğrafos'un memleketi Emir'in Kestorati kasabasında açtığı mektepte öğretmenlik yapar. Daha sonra 1879'da Atina'da üniversiteye başlayarak tıp öğrenimi görmeye başlar. Bu dönemde geçimini sağlamak için matbaalarda çalışmak durumunda kalır. 1882 yılında Atsna matbaa işçileri ilk işçi derneklerini kurarlar. Üniversiteden mezun olduktan sonra memleketine dönen Gavril burada dokturluğa başlar. Öte yandan başta eğitim faaliyeti olmak üzere cemaat işlerinde de aktif bir rol oynar. O zamanda Nevşehir'den İstanbul'a göçen Karamanlı Ortodoks Türkler'in kurduğu cemiyetlerden ve yaptıkları ticari işlerden kazanılan paraları Nevşehir'deki eğitim hayatına katkı sağlamak için bağışlanıyordu. Gavril'de kendisi gibi genç kuşakların arasına girip bu seferberliğe katılmıştır.

1886 yılında Nevşehir'in önemli şahsiyetlerinden Kostaki Paşa Vayanis'in kız kardeşi Evgenia ile evlenir. 1888 yılında, İstanbul'a göç etmiş Nevşehirli Ortodokslarla tesis edilmiş olan Nevşehir Terakkiperver birliğinde de çalışmalarında yer alır. Bu çalışmalardan birisi birliğin kurduğu Terakki dergisidir. Dönemin ortaya koyduğu diğer eserlere benzememekte, modernleşme perspektifi sağlayan din dışı konularda bilgi sunan ansiklopedik bir dergi özelliğini taşımaktadır. Nevşehirli Doktor Gavril'de bu dergide evliliğin önemine ve faydaları değinen bir makale ele almıştır. 1892 yılında eğitim ve kiliseye ait işler, cemaatleri çeşitli düzeylerde bölen “fırkacılık” çeşitli bölünmelere ve çatışmalara yol açmıştır. Gavril'de böylesi bir ihtilalin parçası olur. Nevşehir'in etkili ailelerinden biriyle evlilik bağı kurmasına rağmen Nevşehir'i terk

etmek zorunda kalır. Yine 1892’de“Anadolu Şimendiferleri müdüriyet-i tebabetine” tayini çıkar ve on yedi yıl orada doktorluk mesleğini icra eder. Yine bu tarihlerde Andolu demiryolu büyük ivme kazanmış ve 1893’de Ankara ile bağlantı kurulmuş ve 1896’da Eskişehir Konya bağlantısı inşa edilmektedir. Nevşehirli Doktor Gavrilön ve Gevye istasyonuna birkaç yıl sonra ise Bilecik İstasyonuna tayin edilir. Doktor Gavril işçilere sunulan sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden ve ağır çalıştırılmadan kaynaklı güvenlik koşullarının yetersizliğinden bahsederek raporlar sunar.

Yaklaşık yirmi yılı aşkın bir zamandan sonra 1911 yılında Nevşehirli Ortodoksların teklifi üzerine Nevşehir’e döner ve buradaki cemiyetlerin yerel mütevelli heyetinin başına geçer. Fakat Nevşehir cemaatindeki Gavril karşıtları onu Yunanistan’ın lehine Propaganda yaptığı gerekçesiyle otoritelere ihbar ederler ve iki yıl hapiste kalır. İki yıl sonra kayınpederi onu hapisten çıkarır fakat o zamanlarda yaygın olan tifo salgınına yakalanır ve 13 Şubat 1917 tarihinde Nevşehir’de hayatını kaybeder (Benlisoy, 2018: 107-127).

3.5. Şair

3.5.1. Homiros

Asıl adı Jean Haralambolou olan Homiros 25 Aralık 1890’da Ürgüp’te doğdu. İsmi anlamı ise ‘bir rahibin oğlu’ olarak söylenebilir. Şairin adı vatandaşlar tarafından verildiği düşünülmektedir. Biraz ironi, biraz inanç, sanki babanın vaftiz oğluymuş gibi. Homiros’un evi, köyün diğer evleri gibi taşlardan inşa edilmiştir. Annesi ise Sophie Kaiserloglou’dur. Yaşı bilinmiyor fakat Homiros’a sorulduğunda Asya’daki kıtlık sırasında yirmi yaşında olduğunu söylemiştir. Bu tarih 1873-1874 yılına denk gelmektedir. Bahsedilen kıtlıktan en çok Kapadokya’nın etkilenen bölgeleri arasında Niğde, Talas, Ulaghach ve Ürgüp bulunmaktadır. Yüksek kar seviyeleri nedeniyle ulaşım durmuş ve en önemli temel besin kaynağı un ve ekmekten yoksun kalmışlardır. Yşne Homiros’un annesinin tam yaşını belirlemek için Bağbozumundan başlayarak hesap yapılmıştır; yüz üç yüz dört yıl. Homiros’un babası Haralambos Hacı, Türk dili öğretmenidir. Ürgüp’te Haralambos Napolyon için çok büyük bir hayranlık vardı. Haralambos’un takma adı olan Napolyon daha iyi biliniyordu. Napolyon ve yedi çocuğu Ürgüp’te vaftiz edildi. Napolyonun en büyük çocuğu Homiros idi. Vaftiz edildikten

sonra Homiros okula başladı. Okulda başarılı bir öğrenciydi. Homiros Protestanlığı ve Ortodoksluğu kabul etmez. Homiros şiirlerinde aşka yer vermemiştir sadece Niğdeli bir kadının ölümü üzerine yazmıştır (Benlisoy- Stavridi, 2018: 81-107).

Karamanlıca kaynaklara göre Nevşehirli şahsiyeler önemli bir yer tutmaktadır çünkü bu şahsiyetler bize Nevşehir'in tarihi hakkında bilgiler vermenin yanı sıra toplum içindeki önemleri göz ardı edilememektedir. Damat İbrahim Paşa'nın yapması Papa Yeryios'un kurtuluş zamanlarında Türkler'e verdiği destek veya şairlerin oluşturduğu sözlü kültür ise önemli bir unsur olmaktadır.

IV. BÖLÜM

KARAMANLILARIN KURDUĞU NEVŞEHİR MENŞELİ CEMİYETLER, OKULLAR VE TARİHî YAPILAR

Kapadokyalı Ortodoks göçmenler İstanbul'da ağırlıklı olarak Yedikule, Samatya, Sirkeci, Narlıkapı ve Cibali semtlerine yerleşmişlerdir. Kapadokyalı Ortodoksların önemli ağırlığa sahip oldukları Rum göçmenler, çoğunlukla İstanbul Rumların "geleneksel" semtlerinde yoğunlaşmışlardır. Kapadokya'nın Ortodoks cemaatlerine mensup göçmenler, yöresel kimliklerini İstanbul'da cemaatlerinin bir minyatürünü yeniden üreterek korumaya çalıştılar. Bu çabanın yoğunlaştığı yer aynı dile ve memlekete ait insanların yoğunlaştığı mahalledeydi. Göçmenleri, genellikle aynı mahallede topluyor ve esnaf birlikleri veya sonraları cemiyetlerde örgütleniyorlardı (Benlisoy, 2003: 4). İstanbul'da kurulan bu cemiyetlerin genel olarak amaçlarının Nevşehir kökenli fakirleri desteklemek, Nevşehir'de eğitim faaliyetlerini desteklemek, papaz ve öğretmen yetiştirmek olduğu söylenebilir. Bu cemiyetler şunlardır:

4.1. Cemiyetler

4.1.1. Nevcivananı Fukaraperver Uhuvveti

İstanbul'daki okul komitesinin dışında Nevşehirli göçmenlerce 19. yüzyılda başka örgütlenmeler de oluşturuldu. 1872'de İstanbul'da Nevşehir Nevcivananı Fukaraperver Uhuvveti kuruldu. Uhuvvetin amacı İstanbul'daki Nevşehir kökenli fakirleri desteklemek ve onlara yardım sağlamaktı (Benlisoy, 2003: 36).

Nevşehirli göçmenler tarafından yüzyılın ikinci yarısından sonra oluşturulan bir diğer örgütlenme, 1887 yılında kurulan Nevşehir Terakkiperver Uhuvveti idi. Bu uhuvvetin Nevşehir'deki okullar yararına en azından 1891 yılına kadar faaliyet yürüttüğünü Üloakim Valavanis'in 1891 yılında yazdığı ve Kapadokya Ortodoks

cemaatlerini konu edinen kitabından biliyoruz (Valavanis,1891:75'dan akt. Benlisoy, 2003: 36). "Uhuvvetin en önemli başarısı Terakki adı alanında Karamanlıca bir dergi yayımlamasıydı" (Hronika, 1938:415'dan akt. Benlisoy, 2003: 36). "Derneğin başkanı Georgadis, başkan yardımcısı İ. Bakkalcıoğlu, kâtib-i umumi A.Kalınoğlu, Y. Turacoğlu, Th. Styliano, N. Eleytheriadis, İ. Bolyvos, T. Grigoriadis'tir." (Öger ve Özdem, 2015: 249). "Dergi mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül ve ekim ayları olmak üzere toplam altı ay çıkartılmıştır. Bu altı ay içerisinde ise ayın belirli dönemlerinde (on beş günde bir) çıkmış olup, on iki nüshadan oluşmaktadır" (Öger ve Yıldız, 2015: 249). Dergi, Grek alfabesi ile Türkçe yazan Karamanlı Ortodoks zümresinin yazılı eser ihtiyacını gidermek ve özetle dünyada meydana gelen değişimleri takip etme ihtiyacını karşılamak üzere çıkarılmış bir dergidir. Zamana ve koşullara uyum sağlayabilmek için bu gelişmeleri takip edecek yayınlara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda yayıncılık nihai amaca ulaşmayı sağlayan bir araç olacaktır. Nitekim dergiye Terakki adı verilmesi de bununla ilgilidir. Tarihî, folklorik ve edebî konulara yer veren ve rağbet gösterilen bu dergi, hükümet tarafından yasaklanmış, bunun üzerine dernek de fesh edilmiştir (Öger ve Yıldız, 2015: 250).

4.1.2. Papa Yeorgios Nam Cemiyet-i Islahiyesi

"Nevşehirli göçmenlerin oluşturdukları önemli bir cemiyet ise Nisan 1911'de kurulan Nevşehirliilerin "Papa Yeorgios" Nam Cemiyet-i Islahiyesi idi. Yunancası 'o en Konstantinou polei Anorthotikos Syndesmos ton Neapoliton o Papa Yeorgios'. Nizamnamesinde belirtildiği üzere cemiyetin amaçları Nevşehir'de eğitimin gelişimini desteklemek, dinî ve milli hissiyatın takviye ve sağlamlaştırılmasını ve lazım gelen tedbirlerin alınması ile "propaganda tahrikiyatının" neticesiz bırakılmasını sağlamaktı. Diğer amaçlar ise Nevşehirliilerin memleket işleri hakkındaki arzu ve isteklerinin geliştirilmesi, hemşehriler arasında münasebet tesisi ve son olarak Yunanca'nın, yani nizamnamede belirtildiği üzere "Lisan-ı millimizin" neşrinden oluşuyordu. Dersaadetde Mukim Nevşehirliilerin 'PapaGeorgios' Nam Cemiyeti Islahiyesinin Nizamnamesidir, 1917, madde 1. Cemiyetin 10 kişilik idare heyeti şu isimlerden oluşmaktaydı: Petr. I. Karaeftimoğlu, Ioannis Yeorgiou, Isr. Israilidis, Ioannis A. Hacı Prodromidis, Zahar. P. Zahariadis, İosif Topaloğlu, Yeorgios P. Elmaliçoğlu, Stavros Raftopoulos, Sokr. Kotonidis ve Ioannis G. Apostoiidis" (Benlisoy, 2003: 37).

“Cemiyetin en önemli başarısı 1912 ve 1913 yıllarında Nevşehir ve genel olarak Kapadokya hakkında çok önemli bilgiler veren iki salname yayımlamasıdır. 1912'de yayımlanan "14 x70 cm ölçüsünde, 288 sayfadan oluşan ve içerisinde resimlerin de bulunduğu ilk salname cemiyetin ismini taşıdığı Papa Yeorgios'a ithaf edilmiştir” (Fındıkoğlu 1997: 83; Benlisoy 2003: 37) “Salnamede hikayeler, şiirler, Kapadokyalı ve özellikle de Nevşehirli önemli simaların (Papa Yeorgios ve muallim Filipos Aristovulos gibi) biyografileri, eğitim ve hayırseverlik gibi çeşitli konularda denemeler, tarihi ve coğrafi bilgiler yer almaktadır” (Benlisoy, 2003: 37).

“İkinci salname de birincisi gibi 14 x 20 cm ölçüsünde olup içerisinde resimler de ihtiva eden 303 sayfadan oluşmaktaydı. Birincisinden daha zengin bir içeriğe sahip olan bu salname, eğitimin önemini konu edinen yazılar, Bizans İmparatoru II. Vasilios, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa gibi tarihi şahsiyetlerin ya da Kapadokyalı önemli simaların hayatları, Kapadokya cemaatleri hakkında bilgileri çeşitli hikaye, şiir ve güncel yazılar içermekteydi” (Benlisoy, 2003: 38).

“Cemiyetin bir başka başarısı ise Kayseri ve Konya yörelerinin haritalarının basımıdır. Cemiyet son olarak faaliyet alanını genişletmeye ve Kapadokya'daki cemiyetler arasında birlik oluşturmaya teşebbüs etmişse de Balkan savaşlarının yarattığı olumsuz koşullar ve “Jön Türkler” in baskısı nedeniyle faaliyetlerine son vermiştir” (Öger ve Yıldız, 2015: 251).

4.1.3. Kapadokya Cemiyeti

“İstanbul'da Nevşehirli taraflardan kurulan bir başka cemiyet ise “Kapadokya Cemiyeti”dir. Bu cemiyet, Zincidere Manastırında 1882 yılında Podakaneyos İeratikî Sholige adında bir okul açmıştır. Burada papaz ve öğretmen yetiştirilmiştir. Bu okula Kapadokya halkı da önemli yardımda bulunmuştur. Ayrıca cemiyetin kurucusu İoannis, 1885 yılında kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla bir kız okulu kurmuştur” (Öger ve Yıldız, 2015: 251).

4.1.4. Indiktias Cemiyeti

1879 yılında kurulan derneğin kuruluş amacı (Öger ve Yıldız, 2015: 251) Rum kadınlarının epeyce uzak olan Türk hamamına gidip gelirken maruz kaldıkları olumsuz olaylardan kurtarmak için bir hamam inşa edilmesidir. Ancak hamamın inşaa edilecek olan yeni hamamın İbrahim Paşa hamamı'nın düzenine, işleyişine engel olacağından halkın bir kısmı karşı çıkarak yeni hamam kurulamamıştır. 1892 yılında gerçekleşen Damat İbrahim Paşa Hamamı'na giden bir Rum kadının tacize uğraması olayı üzerine İndiktiascemiyeti inşaa edilmesine karar verilmiştir (Öger ve Özdem, 2015: 9).

4.1.5. Anastasis Fukaraperver Uhuvveti

“1919 senesi zarfında, Stambul’da bulunan Nevşehirli kadınlar tarafından “anastasis” unvani altında bir fukaraperver uhuvveti teşkil edilmiştir. Nevşehir’de bulunan fukaraya muavenetden ibaret olan maksadını kemal-i fealı(y)et ve muvafakiyetle teakip itmektedir”(Öger ve Özdem, 2015: 61).

4.1.6. Kız Okulu İçin Kurulan Cemiyet

“İstanbul’daki Nevşehirli, açılan kız okulunun idaresi için 1872 yılında küçük bir cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyet hakkında az bilgi bulunması ile birlikte, cemiyete mensup iki azanın ismi mevcuttur. Savvas İoannof ve Kir. Kayıkcoglu bu cemiyetin en ileri gelen azalarındandır” (Öger ve Özdem, 2015: 60).

4.1.7. Anorthotikos Sullogos Yeorgios Cemiyeti

Nevşehir’deki Rum cemaatinin (Karamanlılar) eğitim faaliyeti XIX. yüzyılın ortalarında genel mekteplerin açılmasına kadar özel öğretmenler vasıtasıyla gerçekleştirilmişti. Bu örgütlenme aile içi eğitim ve özel öğretmenler tarafından yürütülen “ev okulları” temeline dayanıyordu. Cemaat içerisinde durumu iyi olanların çocukları birtakım ev mekteplerinde eğitim görmekteydi. Rahil adlı hanımın evinde tesis ettiği kız mektebi 1880 yılına kadar açık kalmış ve cemaat içerisinde büyük hizmetler ifa etmişti. KonstandinosFertekoğlu'nun kendi evinde açtığı mektep ise 1882 yılına değin eğitime devam etmişti (Maden, 2011: 108).

Nevşehir’de ilk cemaat okulu 1804 yılında kurulmuştur. Cemaat okulları kadınlar ve erkekler tarafından idare edilirken ev mekteplerinde de erkek ve kız çocuklarına okuma yazma öğretiliyordu (Öger- Özdem, 2015: 21-22). “Bu süreçte Nevşehir’deki Rumlara ait cemaat okullarının açılabilmesi için örgütlü çabalar 27 Temmuz 1820 yılında başlatılmıştır” (Karaca, 1982: 127-145’ den akt. Benlisoy, 2000: 24). Okulun düzeni için İstanbul’da yaşayan Nevşehirli Rumlar bu amaçla adı geçen tarihte bir mütevelli heyeti (Eforia) oluşturmuşlardı (Öger ve Özdem, 2015: 21-22).

4.1.8. Vassilias Cemiyeti

“Eldeki bilgilere göre İstanbul’da ilk anaokulu 1872 yılında tesis edilmiştir. Bunun idaresini Nevşehir’deki “Vassilias” isimli bir dernek yürütmüştür. Aziz Basilios’a ithaf olunan bu derneğin mührünün üzerinde Hagios Bailios’un (Kayseri Piskoposu Ortodoks Hristiyanlığının kuramcılarında) portresi bulunmaktadır. Bu cemiyetlerin yanı sıra Nevşehir merkezde “Terzi Esnafları Cemiyeti”, “Yemenici Esnafları Cemiyeti”, “Kuyumcular Cemiyeti”, “Berberler Cemiyeti”, “Bal Üreticileri Cemiyeti”, Baraka Satıcıları Cemiyeti” gibi çok sayıda mesleki örgütlenmenin yer aldığı bilinmektedir” (Ölmez, 2011: 216).

Bugün modern tarım âletlerinin kullanımı, turizm ve hızlı şehirleşme ile birlikte Kapadokya bölgesinde geleneksel ziraat, tarım, bahçecilik hızlı bir şekilde değişmiş ve neredeyse unutulmuştur. Buna ek olarak geleneksel üretim yolları, tarım ürünlerinden elde edilen ürünlerin işlenmesi teknolojinin kullanımıyla bir hayli değişmiştir. Dolayısıyla daha önce bölgede yaşayan ve Rumca konuşan halktan ödünçlenen sözcükler de bugün neredeyse belli bir yaş ve üzerinde bilinir durumdadır (Ölmez, 2011: 216).

4.1.9. Anorthotikos Sullogos OP Georgios Cemiyeti

“Stamboldaki Nevşehirli “Anorthotikos Sullogos Op Georgios” ünvanı tahtında birde cemiyet teşkiline muvaffak olmuşlardır ki bu cemiyetden koinotısın ezher cihet müstefid olacağı emr-ı-tabiydir. İş bu cemiyet müessisleri olan millet perverzevatın ikdam ve fealiyeti ile kuşad olmanana gnostrion ve Nevşehirin büyük hocası merhum Filippus Aristovulosun alicenap evladları tarafından pederlerinin kıymetler

kütüphanesinin bu anagostırına ihda edilmesi ve şu mebbehimizi münderiç bulunan İmerologion eserinin meydana getirilmesi gibi mukaddemat nazarı mütalaaya alındıkda, komotısın terakkısı zemınınde Sullogosun müstakbelde izhar edecegi mühim sıffatı evvelden haber veriyor.

Paliadazkrisebk eden AgiosGeorgiosekkıası 1797 senesindekomotısın nakden ve bedenen masrafı ile inşa edilmişdir. Mezkurekkıasıa havlısında 1870 tarihinde 4 katlı birde parlak kodonostasion bina edilmişdir. Kodonastasionun alt katının garb ciheti dıvarında rezk edilmiş mermerde mahkuk ve oradaki çeşmeyi andırır atideki kitabe mevcuddur” (Özdem, 2021: 249).

“İkinci eklisa olan KoımısızTheotoku namına ekkıasia işlenmiş sert taşlardan gayet mürtefi ve cesim ve tarz-ı-mimarisi güzel ve bınası metin olarak 1849 senesinde yapılmışdır. Keza bu ekkıasianın inşasınada ehalinin pedanan pek çok muaveneti olduğu halde, yine 12000 osmanlı lir. Masraf getmiş ve bu para sırf komotısın ianesi ile tedarik olınmışdı” (Özdem, 2021: 253).

“Mecid olsun ömrü Sultan Abdul Mecid Hanın zira sayesinde inşa oldu Nevşehirde bu kılisa, Kayseriye rahibi idi Paisospirivalıa. NazıanzuLeontıos hem üstadı Grigor kalfa. Pi hamd-ullah itmam oldu oku ferahla tarihin Valıdetullaha emanet kılınıd maankadapa. Nevşehir rum kionıtısine aid birde parlak vıvıothıki vardır ihtiva etmekdeoldığı 1300 tomosmıkdarı kitaplar mıyanında şimdi pek nadir bulunan eserler mevcuddur” (Özdem, 2021: 255).

4.1.10. Sinason Dul Kadınları Himaye Cemiyeti

“Nevşehir’den İstanbul ve Samsun’a göçen ve orada yaşayan Sinasonlular köylerinde ve şehirde yaşayan Sinasonlu dul kadınların geçimlerini sağlamak amacıyla bu cemiyeti kurdukları bilinmektedir. Fakir olan Sinasonlu kadınların İstanbul sokaklarında peynir, yumurta vs. ürünler satarak geçimlerini sağladıkları bilinmektedir. Zamanla zenginleşen Sinasonlular bu fakir dul kadınların geçimlerini düzeltmek için dernek kurdukları ve İstanbul’daki fakir ve dul kadınlara yardım sağladıkları yazılmaktadır” (Agustinos, 200-400’den aktaran; Polat, 2018: 23).

4.2. Okullar

Karamanlı Ortodoks Türkler eğitime öncelik vermişlerdir. BudurumNevşehir'den İstanbul'a göç eden ve orada cemiyetler kuran esnaflar ve zanaatkarların çeşitli nizamnamelerinde belirttikleri gelirlerin bir kısmının Nevşehir'deki okulların ve öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılanması için gönderilmesinden anlaşılmaktadır. 1913 (1329 Rumi) tarihli Osmanlı Maarif Salnamesinde "Arabsun, Ürgüp ve Nevşehir" kazalarındaki gayrimüslim okulları şu şekildedir:

4.2.1. Ürgüp Kazasında Bulunan Mektepler

1. Protestan İnas (kız) Mektebi: İlkokul olan okulun mensup olduğu topluluk Rum'dur. 40 tane erkek öğrencisi ve 25 tane de kız öğrencisi olmuştur. Okul 1880 yılında açılmıştır. Okulun kız mektebi olmasına rağmen erkek öğrencilerinde olması dikkat çekicidir. Okulla ilgili bilgiler aşağıdaki orijinal metinden alıntılanmış gibidir. Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: ibtidai (ilkokul). Erkek:40, kız:25. Mektebin açılış tarihi: 1296(1880). Ruhsatname tarihi: 11 Şubat 1309 (1893).

2. Zükur (erkek) Mektebi: Erkek okulunun seviyesi ilkokul olmaktadır ve mensup olduğu topluluk Rum'dur. Okulda 30 tane erkek öğrenci bulunmuştur. Okulun açılış tarihinin bilinmemektedir ama ruhsatname tarihi 1897 olarak bilinmektedir. Ulaşılan bilgilerin orijinal hali aşağıdaki alıntıda gösterilmektedir.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: ibtidai (ilkokul). Talebe adedi: Erkek: 30. Mektebin açılış tarihi: bilinmiyor. Ruhsatname: 1 Şubat 1313 (1897).

3. İnas (Kız) Mektebi: Ürgüp ilçesine ait son okul İnas Kız Okulu ilkokul seviyesindedir. Okulun mensup olduğu topluluk diğer okullarında aynı cemaate mensup olduğu Rum cemaatidir. 35 tane kız öğrenci mevcut olmuştur. Okulun açılış tarihi bilinmemektedir fakat ruhsatnamesi tarihi 1313 olarak gösterilmektedir. Bilgilerin orijinal hali aşağıdaki alıntıda mevcuttur.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: İbtidai (ilkokul). Talebe adedi: İnas (kız): 35. Mektebin kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname: 1 Şubat 1313. Miladi: 13 Şubat 1898.

4.2.2. Nevşehir Kazasında Bulunan Mektepler

1. Milekobi Mektebi: Nevşehir'in ilçe olarak bilindiği yıllarda açılan bu okul ortaokul seviyesinde olup açılış tarihi bilinmemektedir. Mensup olunan topluluk Rum'dur. Okulda bilindiği kadarıyla sadece erkek öğrencilerin sayısına yer verilmiş bu sayı ise 40'tır. Okulun ruhsatname tarihi ise 1312 olarak bilinmektedir. Verilen bilgilerin orijinal eserden alınmış hali aşağıdaki gibidir.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: Rüşdi (Ortaokul). Talebe adedi: Zükur (erkek): 40. Mektebin kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname: 8 Eylül 1312 (1896).

2. İboş Yorgi Mektebi: İboş Yorgi okulu hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Elde edilen bilgilere göre okulun sadece ortaokul olduğu ve erkek öğrencilerin sayısının 30 olduğu bilgisine kesin olarak ulaşılmaktadır. Okulun açılış tarihi ismiyle ilgili bilgilere ulaşılmamaktadır. Bu bilgilerin orijinal hali ise aşağıdaki gibidir.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: Rüşdi (Ortaokul). Talebe adedi: Zükur (erkek): 30. Mektebin kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname: 8 Eylül 1313 (1897).

3. Panaya İnas Mektebi: Okulun kuruluş tarihi bilinmemekle beraber diğer okullardan farklı olarak ilkokul ve ortaokul seviyelerine yer verilmiştir. Okulda sadece kız öğrencilerin sayısı 30 olduğu bilgisine yer verilmektedir. Okulun ruhsatname tarihi ise 1313 olarak verilmiştir. Bilgilerin orijinal hali kitaptan alıntılandığı şekilde aşağıda verilmiştir.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: İbtidai-Rüşdi (İlkokul ve Ortaokul). Talebe adedi: İnas(kız): 30 Mektebin kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname: 8 Eylül 1313 (1897).

4. Zükür Mektebi (Erkek Okulu): Okul hakkındaki bilgilerin pek fazla olmadığı bilinmektedir. Erkek mektebi olarak bilinen okulda sadece kız öğrenci sayılarına yer verilmiştir.40 tane kız öğrencisi olan okulun kuruluş tarihi bilinmemektedir ve mensup olduğu cemaat Rum cematidir. Okulun derecesi ise ortaokuldur.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: Rüşdi (Ortaokul). Talebe adedi: İnas(kız): 40 Mektebin kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname:1 Şubat 1313(1897).

5. İnas Mektebi (Kız Okulu): İnas Kız Mektebi'nin kuruluş tarihi bilinmemektedir fakat ruhsatname bilgisi (1897) verilmiştir. Kız öğrenci sayısı 30'dur. Okulun seviyesi ortaokuldur. Mensup olduğu cemaat ise Rum'dur.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: Rüşdi (Ortaokul). Talebe adedi: İnas (Kız): 30. Mektebin kuruluş tarihi: Kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname:1 Şubat 1313(1897).

4.2.3. Arapsun Kazasında Bulunan Mektepler

1. Zükür Mektebi (Erkek Okulu): Kuruluş tarihi bilinmeyen erkek okulunun seviyesi ortaokul olmaktadır ve sadece erkekler için eğitim veren bir kurumdur. Okulun mensup olduğu toplum ise Rum'dur. Erkek öğrencilerinin sayısı 40 olan okulun sadece ruhsatname tarihi (1897) bilgisi verilmiştir. Orijinal eserden alınan bilgiler aşağıdaki gibidir.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: Rüşdi (Ortaokul). Talebe adedi: Zükür (Erkek): 40. Mektebin kuruluş tarihi: Kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname: 1 Şubat 1313 (1897).

2. İnas Mektebi (Kız Okulu): Okulun kuruluş tarihi bilinmemektedir fakat ruhsatname tarihi (1897/1898) olarak verilmiştir. Kız okulu olan okulda öğrencilerin sayısı 30'dur. Okulun seviyesi ise ilkokuldur. Orijinali eserden alınan bilgiler aşağıdaki gibidir.

Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: Sıbyan. Talebe adedi: İnas (Kız): 30. Mektebin kuruluş tarihi: Kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname:1 Şubat 1313 (1897/1898).

3. Zükur Mektebi (Erkek Okulu): Erkek okulunun kuruluş tarihi bilinmemektedir fakat ruhsatname bilgisi 1897 olarak verilmiştir. Okulun seviyesi ilkokul olmakla birlikte öğrenci sayısı erkek öğrencilerin 3 tane olduğu bilgisi verilmiştir. Kız öğrenci sayısı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Orijinal eserden alınan bilgiler aşağıdaki gibidir. Mektebin mensup olduğu cemaat: Rum. Namına ruhsat verilmiş olan müdür-ü mesul: Heyet-i Ruhaniye. Mektebin derecesi: İbtidai (İlkokul). Talebe adedi: Zükur (Erkek): 3. Mektebin kuruluş tarihi: Kuruluş tarihi bilinmiyor. Ruhsatname:1 Şubat 1313 (1897).

1318 ve 1319/1903 maarif salnamesinde Mustafapaşa (sinason)'da bulunan okullarla ilgilde şu şekilde bilgiler verilmiştir.

1318 Osmanlı Maarif Salnamesinde Karye-i Sineson'daki İbtidai(İlkokul) okulunda erkek (zükur) öğrenci sayısı:100, Kız (inas) öğrenci sayısının 150 olduğu, Rüşdi (Ortaokul) kısmında ise erkek (zükur) öğrenci sayısı:100, kız (inas) öğrencinin olmadığı yazılıdır.

1319/1903 tarihli Maarif Salnamesinde iseSinason'dakiSıbyan okulundaki kız öğrenci sayısı: 30, ilkokul kısmında erkek öğrencisayısı: 35, ilkokul ve ortaokul kısmında 40 erkek öğrenci olduğu yazılıdır. Sinason'da ilkokul ve ortaokullarda kız öğrenci bulunmamaktadır. Sinason'a yakın olan Karamanlı Ortodokslar ile Müslüman Türkler'in birlikte yaşadığı Cemil köyünde İlkokul kısmında kız öğrenci sayısı: 35, erkek okulunda erkek öğrenci sayısı: 30'dur (Polat, 2018: 14-15).

4.3. Tarihî Yapılar

Nevşehir'de bulunan kiliselere, camilere, konutlara ilişkin pek çok araştırma yapılmıştır fakat sayıları ilgili net bilgiye ulaşabilmek pek mümkün değildir. Yine de saptanan bilgilere göre bu eserleri bilmek konu açısından faydalı olacaktır.

Oğuz Özdem'in hazırlamış olduğu 1913 Nevşehir Salnamesi adlı kitapta tarihî yapılarla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: "Nevşehir Rum kömotosunun Agıos Georgıos ve Kömıssıs Theotoku namlarına 2 kilisesi, 3 Nıprıagogeıon, altı sınıflı 1 oarthena gogeıon, ve 7 sınıflı mükemmel 1 astiki mektebi ve 1 hamamı vardır." (Özdem, 2021: 245).

Nevşehir ve çevresinde Osmanlı döneminde inşa edilen kilise ve manastırların araştırılması sonucunda sekiz kilise, bir manastır ve bir kilisesi yıkılmış çan kulesi tespit edilmiştir. Kiliselerin sekizinde bir veya birden çok kitabe bulunmaktadır (Pekak, 2009: 264). Kiliselerde bulunan kitabelerden hareketle yerleşkede en eski yapı 18. yüzyıla ait olan “Hagios Constantinos ve Helena Kilisesi’dir” (Yorgo, 1997: 85-86’dan akt. Davulcu, 2014: 4).

“Mustafa Paşa ve yakın çevresinde on civarında kilise saptanabilmiştir. Kayaya kat kat oyulmuş Aziz B(V)asileios manastırı, Sinasos’un 19. yüzyıldaki zenginliği ve dini sanata olan tutkularını yansıtacak niteliktedir” (Pekak, 2009: 263) Mustafapaşa’da bulunan yapıtlar fazla olmakla birlikte burada yaşayan Karamanlı Ortodoks Türklerin izlerini daha iyi görebilmek mümkündür. Günümüzde Nevşehir ve çevresindeki yerleşimlerde, Mustafapaşa (Sinassos) hariç, dokuz kilise, bir manastır tespit edilmiştir. Merkezde, Nevşehir Kalesi’nin güneyinde, şehre hakim bir konumda yer alan ve halkın ‘Hapsane Kilise’ olarak adlandırdığı Meryem Ana Kilisesi, yarısı kayıp olan kitabesine göre 1894 tarihinde ibadete açılmıştır. Nevşehir’in Cumhuriyet mahallesinde yaşayan Ortodoks mezhebine mensup Hristiyan azınlık tarafından 1849 yılında yaptırılan Meryem Ana Kilisesi, 1924 yılındaki mübadele dönemine kadar, yörede yaşayan Rum azınlık tarafından kilise olarak kullanılmış. 1950 yılından 1992 yılına kadar ise aralarında Kemal Tahir ve Yılmaz Güney’inde bulunduğu pek çok ünlü şahsiyetin, cezalarının belirli bir kısmını çektiği bir kapalı cezaevi olarak kullanılan yapı, bölgedeki en büyük 19. yy kiliselerinden biridir (Büktel, 2011: 172-173). Mübadeleden sonra terkedilen yapı bir süre hapisane olarak kullanılmış, bu kullanım için yapının içine betonarme bir ara kat, hücreler, tuvaletler ve bir mescid eklenmiştir. Kappadokia bölgesinde tespit edebildiğimiz en büyük boyutlu yapılardan olan kilise günümüzde kullanılmamaktadır (Pekak, 2009: 260).

Nevşehir’in ilçelerinden biri olan Derinkuyu, içinde 19. yüzyıla ait anıtsal iki kilise bulundurması açısından diğer yerleşimlere göre bir farklılık göstermektedir. Kiliselerden büyük olanı Belediye tarafından ‘bakımı’ yapılarak müze, diğeri ise cami olarak kullanılmaktadır. Aziz Theodoros Trion Kilisesi’nin özgün kitabesi naosa girişi sağlayan batı cephedeki kapının üzerindedir (Pekak, 2009: 260).

Tüm kiliselerde (günümüze ulaşmamış Nevşehir'deki H. Georgios kilisesi de dahil olmak üzere) gynekaion⁶⁰ bulunmaktadır; Suvermez'deki kilisede ise bilinmemektedir. Nevşehir H. Georgios, Derinkuyu H. Theodoros Trion, Cemil Kutsal Haç kiliselerinde çan kuleleri; Özlüce'de ise kalıntısı vardır. Yapıların tümünde yörede bulunan ve Nevşehir taşı olarak bilinen taşlarla inşa edilmiştir. Tüm yapılarda son derecede ince bir harç kullanılmıştır. Suvermez kilisesi dışında tüm kiliselerde duvar resmi veya kalıntısı tespit edilmiştir Gülşehir ve Kaymaklı kiliseleri dışındakilerde yoğun olarak üzüm salkımı ve asma dallarından oluşan taş kabartma bezeme; Derinkuyu H. Theodoros Trion, Baş melekler ile Özlüce'deki kilisede kaliteli ahşap bezemeye rastlanmaktadır (Pekak, 2009: 265).

Yapılan araştırmalarda Nevşehir'de kilise ve camilerin yanı sıra mübadeleye tabi tutulan Ortodokslardan kalan konutlar da bulunmaktadır. Bu konutlara örnek olarak Yıldırım; Mustafa Savaş ve Ali Sümer adlı kişilerin evlerini örnek göstermiştir.

Mustafa Savaş'a ait ev, Yeni Mahalle semtinde iki katlı olarak düzenlenmiş olup giriş kapısındaki Grekçe kitabesine göre 1910 yılına aittir. Evin alt katındaki pencere çevresinde basit natürmortlar ve karşılıklı kartal tasvirleri yer almaktadır. Burada yırtıcı hayvan tasvirleriyle bir av sahnesi canlandırılmıştır. Bu tür kartal figürleriyle birlikte verilen meyve tabakları o dönemde yöredeki başka pek çok evde de uygulanmış ve moda haline gelmiştir (Yıldırım, 2011: 111). “Ali Sümer Evi günümüzde terkedilmiş olup resimsel bezemeler iki katlı evin üst katında doğu ve batı taraftaki odalarda yer almaktadır. Panoramik Edirne manzarası, ayakta duran kadın portresi ve natürmortlar en başta akla gelen tasvirlerdir” (Yıldırım, 2011: 112). “Her iki evdeki duvar resimleri, teknik, süsleme özellikleri ve stilistik bakımdan çağının karakteristik özelliklerini yansıttığı gibi küçük bir Anadolu kasabasının 20. yüzyıl başlarındaki günlük yaşamı ve bireylerin giyim kuşamı hakkında da bilgiler sunar” (Yıldırım, 2011: 112).

Sacit Pekak Nevşehir ve çevresinde bulunan kiliseler hakkında şöyle bilgiler vermiştir:

---

⁶⁰Gynekaion/ jinekolojik.

Suvermez Kilisesi: Nevşehir Derinkuyu ilçesine bağlı Suvermez kasabasında bulunan kitabesi olmayan tek kilisedir.

Derinkuyu Aziz Theodoros Trion Kilisesi: Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde on iki satırlık kitabesi bulunan kilisedir.

Derinkuyu Başmelekler Kilisesi: Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde bulunur ve on iki satırlık kitabesi vardır.

Özlüce On İki Havari Kilisesi: Nevşehir'in Özlüce ilçesinde on satırlık kitabesi bulunan kilisedir.

Kaymaklı Kilisesi: Günümüzde Nevşehir Kaymaklı ilçesinde belediyenin deposu olarak kullanılmaktadır.

Gülşehir MartirDimitriusKilisesi: Nevşehir'in eskiden Arapsun kazası olarak adlandırılan ilçe de bulunan kilisenin on satırlık bir kitabesi bulunmaktadır.

Mustafapaşa Konstantin ve Helena Kilisesi: Mustafapaşa eski adı ile Sinasos'ta bulunan kilisenin batı giriş kapısı üzerinde sekiz satırlık kitabe bulunmaktadır.

Cemil Kutsal Haç Kitabesi (Manastırı): Nevşehir'in Kayseri'ye yakın yerleşim yerlerinden biri olan Cemil köyünde bulunan manastırın içinde bir kilise vardır ve kilisenin batı kısmındaki giriş kapısı üzerinde on satırlık kitabe bulunmaktadır (Pekak, 1998: 6-22).

Nevşehir kökenli Karamanlı Ortodokslar İstanbul'a göç ettikten sonra bir yandan ticareti geliştirirken bir yandan da Nevşehir'deki hemşehrilerinin eğitimine destek vermek için birlikte cemiyetler oluşturmuşlardır. Yukarıda verilen bu cemiyetler ve faaliyetleri gösterilmiştir.

Cemiyetler, okullar ve tarihî yapılar da bize Nevşehir ve Nevşehir'de yaşayan toplum hakkında pek çok bilgi sunmaktadır fakat bu durum mübadeleden dolayı bozulmuştur. Karamanlı Ortodokslar hayatlarını başka yerde devam ettirmek zorunda kalmıştır.

V. BÖLÜM

NEVŞEHİR'DEKİ KARAMANLICA KİTABELER

Karamanlı Ortodokslar Grek harfleriyle Türkiye'nin birçok yerinde konut, çeşme, kitabeler, kiliseler, kitap, gazete gibi birçok yazılı ve yazılı olamayan eser bırakmışlardır. "Karamanlıca kitabeler hakkında en erken tarihli çalışma olan Jerphanion'un 1928 tarihli çalışmasında günümüzde Ankara Roma Hamamı Müzesi'nde bulunan mezar taşıdır" (Ekin, 2017: 225). İkinci çalışma Reşat Ekrem Koçu'ya aittir. Balıklı Rum Manastırı avlusunda bulunan mezar taşlarından, başına şenlik fişeğinin isabeti nedeniyle kazara ölen, Niğde sancağından Prodromos'a ait 1886 tarihli bir mezar taşı, 1948 tarihinde yayınlanmıştır (Koçu, 1948:5'dan akt. Ekin, 2017: 225). Türkiye'nin birçok yerinde yapılan derleme sonuçlarında Nevşehir, Tokat, Isparta, Samsun, İstanbul, Niğde, Kayseri gibi yerlerde mezar, çeşme, hamam, kilise, konut gibi yerlerde Grek harfli Türkçe (Karamanlıca) kitabelere rastlanılmıştır. Bu kitabelerin bazıları müzelerde korunmaktadır bazıları da bir kısmı kırılmış veya tam olarak yapılar üzerinde hâlâ durmaktadır. Kitabelerin bazıları Grek harfli Türkçe yazılıdır bazıları ise Grek harfli Yunanca yazılmaktadır. Burada hem Grek harfli Türkçe (Karamanlıca) olan örneklerle hem de Yunanca yazılanlara örnek verilmiştir. Nevşehir'de de mezar, konut, kilise gibi birçok yerde kitabeler bulunmaktadır. Bu kitabeler bize Karamanlılarla ilgili tarihi, sosyal, kültürel, dinî bilgiler sunmaktadır. Nevşehir'de bulunan bazı kitabelerin örnekleri aşağıdaki gösterilmektedir.

"Grek harfleriyle Türkçe yazılan kitabelerde adı geçenler; kitabelerin ustaları, müellifleri veya ekonomik ve iş gücü desteği veren Ortodoks ahaliye mensup kişiler (Bozok, 2021; 75) ve zamanını belirtmek için dönemin padişahlarının isimlerinin de geçtiği görülmektedir.

Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi:

Ürgüp Yenicami Mahallesi'nde bulunan ve günümüzde de aynı işlevini sürdüren hamam 1726-1727 yıllarında yapılmış, 1900-1902'de onarım geçirmiştir. Kesme taştan yapılan hamamın soyunmalık ve soğukluk kısmı kubbelidir. Yuvarlak kemerli kapıdan ortada göbektaşı yanlarda kurnaları bulunan sıcaklığa girilir. Sıcaklığın batısında su deposu ve külhanı vardır. Günümüzde de kullanılan hamamın kitabesi Şair Nedim (1681-1730) tarafından yazılmıştır. Yapımından bitimine kadarki dönemi içine alan ve mermer blok üzerinde iki bölümden oluşmuş kitabesinin solundaki bölüm başlama tarihini sağındaki tamamlanış tarihini anlatmaktadır (Ekin, 2014: 130). “Devrin övünç kaynağı Sultan Hamid-i Sâni sayesinde onarılan bu hamam için ahalimiz (halkımız) büyük gayret sarfetti. Biliriz ki evlad-ı vatan gerek buradan gerek dışarıdan yardım edilmesini buyurdu, talep etti.” cümleleriyle metin anlam bakımından tamamlanmaktadır (Kültürel, 2014: 45).

Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi: (1) Asr-i Sultan-i Hamid-i sani (2) fahr-i âlemdir. Dehrinsalmani (3) sayesinde inşa olan pu hamam, (4) ahalimiz iprazetdi. İhtimam (5) gidirig. Puyurdievlad-ı vatan (6) ianesin puradan, kerek taşradan. (7) Haralampos Hacı Savva eseri (8) yad etdirir eser, ehl-i hüneri (9) ethemelto 1900 (Demir, 2010: 4-5).

Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Suvermez Kasabası Ev Kitabesi:

“Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Suvermez Kasabası Ev Kitabesi: (1) 14 April 1912 (2) Masalah! (3) Ya rapi! Pu (4) hane senintir, (5) bu hanetekileri (6) esirke. Amin!(7) Çerioğlu Hacı Aspar” (Demir, 2010: 4-5).

Nevşehir'de Kilise Kitabesi:

ΜετζιδολσουνιομουΣουλταν ΑπδουλΜεδζιδ χανην
ζιρα σαγεσιντηνισα ολδουΝεβσεχιρδε πουχιλιστα
Καισεριγε ραχιπι ιδι Παισιος πιρι βαλια
Ναζιανζου Λεοντιςχεμουσταδι Γρηγορ χαλφα
Πι χαμδ-ουλλαχ ιτμαμ ολδουοχουφεραχλα ταριχιν
Βαλιδετουλλαχα εμανετ χηλινδι μααν χασαπα

[1849]

Tercümesi:

Mecid olsun ömrü Sultan Abdulmecid Hanın
Zira sayesinde inşa oldu Nevşehirde bu Kilise
Kayseriye rahibi idi Paisios pir-i vala
NazianzuLeontiosüstad-ı Gregor kalfa
Bihamdillah itmam oldu oku ferahla tarihin
Validetullaha emanet kılındı maan kasaba

[1849]

Kitabeden kilisenin Abdulmecid zamanında Meryem'e ithaf edildiği anlaşılmaktadır (Eyice, 1975: 684-686).

Sineson'da Gayrimüslim Mezartaşları:

Mezar taşları üzerinde genellikle ölen kişinin adı ve ölüm tarihi yazılıdır. Bazı mezar taşları üzerinde şiir tarzı yazılara da rastlanmaktadır. Örneğin: Hey dostum sen buradan geçerken, Eğer merak ediyorsan öğrenmek için, Ben o zaman yaşıyordum.E.Çanas"... Teoharis adlı varlıklı ve aynı zamanda şair olduğu anlaşılan kişinin mezar taşında yer alan dizeler ve benzeri kısa şiirlere rastlanmaktadır...Bu dünyada bende yaşadım.Çok malım oldu,Çok namlı bir insandım, saygın bir kişiydim.Amaherşey geçip gidiyor, Herşey boş anlamsız, yalnız gerçek olan kalıyor,Ve zafer ölümün oluyor.Bu kabri yaptırıldılar.Babalamı unutma...Eşim ve çocuklarım.Çok içten ağla.Sineson'da doğdum 1846 senesinde ve öldüm 1899 yılındasenesinde.Toprağı bol olsun TeoharisYeoro (Polat, 2018: 32).

AgiosGeorgios Kilisesi:

Paliada zıkrı sebk eden AgiosGeorgios ekkliası 1797 senesinde koinotısın nakden ve bedenen masrafi ile inşa edilmiştir. Mezkur ekkliısıa havlısında 1870 tarihinde 4 katlı birde parlak kodonostasion bina edilmiştir. Kodonastasionun alt katının garb ciheti dıvarında rezk edilmiş mermerde mahkuk ve oradaki çeşmeyi andırır atideki kitabe mevcuddur (Özdem, 2021: 249).

Köyün iki mahallesini birleştiren Maraşoğlu Vasil (Vasilios) köprüsü, Taksiarhon kilisesi yakınlarına 1865 yılında inşa edilmiştir. Köprünün üzerindeki kitabede

Osmanlı harfleriyle köprüyü inşa ettiren kişinin ismi yazılmıştır. Osmanlıcanın hemen altındaki Grek harfleriyle “İki parçayı birleştiren bağlantı gibi bir kasabanın iki bölgesini birleştiriyorum. Ancak şanslı bir zaferin takı gibi de aziz hemşerimizin erdemini ölümsüz kılıyorum. Vasilios Maraşoğlu’nun ruhu şad olsun 1865 yılının ekim ayında yazıldı” ifadeleri yer almaktadır. Derenin iki yakasında kurulmuş mahalleleri birleştirmenin yanında kiliseye cenazeleri taşımak, mahallelerde yaşayanların köprüyü kullanarak birbirlerine ve kilisedeki törenlere kolayca ulaşmasını sağlamak amacıyla yapılan bu köprü bugünde aynı amaçla kullanılmaktadır (Polat, 2018: 20).

*ΤΗ ΑΓΑΘΗ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙΑ ΨΥΧΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΛΑ ΚΑΜΟΝΤΟΣ
Η ΠΟΛΛΑΧΩΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΙΣΑ ΠΑΤΡΙΣ*

Ποινυεν Γεωργιος Καπαδοκωνιερευσοχ αριοσος

πολλων πτραων οκληρα μετωπα τεμων

υδωρ ωπασενιροντροοπαιοφορω ευεναι

Ψυχης και τε πολλωνλοετρον

Κωοωνων ο ανευεντο πυργοντονοεεουετιςτε

καιευγνωουνησεινεκα πατριθυτη.

ΚλυτεΟεοπεοιπν. εγρεοθε δε λαοι.

Αυφινεωνδε θεουοευτε προσευξομενοι.

Tercümesi:

“Memleket, kendinin çok cihetle eyliği uğrunda nice zahmet ve meşakkat çekmiş olan papa Georgiosun fazıl ve mutlu canının zikri için bu taşı yazmıştır” (Özdem, 2021: 251-255).

Hristiyanlığın Ortodoks değer yargılarına intisap etmiş ahali, kutsal saydığı yerlere seyahat eden ve oraları gezip gören kişilere hacı unvanını vermiştir” (Bozok, 2021; 75). “Ürgüp’ün Yenicami Mahallesi’nde bulunan 1900 tarihli dokuz satırlık hamam kitabesinde hayrat sahibinin adı verilirken yedinci satırda hacı unvanıyla birlikte yazılır: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΧΑΤΖΙ ΣΑΒΒΑ ΕΣΕΠΙ ΓΙΑΔ ΕΤΔΙΡΡ (Demir, 2010: 19) “Haralampos Hacı Savva eseri yâd ettirir” (Bozok, 2021; 77).“Nevşehir’de Derinkuyu, Suvermez Kasabası’nda 1912 tarihli (Demir, 2010: 8) Grek harfli Türkçe bir ev kitabesinin yedinci satırında iki tarafı da süslemeli bir kısaltma ile =X.: şeklinde hacı

sözü yazılıdır. Kitabenin son satırı tahrip olmuştur. Ancak belli belirsiz okunmaktadır. Demir, bu satırı “Çerioğlu Hacı Aspar” (Demir, 2010: 8) olarak okumuştur. Bizce kitabedeki yazıma bakılırsa kesin olmamakla beraber $\zeta\pi\text{I}\text{O}\rho\Lambda\delta=X\text{:}\cdot\text{A}\zeta\text{Π}\alpha\rho$ “Striorlu H(acı) Aspar” şeklinde okunabilir. Kişinin adı ve nereli olduğuna dair okumalar şüpheli de olsa kısaltma şeklinde yazılan X’in hacı okunuşu şaibesizdir” (Bozok, 2021; 82). Kitabelerde hacı kelimesinin bir unvan olduğu kanaatinden yola çıkılarak bunun sebebinin bir kısaltma yapma zorunluluğundandır denilebilir. Grek harfli Türkçe kitabelerde kısaltma yapılmasının nedeni kullanılan ürünlerin/materyallerin özelliğinden dolayıdır. Genellikle mezar taşı ve kiliselerde bulunan kitabelerin daha çok mermerden yapıldığı görülmektedir. Mermerin sert olmasından dolayı dönemin şartlarından dolayı üzerine yazı yazılması zorlaşmaktadır bu sebepten cümlelerde kısaltmaya başvurulduğu söylenebilir. Burada da hacı sözcüğü kişinin önüne gelen bir unvan olduğu düşünülmektedir (Bozok, 2021: 85).

Konstantin-Eleni Kilisesi:

Dış cephe mermer taş üzerindeki yazı: “Hey memleketim, başka bir yerdeyim. Hayalin her zaman gözümün önünde. Her zaman Okula ve Kiliseye yardım ediyorum. Onun memleketi daha da yücelsin diye. Tek isteği memleketinin yücelmesi. Beni okuyan adam kim olduğumu öğrenmek istiyorsan. Hristos Atasiyon oğlu yazdı 1851 Mart” (Polat, 1017: 20).

Sinason’da bazı erkekler büyük şehirlere giderek farklı ticaret işleri ile uğraşmışlardır. Özellikle Sinason’da bulunan erkekler havyarcılık ile uğraşmışlardır. Sinason kasabasında kalan erkekler ise kilise ve manastırların dışında güzel ve büyük evler yapmakla meşgul olmuşlardır. Evlerin kapı üstüne çeşitli kitabeler ve güzel sözler yazmışlardır. “Örneğin Serafim Rizos’un evinin kapısında ‘İnsanoğlu, eğer dostsan hoş geldin. Düşman ve kötü niyetliysen bu kapıdan uzak dur. Bugün benim yarın başkasının ve hiçbir zaman hiç kimsenin 1853’ yazısı evlerin kapı üstlerinde yazılan yazılara bir örnektir” (Polat, 2018: 20). Bir diğer örnek ise şöyledir: SerafimRizos’un evinin kapısında” İnsanoğlu, eğer dostsan hoş geldin. Düşman ve kötü niyetliysen bu kapıdan uzak dur. Bugün benim yarın başkasının ve hiçbir zaman hiç kimsenin 1853” yazısı evlerin kapı üstlerinde yazılan yazılara bir örnektir (Polat, 2018: 20).

“Konutların hemen hepsinde nazardan korunmak amacıyla yapıların dış cephesine ve herkesin görebileceği bir yerde “Maşallah” yazısına rastlanmaktadır” (Öger- Türk, 2013: 1143).

Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Özlüce Köyü Kilise Kitabesi:

Ο πανσεπτος ουτος χαι περιηαλλης των
πανευφημων αποστολων ναος ανηγερθη προς
ιωωνιον του γπιστου δοσλογιαν επι της βςσιλει
οστου Σουλταν Μετζιδ, αρχιερατευοντος εντη ε
παρχια ταυη ΙΧουνιου του Κυρου Νεοφυτου δι
γενναι ασυν δρομης χαι μεγιστων αγωνων παρα
των αυτοθιφιλοχριστων Ορθοδοξων χριστιανων.
Ενετει Σωτηριω 1849
Μαρτιου (Pekak, 2009: 261-262)

Tercümesi:

“(1) Aziz Basiliostan (2) mahsıstır. Zilelile(3)re ne mutlu. Kelip(t) (4) te kören (k)izennere (5)rahmet, kalfasına, (6) yapturanlere, (7) ırahmet olsun ec(8)tatlerine, 1849 (9) Mortatu Agıu Basi(10) liu” (Demir, 2010: 4-5).

Yerleşimin merkezinde, günümüzde cami olarak kullanılan kilisenin batı giriş kapısı üzerindeki kitabede şunlar okunmaktadır: “Çok ünlü havarilerin bu çok mukaddes ve güzel mabedi Yüce Allahın ebedi hamd amacı ile Sultan Mecid’in padişahlığı zamanında ve bu yörede başrahip olan Konya (metropoliti) Neofitos zamanında inşa edildi. Burada bulunan İsasever Ortodoks Hırıstıyanlarca cesur bağış ve büyük mücadelelerle. İsa Yılı 1849 Mart 16” (Pekak, 2009: 261-262).

Burada verilen kitabe örnekler üzerinden Nevşehir ile ilgili bütüncül bir bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Kilise ve mezarlar dışında evlere süsleme için yazılan kitabelerden dönemin sosyo kültürel özelliğine dair bilgilere ulaşılabilir. Genel olarak kitabelerin Karamanlıca olarak yazılması, döneme dair tarihî bilgiler taşımasından dolayı önem arz etmektedir.

VI. BÖLÜM

NEVŞEHİRLİ KARAMANLI ORTODOKSLAR'DA SOSYAL HAYAT VE FOLKLOR ÜRÜNLERİ

6.1. Doğum ve Düğün

Nevşehir, Niğde ve Kayseri bölgesinde yaşayan Karamanlı Ortodokslar, Müslüman Türklerde olduğu gibi düğünlerde, nişanlarda, kız isteme, kız görme ve kına gecelerinde konukları eğlendirmek için çeşitli eğlenceler düzenlenir, maniler söylenirdi. Çoğu ortak olan bu âdetler yalnızca dini yönden farklılık gösterirdi. Âdet ve geleneklerse hemen hemen aynıydı. Damat ve gelinin el öptürmesi âdeti, cihaz görme, oyalı yazma dağıtma, güvey hamamı, semah gecesi, gelin almak, gelin güvey oynaması, kız evi-oğlan evi, beşik kertmesi, “gözünüz aydın, Allah hayırlı etsin, Darısı öbür evlatlarınıza olsun”, düğün sofrası gibi sözler ve uygulamalar bizim kültürümüze hiç de yabancı değildir (Özdem, 2012: 146). Bölgede ki Müslüman Türklerle benzer kültürü paylaşan bu zümrenin uygulama ve inanışlarından tespit edebildiklerimiz şöyledir:

İlk olarak Karamanlı Ortodoksların yaşadıkları ve ibadet ettikleri yerlerdeki kitabeleri incelemeden önce bıraktıkları eserlerdeki motifler üzerinden bilgiler edinmeye çalışacağız. Bu motifler bize onların yaşayış tarzı ve inanışları ilgili bilgiler sunmaktadır. İlk insanlardan bu yana insanlar kendi kültürlerine ait birtakım kalıcı izler bırakmayı istemişlerdir. Bundan ötürü farklı mekanlara motif süslemeleri gerçekleştirmişlerdir. Nevşehir Sinasos kasabası diğer ilçelere göre daha zengindir. Burada yaşayan toplum, inşaat konusunda da kendisini geliştirmiştir ve yapıları motiflerle süslemişlerdir. Karamanlı Ortodoksların yanı sıra aynı bölgede birlikte

yaşayan Müslüman Türkler’indebenzer kültürün izlerini taşıdıkları görülmektedir ve bazı araştırmacılar/seyyahlar tarafından da bu durum gözlemlenmiştir.

6.2. Evlerdeki Süslemeler

Nevşehir’de yaşayan insanların evin bir parçası olan avluya “hayat” ismini vermesi dikkat çekicidir. Hayat demelerinin bir sebebi insanların yaptıkları işlerin ve günün çoğunu avluda geçirmeleri olabilir. Şehirde bulunan evlerin çoğunda avlu bulunması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu hususta evlerin süslenmesi farklı motiflerle yazılarla vs. hayatı şekillendirmeleri, kendi hayatlarını nasıl kurduklarıyla ilişkilendirebilir. Süslemeler kültürel hayatın en önemli simgeleri haline dönüşmüştür. Daha geniş bakış açısıyla ele alınacak olunursa farklı dine veya farklı coğrafya da yaşayan her milletin kendine has evleri, yapıları ve süslemeleri vardır. Bu simgeler bazen evrensel boyuta taşınmaktayken bazıları taşınmamaktadır.

Nevşehirde birlikte yaşayan Karamanlı Ortodokslar ve Müslüman Türklerin evlerinde bulunan süslemelerin kültürel açıdan ele alınması konumuz açısından önemlidir. Genel olarak daha çok kullanılan motifler iki topluma da bakıldığında Hristiyan evlerinde süslemeler Yunan ve Hristiyan motif süslemeleri ile görülürken Müslüman evlerinde özellikle giriş kapısının üzerinde Osmanlı sancağı, ay ve yıldız motifleri süslemeleri bulunmaktadır (Polat, 2018: 38). Yıldırım, Nevşehir’den mübadeleye tabi tutulan Karamanlı Ortodokslardan kalan konutlardan bazılarında 20. yy. Anadolu’nun günlük yaşamının yansıması olduğunu ve günlük yaşamdaki giyim kuşamla ilgili de motiflerin yer aldığını anlatmaktadır (Yıldırım, 2011: 112).

“Nevşehir’e yakın küçük bir göle, volkanik kayalıklardan çıkıp gelen bir dere akar. Yakındaki dağlarda, manzarası güzel olduğu için, mimari süslemelerle bazı ufak ev eşyası olarak kullanılan bir taş çıkar. Türkler de buna Rumlar gibi *Balgami* adını verirler. Görüntüsü Çin Yeşimi ise de onun kadar sert değildir. Bundan hançer sapı, kupa ve kemer tokası yaparlar” (Suat, 2002: 95). “Tamamen dinî bir yerleşim yeri olan Göreme vadisinde fresklerle süslü kiliseler (Tokalı, Elmalı, Karanlık, Çarıklı, vs.), Kızlar ve Erkekler Manastırı, mezar odaları, malzemeler, keşiş yemekhaneleri, kiler, mutfak gibi bölümler bulunmaktadır” (Tufanoğlu, 2001: 40). Roman Oberhammer-Heinrich Zimmerer Derinkuyu’nun büyük ve gelişmiş bir köy olduğunu ve burada kendilerini devlet manastırı avlusunda iki din adamının ve bir de yetkilinin

karşılığını söylerler. Kendilerini tertipli ve düzenli halılar serilmiş döşeli bir divan odasına götürdüklerini ve bu odanın kısa bir süre içerisinde köyün ileri gelenleri ile dolduğunu belirtirler (Karakaya, 2007: 48-49).

Nevşehir’de Karamanlı Ortodoksların kaldıkları evlerin süslemesinde Türkiye’de pek çok bölgede bulunan çiftbaşlı ve tek başlı kartal simgesi bulunmaktadır. Tek başlı kartal Batı Roma kilisesinin üstünlüğünü tanımadıkları kanatini getirmektedir. Evlerin iç duvarları Yunan ve Hristiyan inancını anlatan resimlerle süslenmiş olmakla birlikte genellikle iki katlı evlerde oturmaktalar ve evlerin avlusuna hayat ismi vermişlerdir (Polat, 2018: 20-21). Çiftbaşlı kartal sembolü Türkiye’nin birçok yerinde görülmektedir. Evlerin avlusuna verdikleri hayat ismi günümüzde hâlâ yaşatılmaktadır. Genellikle Karamanlı Ortodoksların evleri Müslüman Türklerin evlerine göre daha gösterişli olmuş, bu durum onların eşlerinin İstanbulda ticaretle ve inşaatla uğraşıp daha çok para kazanmasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Hans-Heman Graff Von Schwinitz, *Kleinasiatiscche Denkmaler aus Pisidien* adlı 1906 yılında yazdığı notlarında Ürgüp’e geldiklerinde erkeklerin kaymakam tarafından karşılandığını ve eşinin ise harem denilen yerde kadınlar tarafından karşılandığını söyler (Karakaya, 2007: 53-54). Kadın erkek ayrımı kiliselere giden erkek öğrenciler ve kız öğrencilerin ayrı gitmesinde de görülebilmektedir. Hem Müslüman Türkler’de hem de Karamanlı Ortodokslar’da da aynı durum görülmektedir. Müslüman Türklerde erkekler selamlık denen yerde kadınlar ise haremlik denilen yerde karşılanır. Hans-Heman Graff Von Schwinitz açıklaması bize iki topluluk arasındaki benzerliği göstermektedir.

Süslemelerde daha çok din etkisinin fazla olduğu söylenebilir fakat geri kalan kısımlar haremlik, kiler, hayat (avlu) gibi yerler her iki tarafta da aynıdır. Şehri gezen seyyahlar genel olarak evlerle ilgili süslemelerde fazla detaylı bilgi vermemişler.

Diğer halk inancı uygulamalarında Türk kültürünün etkisi görülebilmektedir. Yemek, düğün, sözlü anlatılar vb.

6.3. Giyim, Kuşam ve Süslenme

“Teixer yaptığı araştırmada, şu ana kadar Kapadokya’da giyim kuşamında çok fark görmediğini sadece Türkler ve Hristiyanlar arasında ortak bir iki süs ayrıntısı gördüğünü söyler. Ama Kaymaklı’da uyandığında, boynuzlu birtakım yaratıkların, ellerinde çatalarla ve hüzünlü tavırla bir şarkı söyleyerek tarlaya gittiğini gördüğünde büyük bir şaşkınlığa uğradığını söyler. Sonra papazdan halkın hepsinin Hristiyan ve Rum cemaatinden olduğunu öğrenir” (Karakaya, 2007: 22).

Texier; “Kaymaklı kadınlarının başlığının, iki boynuzla bezenmiş miğfer biçimli bir külah ve bunların çevresine asılmış yıldızlı pullar ve incik boncuklarla süslenmiş olduğunu; külahın arkasına takılı siyah ipekten bir yakalığın diz arkalarına kadar indiğini söyler. Ayrıca bunların minelerle bezenmiş olduğunu belirtir. Benzer bir yakalık da çenenin altına bağlı ve genellikle iki büyük gümüş levhadan oluşan kemerin altından geçiyormuş. Önlükleri değişik renklerle işlenmiş bir kumaştan, etek ya da iç giysilerinin ise kırmızı renkten, üstünde ise mavi ipekten büyük kapakların olduğunu söyler. Burada halkın giyimlerinin maddi duruma göre de değiştiğini bildirir. Yukarıda betimlenen kıyafetin tarlalarda çalışan, başakları birbirine bağlayan ve onları mandaların çektiği ağır arabalara yükleyen kadınların giysileri olduğunu belirtir. Zengin kadınların çok daha görkemli, boynuzlarının ölçüsüz uzunlukta olduğunu, yoksullarının ise kısa ve incik boncuksuz olduğunu anlatır. Yaşlı kadınların bile bu başlığı takmasına çok şaşırır. Genç kızların ise evlenene kadar başlarına sarık sardıklarını, paralarla süslenmiş kimi zaman ipek kaytanlarla uzatılmış ve ustaca düzenlenmiş saçlarını uzun örgüler biçimine sarkıttıklarını belirtir. Erkeklerin giysilerinin ise tüm Asya köylülerinin giysileriyle aynı olduğunu ve son derece sade olduğunu anlatır” (Karakaya, 2007: 23).

William Francis Ainsworthise 1842’de yayınladığı Travelsand Researches Asia Minor adlı yazısında “Kapadokyalı Rumların özellikle kadınların giysilerini oldukça ilginç bulmuştur. Kadınların büyük oranda özürlüğüne sahip olduğunu gözlemlemiştir. Gösterişli ve açık bir biçimde giyindiklerini ve yüzleri açık dolaştıklarını, hatta zaman zaman konuşmalara da katıldığını görerek oldukça şaşırmıştır” (Ainsworth, 1842: 169-203 akt’dan Karakaya, 2007: 31-32).

Nevşehir 1914 salnamesinde de süslenme üzerine şu bilgilere rastlanılmaktadır.

“*kadın arın kısıbeti*” on beş yikirmisene evelene dek, kadınlarımız tarafından telebüz edilen çuhadan mamul ve ipek ve surma ile işlenmiş cibe ve dolamalarla setareden mamul ve entariler vaktin iktizasına göre ibtal idilmekte olup Nevşehir modası ve modelleri üzerine dikilen fistanlar gittikçe teamüm itmektedirler. Genç kadınların dezevvüc itdikleri tarihten itibaren 2-3 sene müddetle başlarına bağladıkları yaşmanın üzerine örtündükleri al pollı ve sırma saçaklar tabir olunupte diz kapalarına kadar inen yüz örtülerini taşımak adeti elan devam itmektedir. Kerek genç kadınlara kerek kızlara göğüslerinde ve saçlarında kater kater altun takmak adeti batılının Dımo georontianın muhareratı sureti katıyyede men itmiş olup yalnız mutahille genç kadınlara yaşmak altında *kayme* tabir olunan 6-7 kıymetinde bir sıra ufak altun taşımaya müsaade idilmiştir” (Öger- Özdem, 2013: 186).

Bilgilerden hareketle süslemeler, daha çok kadınlar üzerine olduğu görülmektedir. Kadınların, özellikle genç kızların, başlarına taktıkları süsler dikkat çekmektedir. Günümüzde de bazı bölgelerde özellikle gelin olan kızlarınbekar kızlardan farklı olarak başının renkli yazmalar, altınlarla ve çiçeklerle süslendiği bilinmektedir.

Dönemin şartlarına göre kadınların erkeklere kıyasla daha fazla kısıtlama içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların evde kiliselerde ayrı olarak bulunmasının dışında Sineson ihtiyaçlarının (gayrimüslimler), kendi cemaatleri için bazı kurallar belirlediği ve bu kurallara bakıldığında genellikle kadınlara yönelik olduğu görülebilmektedir.

- 1- Kadınlar aşırı miktarda altın mücevher takmayacak; parlak, renkli elbiseler giymeyeceklerdir.
- 2- Kadınların hisara gitmesi yasaktır.
- 3- Kasabada atı hızlı sürmek ve silah kullanmak yasaktır.
- 4- Kadınlar akşamları ön verandada oturmayacaklardır.
- 5- Yortu günleri-Yortu günlerindeki dini merasim sonrası herkes kendi evine gidecektir. Kasaba içinde ya da dışında hiç kimse şarkı söyleyip dans etmeye kalkışmamalıdır (Polat, 2018: 22-23).

6.4. Evlilik

Karamanlı Ortodoksların kurduğu cemiyetlerin amacının Nevşehir’de yaşayan Karamanlı Ortodoksların eğitim hayatını desteklemek ve yoksullar için yardım etmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu amaca hizmet eden bir diğer önemli unsurda Terakki dergisidir. Dergide birbirinden farklı konularda ‘evlilik, sağlık, güncel konular vb’ makaleler yazılmıştır. Bunlar içerisinde evlilik ile ilgili “Tevekkül Edin Evlenin” başlıklı yazıda bekarlık insanı yirmi sene evvel ihtiyar eder, dulluk ise daha ziyade. Dulluk erkek için kadına göre daha zararlıdır. Dul kadınlardan uzak durulması gerekmektedir. Herhangi bir ülkede evli olanların sayısı bekar ve dullara nazaran daha yüksekse o millet daha mutludur, onun için tevekkül edin evlenin (Terakki Dergisi, Arkayyelos 1888: 11) gibi nasihatlerde bulunarak evlenmenin özendirildiği görülmektedir. Béla Hovarth, Türk kadınının çok çabuk yaşlandığını bunun nedeninin ise erken evlenme ve çok çocuk sahibi olma olduğunu söyler. Türklerin evlenme geleneklerinin artık Hristiyanlarca da uygulandığını belirtir. Bölgede dokunan halı ve kilim motiflerinin çok değişik ve yöresel olduğunu belirtir (Karakaya, 2007: 64).

Nişan ve nikah merasimi, düğün evinin her taraftan görülebilmesi için nikahın gerçekleşmesinden 3-4 gün evvel damadın evinin yüksek yerine dikilen bir direk üzerine fener asılır. Fenerin asıldığı gündün pazar akşamına kadar eğlence devam eder. Önde bir çocuğun fener çekmesi ile sandık gece getirilir. Düğünlere misafirlerin mum ile daveti gerçekten görülmeye değerdir (Öger ve Özdem, 2015: 54).

Karamanlı köylerinde düğünler genellikle bir hafta kadar sürmektedir. Perşembe gününden pazar gününe kadar sürmektedir. Perşembe günü gelin hamamı yapılır; cuma günü ise klarnet, zurna eşliğinde damadın evine gidilerek geline ait eşyalar alınır. Cumartesi günü akşam damadın evinde büyük bir eğlence yapılırken gelin evinde damat evine nazaran daha sakin bir eğlence düzenlenir. Damat evine kırmızı bayrak asılır. Ayrıca damat tıraşıâdeti zurna ve davul eşliğinde önce yaşlı insanlar sonra genç insanlar ve en son damat tıraş edilir. Pazar günü ise gelin alındıktan sonra gelinin ve damadın akrabasıyla birlikte kiliseye gidilir (Anzerlioğlu, 2009: 185-186).

“Gelin ve güvey kiliseye giderken gelin ata biner, güvey, ana babası ve akrabası önden ilerler ve oyunlar eşliğinde kiliseye girerlerdi. Ancak çalgılar kilisenin kapısına kadar gelir, törenden sonra devam ederdi” (Özdem, 2012: 146).

Gelini damadın görmesi yasaktır bu yüzden gelinin yüzüne *kıvrak* ya da *al* denilen kırmızı pullu bir örtü örtülür (Anzerlioğlu, 2009: 185-187). Bu örtü “haç, melek, çelenk motifleri işlenmiş ipekli veya pamuktan yapılmış bir başörtüsüdür” (Bozis, 2004: 35). Daha sonra papaz gelin ve damadın başına taç koyar ve dua eder. Kiliseden çıkarken küçük çocuklar ellerinde mumlar tutarak ilahiler söyler. Gelin ve damadın başına leblebi, buğday, küçük paralar atılırken dua edilir. Daha sonra gelin ve damat eve girecekleri zaman damadın annesi geline bal yedirmeye çalışır, bu işlem üç kez tekrarlanır, üçüncüde yedirir ve kapının üzerine balla haç işareti yapılır. Gelin eşige basarak eve girer. Gelinle damadın kucağına erkek çocuğu verilir. Gerdek gecesi sonrası çarşaf gösterme âdeti vardır gelin çarşafı göstererek bir hafta kayınvalidesinin evinde kalır. Daha sonra gelin çeşmeden damada su doldurmaya giderek kız arkadaşlarıyla türküler söyler ve onların üzerine su serperek onların çabuk evlenmesini bereket olmasını ister (Anzerlioğlu, 2009: 185-187). Dereköy (Potamia) de Evgenidu Nine’nin anlattığına göre düğünler bir hafta sürer, cuma günü gelin hamama götürülür. Damat gelinine gelinliğini getirir, gelinlik, ipekli veya kadife kumaştan dikilir. Kırmızı gül kurusu gibi dikkat çekici renklerden olurmuş. Damadın omzuna da “çevre” denilen iki ucu ipekli ve gümüş telle nakışlı dokuma yağlık peçete atılır ve bu peçeteye biraz fesleğen ve kayınvalidesi tarafından bir ya da daha fazla altın takılır. Damadın akrabaları geline halı gibi değerli eşyalar hediye eder, damadın evine ise tepsiyle hediyeler götürür ve damat hediyeleri götürünlere bahşış verir. Evlenen çift genellikle damadın evinde otururdu. Gelinle damadın nikahı kilisede kıyıldıktan sonra sokak kapıları kapalı tutulur önce gelinle damada bal yedirilir daha sonra gelinin kucağına erkek çocuk verilir, gelin kapıyı üç kez ittikten sonra kapı açılır, gelin çocuğu annesine verir ve şenlikler evde devam eder. Misafirlere keşkek, kuru erik, kayısı et yemeği, kaygana vs. ikramlar verilir (Bozis, 2004: 35-36). Yukarıdaki bilgilerden hareketle; Müslüman Türklerin de geçmişten bu yana düğünlerinin çok uzun sürdüğü bilinmektedir. Bu durum masallara da yansımıştır, kırk gün kırk gece düğün örnekleri bize uzun bir eğlencenin sürdüğünü göstermektedir. Damat evine kırmızı bayrak asılması ve damat tıraşı yine Müslüman Türklerde de yer alan âdetlerdendir. Gelinin gelinliğinin kırmızı ve gösterişli olması, toplumda her ne kadar ataerkil bir yapının hakim olduğunu gösterse de burada kullanılan kırmızı renk kadının aile içindeki gücü temsil ettiği söylenebilir. Gelinin hamam götürülmesi geleneği,

Müslüman Türklerde gelinin güzelliğine bakire olup olmadığına bakmak için yapılan nedenlerden bir tanesi olan uygulamadır. Burada ise gelin sadece arkadaşlarıyla gitmektedir. Gelineve girmeden ağzına bal sürülmesi gelinin tatlı konuşması ve gelinle damadın iyi anlaşması, birbirlerini üzmemesi için yapılan bir uygulama olarak gösterilebilir. Gelin ve damadın kucağına erkek çocuk verilmesi ise onlardan bir erkek çocuk istenmesinin göstergesi bereket olmakla birlikte yine soyun devamlılığı, ataerkil anlayışının hâkim olduğunu simgelemektedir. Müslüman Türklerde de evlenen çiftlerden soyu devam ettirmeri beklenir, bunun için yatak üzerinde genellikle erkek çocuğu yuvarlama veya kucaklarına bir erkek çocuk verilmesi örnekleri bulunmaktadır. Çarşaf gösterme bugün dahi Türkiye’de Müslüman Türkler tarafında uygulanmaktadır. En son gelinin çeşmeden su getirmesi ve arkadaşlarının üzerine serpmesi suyun bereketiyle bağdaştırılarak su kültürünün hayatlarında yer aldığı gösterilmektedir. Örneklerden görüldüğü üzere düğünde yapılan çoğu uygulama Müslüman Türkler tarafından da yapılmaktadır.

Nevşehir’in Sinason kasabasında ise düğünle ilgili uygulamalar şöyledir:

Sinason ihtiyarları (garimüslimler) kendi cemaatleri için birtakım kurallar koymuşlardır. Evlilik hakkındaki kurallar ise şöyledir:

- a) Cumartesileri yapılması söz konusu olan evlilik törenleri gelinin evinde yapılacaktır. Rumca şarkılar çalınıp söylenecek, fakat bunları kadınlar icra etmeyecektir.
- b) Gelin, perşembe ya da pazar günü köy çeşmesine günlük kıyafetiyle gitmeyecektir.
- c) Merasim için hazırlanmaya giden genç erkekler, sokaklarda şarkı söyleyip aşırı davranışlarda bulunmayacaklardır.
- d) Gelini cumartesi günü ziyarete giden damat, evin dışında karşılanmalı ve kadınlar, evin içinde dahi çok neşeli davranmamalıdır (Polat, 2018: 22-23).

Evlilik denince akla gelin kaynana çatışması da gelmektedir. Müslüman Türklerde olduğu gibi Karamanlı Ortodoks Türklerde de bu durumun yaşandığı gözlemlenmektedir. Terakki dergisinde yayımlanan doğrudan mesaj verme amaçlı yayımlanan makalede ‘Gayınanaya Hoş Görünmek’ başlıklı yazıda gelinler ve kaynanalar arasındaki iletişimin daha sağlıklı olması için yazar kendine göre yanıtlar

arar. Yazar, gelinlerin kaynanayla çatışmak yerine onun gönlünü alması, onunla iyigeçinmesinin daha mantıklı olacağından bahsederek, bazı yöntemler sıralar (Terakki Dergisi, 1888: 36-37). Buradan gelinle kaynananın anlaşamadığı ve bunun üzerine alternatif yöntemlerin ikisinin arasını düzeltereği yönündedir. Fakat burada tek fark bu yöntem gelin için verilmiştir. Yani gelinin biraz daha kaynanaya karşı ılımlı olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Müslüman Türklere olan gelin kaynana manilerinden Karamanlı Ortodoksların kullandığına dair herhangi bir bilgi verilmemiş sadece böyle bir durumun yaşandığı söylenilmiştir. Gelinle ilgili bir bilgiye de V.A. Moşkov 'un yaptığı araştırmada rastlanmaktadır. Moşkov'un yaptığı araştırmalardan birisi de Karamanlı Ortodokslardır. İstanbulda yaşayan Karamanlı Ortodoksların akrabalarının Nevşehir'de olduğunu öğrenir ve âdetlerinden bahsederken, onların geline Gagauzlar gibi "alduaklı" dediklerini söyler (Polat, 2018: 10). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de halen Türk gelinlerinin al duak taktıkları bilinmektedir fakat önceden duakla birlikte gelinliğinde kırmızı olduğu bilinmektedir. Bu da kırmızı rengin kadının gücünü simgelediği kanaatine varılmasını ortaya çıkarmaktadır.

6.4.1. Kız İsteme

Evlilikte karşımıza çıkan örnekte kız isteme ritüelinin üç kere gerçekleştirilmesini görebilmekteyiz. Kız evine üç kere dünür gitmek yapılması gereken şartlardan biridir. Kız tarafının olumlu cevabı üzerine söz veya nişan takısı ile evlenecek çiftin hayırlı haberi etrafa duyurulur. Benzer uygulama şu an günümüzde Müslüman Türkler tarafından da yapılmaktadır. Genel olarak Karamanlı Ortodoks Türklerin din dışı yaptıkları folklorik uygulamaların çoğu Müslüman Türklerle aynıdır.

Kız isteme sırasında yapılacak işler, alınması gereken takı ve eşyalar konuşularak düğün tarihi belirlenir. Nişan alışverişi yapmak, bohça hazırlamak ve nişan öncesi âdetlerdendir. Nişanlılık süresince nişanlıların birbirini görmesi yasaktır. Bu sebeple kimi nişanlılar birbirlerini hiç görmeden evlenirken azda olsa gizli saklı birbirlerini görme imkânı bulanlarda bulunmaktadır. Bize anlatılan ilginç nişanlı görme olayları arasında; köyde yapılan bir düğüne yakın akrabası bir kadının yardımıyla kadın kıyafeti giyerek giden ve nişanlısını görmeyi başaranlarla, nişanlısının geçeceği yola gizlenip nişanlısının arkasında küçük taşlar atarak dönüp bakmasını sağlayanlar bulunduğu veya evin damına çıkıp gizlenip nişanlısını görmeye çalışanlar, düğünde

yüksek yerlere çıkıp nişanlısı oynarken para atarak görenler, evin etrafında dolaşarak görmeye çalışanlar vs. (Polat, 2018: 41). Bunun gibi yasaklara uymamak için farklı bir uygulamada bulunulmuş ve bu durum gelenek haline dönüşmüş denilebilir.

6.4.2. Düğün Öncesi Hazırlıklar

Kına gecesi kız evine giden erkek tarafından gelin kız saklanıp bahşiş alır. Kına hazırlandıktan sonra sandalyeye oturtulan kızın avcuna para koymak ve kına yakmak için avuç açma yapılır avcunu açmamakta direnen ve bunu uzun süre sürdüren gelin kızın inatçı olduğu vs. söylenir. Avuç açıldıktan sonra sağ avuç içerisine altın koyularak kınalanır (Polat, 2018: 41). Gelinin baba evinden ayrılıyor oluşu üzüntülü bir hâl alır ve bu durum ağıtlara ve türkülere yansımaktadır.

Kız anası kız anası

Güvegininkaynanası

Elinde mumlar yanası

Gidiyorum evinizden

Kurtulayım dilinizden

Yeşilbaşlı ördek olsam

Su içmem gölünüzden

Atladım geçtim eşigi

Sofranda kodum kaşığı

Böyük evler yakışığı⁶¹

Kız anası kızsız kaldı.

Tuz kabi tuzsuz kaldı.

Böyük evler ıszkaldı.

---

⁶¹ Konstantinos Nigdelis, Ta Limna Gölçük Tis Kappadokias, s.218.

(Öger, A. (2016). Karamanlı Ortodokslar ve Karamanlı Türkçesi, *Uluslararası Türk Akademisi*, 2: 381-197).

Ana ana canim ana.
Sütünü emdim kana kana.
Helal eyle onu bana.

Nakarat

Ana kızın çok mu idi?
Benden gayrı yok mu idi?
İşte geldim gidiyorum.
Sılayı terk ediyorum⁶²

Ne İdiyorum

Dam başında ot mu idim,
Üstünüzde yük mü idim,
İçinizde kurt mu idim,
Gidiyorum, gidiyorum,
Ben sizlere ne idiyorum.

Sıçradı geçti eşigi,
Sofrada kaldı kaşığı,
Kız büyük evler yakışığı,
Gidiyorum, gidiyorum,
Ben sizlere ne idiyorum.

Esbap dikeceğim galçılar,
Gölgelendiğim ağaçlar,
Kavim, hısım, kız arkadaşlar,
Gidiyorum, gidiyorum,
Ben sizlere ne idiyorum.

---

⁶² Konstantinos Nigdelis, Ta Limna Gölçük Tis Kappadokias, s.219. (Öger, A. (2016). Karamanlı Ortodokslar ve Karamanlı Türkçesi, *Uluslararası Türk Akademisi*, 2: 381-197).

Gidiyorum uçan kuşlar,
Bağrıma basayım daşlar,
Ala gözden kanli yaşlar
Gidiyorum, gidiyorum,
Ben sizlere ne idiyorum.

Yeşilbaşlı ördek olsam
Artık yüzmem gölünüzde,
Yerim yoktur içinizde,
Gidiyorum, gidiyorum,
Ben sizlere ne idiyorum.

Dam başıda çıra yaktım,
Anam cigerimiyaktım,
Babamin yoluna baktım,
Gidiyorum, gidiyorum,
Ben sizlere ne idiyorum⁶³

Çeyiz evden çıkarılırken çeyiz sandığı üzerine oturulup bahşiş alınır. Çeyizler ve alınan eşyalar hazırlanan odada sergilenerek davetlilere gösterilir. Damat; gelin kapıdan girerken içi şeker buğday, pirinç ve para dolu testiye damdan veya yüksek bir yerden gelinin önüne atarak kırardı” (Polat, 2018: 42).

6.4.3. Düğün Sonrası

Nevşehir’de düğün denilince akla gelen ilk örneklerden biri olan Nahıl (örme)süslemeâdeti bulunmamaktadır. Düğün ve sünnet törenlerinde kullanıldığını bildiğimiz nahıllar, önce servi ağacı şeklinde yapılırdı. Daha sonra hurma ağacı şeklinde yapıldığı da olmuştur. Üzeri balmumundan insan, hayvan şekilleri, meyveler, çiçekler, değerli taşlar, klaptan (sırma katılarak eğrilmiş iplik), sırma, yaldızlı kâğıt ve parlak tellerle süslenirdi (İnce, 1998: 89). Bugün Anadolu’da halen bu uygulamanın

---

⁶³Dimitrio Katsika-Kappadoki, Paradosiaka Tragodia Ton Romnion Apo Tis Hamenes Patrides, Larisa, 2002, s. 205.

yaşadığı bilinmektedir. Özellikle Nevşehir ve ilçesi Ürgüp nahıl geleneğini görebileceğimiz yerlerden biridir. İki metre yüksekliğinde olan süslü nahıl kız evine getirilip övülür ve kına yakma yakma töreninden sonra tekrar oğlan evine götürülür (And, 1989: 19). Ekonomik bir gücü temsil eden nahıllar aynı zamanda üzerine takılan nesnelere ile de kültürel bir değer taşır ve tüm bu anlamları taşıyacak şekilde tasarlanırdı. Günümüzde nahılın daha çok modern haline rastlanılmaktadır. Geleneksel haline ise Ürgüp'te rastlanılmaktadır (Corsını, 2013: 55).

Nahıl övme merasimi bittikten sonra mumlar söndürülür ve nahılcı için sağdıçlardan başlayarak bahşişler nahılın altında yer alan tablaya veya yere atılarak “güveyi kurtarma” gerçekleştirilir. Daha sonra nahılcınahılı alır ve eğer bahşişleri beğenmez ise nahılı sağdan sola eğerek nazlı nazlı sallar. Sallarken de “evlilere bir daha, bekârlara sabır” diye bağırır. Yeni duyanlar bu esriye gülerken evliler “amiin” der, bekârlar ise homurtulu seslerle itirazlarını belirtirler (Karabulut, 2002: 89'dan akt. Kaya, 435).

Ayrıca Nevşehir'de yaşayan Karamanlı Ortodokslar'da beşik kertmesiâdetine de rastlanmamaktadır (Polat, 2018: 42). Evlilik sonrası yapılan uygulamalar da bulunmaktadır örnek olarak; belli başlı lohusanın yatığı altına birtakım şekerler ve başka tatlı şeyler saklamakâdeti pek yaygındır. Bu tatlılar evdeki küçük çocuklara dağıtılır ve güya bunları yeni doğan çocuk kendileri için bağdan diyerek onların yeni çocuğa sevgisini kendi üzerine çekmeye çalışılır (Öger ve Özdem, 2015: 54).

Yine düğün dışı uygulamalara bakıldığında (Neapoli) isim günü kutlamalarında geç saatlere kadar misafirlere kaşık tatlıları, kahve, ev yapımı anasonlu rakı ve kurabiye ikram edilir, sazlar eşliğinde kaşıkla “karşılama” oynandığı bilinmektedir. Özel günlerde ve dinî bayramlarda yine konuklara özel sunumlar ikram edilir, ailenin en büyüğü olan kişilerin evinde toplanılır ve bayramlarda küçükler öz anne babalarıyla eşdeğer tutulan vaftiz anneleri ve babalarının ellerini öperdi (Bozis, 2004: 41-42).

6.5. Müslüman Türklerle Karamanlı Ortodoksların Komşuluk İlişkisi

Köyde nüfus çoğunluğuyla birlikte ekonomik gücü de olan Rumların Sinasos'un idari işlerinde ağırlığa sahip olduklarını, iki cemaati ilgilendiren meselelerde kararlar ortak

alınrsa da Rumların yoksul Müslüman hemşerilerine oranla daha girişken olduklarını görüyoruz. Köyün Müslüman ahalisinin Aya Nikola'nın şifalı ayazmasından istifade etmeleri ve "kilisenin avlusuna seccadelerini serip" şifalı suda yıkanmaları, Avanos kaymakamının baldızının tedavi olması için aynı kilisenin ayazmasına gelmesi, Paskalya ayininde Türkçe de okunan ilahiyi dinlemek için gelen Müslüman kadınların ayindekilerle birlikte "ve Hazreti İsa göklere uçtu" demeleri, iki cemaatin ortak yaşamının yarattığı zihinsel ortaklığı yansıtan örnekler (Benlisoy, 2007: 63).

Kötü ruhlarla ilgili sözler ve birtakım inanışlar ortaya çıkmıştır. "Manastırda periler olur, gece orada yatılırsa adamı zapt ederler" (Davulcu, 2014: 23) sözünden anlaşılacağına göre, manastıra gece gidilmemesi gerektiğini bir yasağa uyulması için inandıkları varlıklar üzerinden çözüm arayışına gidilmektedirler.

6.6. Halk İnanışları ve Nazara Dair Uygulamalar

İnanç ve "halk inançları ile ilgili unsurlar değer yüklüdür. Halk inançları, halkın yaşanan gerçek dinî hayatını yansıtır, onlar dünyanın her yerinde ve tarihin her döneminde, resmî din, kitabî din, güzidelerin temsil ettiği dinden muhteva ve mahiyet itibarıyla bir hayli farklıdır" (Kalafat, 2012: 88). Bugün kültürümüzde bulunan Halk inanışlarından bir tanesi de nazardır. Kötü ruhlardan korunmak amacı ile yapılan uygulama birçok bölgede farklı tarzda uygulanmaktadır.

Texier'inGregorius'tan verdiği bilgilere göre; Asya'da paganlığın sönüp gittiğinde ve halkın mezarlara saldıranlara verilen cezalardan korkmaz olduklarında mezar soygunculuğuna başlamış olduğunu söyler. Kayalara oyulmuş sayısız mezar mağarasında, ölülerin külleriyle birlikte, hem mezarın koruyucu tanrısına birkaç sununun hem de kadınların son süsleri olarak takılmış takıların ya da savaşçıların ayaklarına bırakılmış değerli silahların da mezarlarda bulunduğunu belirtir. Küllerle bulunan süs takılarının ölünün sağlığında kullandığı takılar olmadığını, bu iş için özel olarak yaptırılmış olduğunu ancak silahların ölünün sağlığında kullandığı silahlar olduğunu belirtir (Karakaya, 2007: 19).

Balkan kökenliler Manastır olarak adlandırılan yapı topluluğunun avlusunda yer alan çeşmeden ve mahzenden alınan suyun şifa verici olduğuna inanmaktadır. İnanışa göre bu su özellikle yürüyemeyen çocuklara iyi gelmektedir. Yine bu amaçla çocukların

ayakları bahçedeki papaz mezarları üzerine bastırılmaktadır. Ayrıca bahçede yer alan ağaçlara dilek amacıyla çaput bağlanmaktadır (Davulcu, 2014: 23).

Kapadokya’da Karamanlı Ortodoksların uyguladığı özel gün yemeği olan “kaygana” yeni evlenen çifte bereket ve dölleme getirmesi, çocuklarının olması özellikle erkek çocuklarının olması dileği ile yapılan yemektir. Edilen dilekten anlaşılmaktadır ki devam ettirilen gelenek ataerkil kültürün izlerini taşımaktadır. Çocuğu olan çiftin erkek çocuğu olursa komuşya müjde vermek için tekrar kaygana yapılır fakat erkek olduğu için yumurtası çok konulur. Çünkü erkek çocuk berketle ilişkilendirilmektedir. Çocuk kız ise az konulur (Bozis, 2004: 7).

“Nevşehir’den göçen Karamanlı Ortodoks Türklerin oluşturduğu Terakkiperver derneği’nin yayın organı Terakki dergisinde Grek alfabesi ile yazan Karamanlı Ortodoksların yazılı eser ihtiyacını karşılamak ve kültürel gelişimini hızlandırmak amacıyla yayımlanmıştır denilebilir” (Kurtar, 2012: 55). Dönem eserlerine göre ilk din dışı özellikler taşıyan serbest başlıklı, pratik bilgiler, sağlık gibi konulara yer verilmiştir. Bu başlıklarda yer alan uygulama ve inanışlara örnek verecek olursak; ruh ve beden sağlığı üzerine baş ağrılarına, göz hastalıklarına, diş hastalıklarına tedavi gibi yöntemlere yer verilmiştir.

“Hastalanan kişileri özellikle çocuklarını kilisenin (Helen-Konstantin) yanındaki odada bulunan ve kutsal su olarak kabul edilen su ile yıkamak ve dualar okumak Müslümanlar tarafından da yapılmaktadır” (Polat, 2018: 45).

“Baş ağrısına yapılan tuz tedavisi: bir kişinin baş ağrısının geldiğini hissettiği anda bir bardak su içerisine bir tatlı kaşığı tuz koyup içildiğinde geçeceğine inanılmaktadır. Geçmezse bu işlemin üç kere tekrarlanmasında fayda olacağı söylenmektedir” (Kurtar, 2012: 91-96). Makalede verilen bilgiler, tıp doktorları veya mekteb-i tıbbiye hocaları tarafından verilmiştir. Tedavinin daha çok halkın inandığı ve alışlageldiği yöntemler olmakla birlikte evde yapılabilecek bitkisel tedavi yöntemlerdir. Ayrıca tedavide üç formülistik sayısı dikkat çekmektedir. Yapılan tedavilerin etkisini artırmak için bu işlemin üç kez tekrarlanması Müslüman Türklerin de yaptıkları uygulamalar arasındadır. Yapılan uygulamalarda çoğunlukla üç kere yapıldığı bilinmektedir.

Yapılan uygulamanın uygulanış şeklinin yanı sıra kullanılan unsurlar da bize Müslüman Türklerle aynı olduğunu göstermektedir. Nevşehir’de bulunan Karamanlıların gündelik hayat içerisinde kullandıkları gerekli malzemeler ve isimlerinin bazıları Müslüman Türkler tarafından da kullanılmıştır ve bu isimler şöyledir.

“Istar (ion) üpökor. Tu istos: Halı dokudukları testgah ve direkleri” (Öger ve Özdem, 2013: 187) Anadolu’da özellikle Nevşehir çevresinde ıstar/ıstar adı verilen bu tezgâhta Türk kültürünün sembelleri birleşmiş ve ortaya kalıcı motifler çıkmıştır.

Pastos- pastas (numfiki): yeni gelin ve güveyinin durduğu mahalde (düğün günü) asılı kilim.

Sekoi (skoi): evin avlusunun bir köşesinde inşa edilmiş ve ekseri bir tarafı açık tandur kurulu olan mahal.

Tirmon-terma : tarla ve bağcelerin edrafında bulunan hudud mahali.

Thucca-Theja (thejja): büyük hemşirelerle, akraba ve since kendülerinden büyük olan kadınlar bu kelime ile tesmiye idilirlen.

S’taievati- s’toigova(I)tı: Ahurmitdisalında ve ekseri iki tarafı açık olup yaz mevsiminde keçi ve koyunların hıfz idildiği mahal.

Talyi- Ta alyi (talyı): Sancı ağrı manesinde ekseri kadınlar tarafından betdoa tarzında istimal olunur.

Polini- uppolinion: Şirahanenin alt tarafında daştan kazılmış küp şeklinde olup şiranın akıp toplandığı mahal.

Lei-lalei- (leye lalei): Söyle konuş, yalnız horon teperken çağırılan türkülerin beyit hitmaında istimal olunur.

Oyye (ouggua): 100 dirhem.

Folia-Folea: yumurtlayan tavuğun oturduğu mahal ve oraya vaz idilen yuva yumurtası (Öger ve Özdem, 2013: 187).

6.7. Yemek Kültürü

Genel olarak Nevşehir’de uygulanan birâdette yemekle ilgili şöyle bir bilgi yer almaktadır: “The faniaeortisi Parammonisi akşamı muhtelif komşu ayileleri birleşerek evden eve tolaşırlar ve her gittikleri evlerde perhiz yemekleri ile donanmış hazır sufralara otururlar. Bu sufralarda günlerden beri hususi bir dikkatle ihzar edilmiş “çilli bakla” bulunması meşrutdur” (Öger ve Özdem, 2015: 54). Roman Oberhammer-Heinrich Zimmerer, Yemekten de oldukça memnun kaldıklarını ve yemekte güvercin ile şarap aldıklarını söylerler (Karakaya, 2007: 48-49).

Yemek kültürüyle birlikte oluşan inançlar, âdetler, gelenekler doğumdan ölüme kadar olan çizgide süreklilik göstererek kendini güncellemektedir. İnsanlar her özel günün, her mevsim değişikliğinde vs. inançlarını yemek etrafında şekillendirmeye ve yaşatmaya çalışmışlardır. Karamanlı Ortodokslarda yaşadıkları coğrafyanın etkisiyle de yemek için yazlık kışlık hazırlıkları da devam etmekteydi. Bunun için yazdan kurdukları ürünleri kışın yemek için özel yerlerde saklanırdı (Bozis, 2004: 2-5). Karamanlı Ortodoksların özel gün yemekleri ise gelenekselleşen dinî bayramları olan “yortu” günleri için yapılır. Bunun dışında dikkat çeken bir unsur ise “kaygana” adı verilen yemektir. Yumurta, un, yağ ve bal ile hazırlanan kaygana Meryem Ana’nın loğusalığına atfen Noel’de pişirilirdi. Düğün şenliklerinde “bereket” ve “döllenme” dileğiyle, damada kaygana yedirilirdi. Komşulara doğan çocuğu müjdelemek için kaygana yollanırdı. Çocuk erkekse kayganaya bolca yumurta katılır, doğan çocuk kız iseaz yumurta ile pişirilirdi (Bozis, 2004: 7). Anadolu’da da yumurtanın farklı türlerde işlevi olduğu bilinmektedir. Sağlık, bahtın açılması, bereket, evlilik, büyü vs. Yumurtanın farklı alanlarda kullanılarak geleneksel hale gelmesi hem Müslüman Türkler’de hem de Karamanlı Ortodokslarda görülmektedir.

Sula Bozis kitabında çoğu yörede yaşamış olan Karamanlı Ortodoksların yemek tariflerine de yer vermiştir. Nevşehir ve çevresine ait yemeklere örnek verilecek olunursa;

Pastırmalı Yumurta (GelenekselKapadokya Yemeği)

250 gr pastırma

6 yumurta

1 soğan (ince kıyılmış)

2 kaşık yağ

Tuz

Biber

Soğanı yağda hafifçe öldürürüz. Dilimlenmiş pastırmayı ekleyip altlı üstlü pişiririz. Çatalla altı çukur açıp içine yumurtaları kırarız. Tavanın kapağını kapatıp 5-6 dakika daha pişirmeye devam ederiz. Üstüne tuz, biber ekerek servis yaparız.

Kuru Bakla Yemeği (Sinassos doğumlu AnnikaTeperoğlu'nun oruç yemeği tarifi)

½ kg kuru bakla

Kapadonya'da eve gelen misafire bir bardak rakı ile ikram edilen gündelik mezelerdendi (Bozis, 2004: 56-57).

Yemek; pişerken, hazırlanırken, sofraya görülürkenki aşamalarıyla birlikte hem aileyi bir araya getirip birlikte olmayı sağlamakta hemdeoluşan sözlü kültür ürünlerini de açığa çıkarmaktadır.

6.8. Sözlü Kültür Ürünleri

Toplumları ayakta tutan ve onların en önemli hazinelerinden birisi hatırladıkları sözlü kültür ürünleridir. Eskiden beri devam edip gelen, gayri resmi yol ve töntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa ve değişmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzı (Ekici, 2004: 18). Tanımda bahsedildiği gibi bu ürünler hatırlanıp gelecek kuşağa aktarıldığı sürece varlığını koruyacak ve devam ettirebilecektir.

Karamanlı Ortodoksların halk edebiyatı üzerine bir çalışma yapan Oğuz Özdem Yunanistan'da Yunanca olarak basılan “Andaval” adlı kitaptan mani, ninni, türkü gibi örnekler vermiştir;

6.8.1. Ninni

Karamanlica Metin

Νένισινέ νένισινέ.

Νένιτ ζαλάρ κενδισινέ.

Ουϊκουσουνδα γκεμισνέ.

Πινεργ κιδέρ τεντεσινέ

Νένι δεγιπ ουγιουτουρδουμ.

Ούπέ σεβε μπούγούτούρδούμ.

Νένιδεσεμνε χαλολουρ.

Γκιουλ αδτζιλιρ μπαχαρ ολουρ.

Νένι δεσεμ μпени γιακαρ.

Ατεσίν δζιχανή γιακαρ.

Μπεσιγιντεγ κιουλέρ κοκαρ.

Σεντέγγ κελδίλκ μπαχαρ.

Νένιδεελίμ αδινά.

Μπαλλαρ καταλιμ ταδήνα

Αλλαχ γετισίσινήματαδινά.

Γκιττι μπαμπαβαν Ισταμμπούλα.

Νενί δεγιμ ουγιουσουν.

Μπιρ γκιων μπαμπασινιγ κιόρσούν.

Ουγιουρ ουϊκουσουγ κέλιρ.

Μπιργκιουν μπαμπασι γκελιρ.

Μπεμπέκ μπένιδέλιεϊλεδί.

Καπιλά κιολεϊλεδι.

Günümüz Türkçesi

Ninnisine ninnisine.

Ninni çalar kendisine.

Uykusunda gemisine.

Biner gider tentesine.

Ninni deyip uyuturdum.

Öpe seve büyütürdüm.

Ninni desem ne hal olur.

Gül açılır bahar olur

Ninni desem beni yakar

Ateşin cihanı yakar.

Beşiğinde güller kokar.

Senden geldi ilkbahar.

Ninni tellim adına.

Ballar katalım tadına.

Allah yetişsin imdadına.

Gitti baban İstanbul'a.

Ninni deyim uyusun.

Bir gün babasını görsün.

Uyur uykusu gelir.

Bir gün babası gelir.

Bebek beni deli eyledi.

Kapılara kul eyledi.

Μπεμπέγιήν μπεσιγκι σαμδάν.
Υιουβαρλανδι δούστου δαμδαν.
Μπεν γιαστικλάρ δολδουρδουμ.

Bebeğimin beşiği şamdan.
Yuvarlandı düştü damdan.
Ben yastıklar doldurdum.

Χουμα κουσου τούγούνδεν.
Φιστάν γκόϊνέκ ισλετδιμ.
Αλτιν σήρμά τελινδέν.
Νένιγιαβρουμ αβαρα κοϊγτουν πένι.

Huma kuşu tüyünden.
Fistan göynek işlettim.
Altın sırma telinden.
Nenni yavrum avara koydun beni.

Σανα μαμά βερέδζέγιμνενι.
Αχμακ σαρχος μπαπάνκελιρνενι.
Νενινενι ουγουσουνδά μπούγούσού νενι.
Παπαν γκελιρονούνέκορουμσένι.
2019: 250-251).

Baban gelir önüne korum seni.
Ahmak sarhoş baban gelir neni.
Ninni ninni uyusun da büyüsün ninni.
Sana mama vereceğim ninni (Özdem,

6.8.2. Maniler

Karamanlica Metin

Κιζ ανασι κιζσιζ καλδι.
Τουζ καπι τουζσουζ καλδι.
Μπουγουκ εβλέρ ισσιζ καλδί.
Ανά ανάτζανίμ ανά.
Σουτουνου εμδιμ κανά κανά.
Χελάλ έϊλέ ονου μπάνά.

Günümüz Türkçesi

Kız anası kızsız kaldı
Tuz kabı tuzsuz kaldı
Büyük evler ıssız kaldı
Ana ana canım ana
Sütünü emdim kana kana
Helal eyle onu bana

Ανά κιζιν τσοκ μουιτί.
Πεντέν γάϊρί γιοκ μουιτί?
Ιστέ γκέλδιμ γκιτιγιορουμ.
Σιλάγί τερκ ετίγιορουμ.
249).

Ana kızın çok muydu?
Benden gayrı yok muydu?
İşte geldim gidiyorum
Sılayı terk ediyorum (Özdem, 2019: 248-

Karamanlica Metin

Ασμαλαρτα ούζούμσουν

Günümüz Türkçesi

Asmalarda üzüksün

Μινος ίκί γχιοζούμσουν
Γιαρίμ σανά νέ ντέρσεμ
Άλντίρμαγιοπ γχιορούρσουν

Minoş iki gözümsün
Yârim sana ne dersem
Aldırmayıp Görürsün

Αμάν Μινός Μινός
Τσχήρ Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Çakır MinoşMinoş

Σαρήγ χιουλούμ έλιμδέ
Μινός χέρ γχιούρνν τιλιμδέ
Σανά μπέν νέ γιαπμίσιμ
Δαριλδινσέν μπένήμλέ

Sarı gülüm elimde
Minoş her gün dilimde
Sana ben ne yapmışım
Darıldım sen benimle

Αμάν Μινός Μινός
Τζαπκίην Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Çakır MinoşMinoş

Σαρή Χορδελάμ ένσίζ
Σαραρδιμ σολδούμ σένσιζ
Σανά μπέν δαριλδιμισά
Σένν τουραμάζσιν μπένσίζ

Sarı kurdulam ensiz
Sarardım soldum sensiz
Sana ben darıldımsa
Sen duramazsın bensiz

Αμάν Μινός Μινός
Εσμέρ Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Esmer MinoşMinoş

Αγιαχτά μπέγιάζτ σοράπ
Υιαριμιν χαλι χαράμπ
Μπένονάν ταριλμάζσάμ
Ασλάντουρμαγιόρ ραχάτ

Ayakta beyaz çorap
Yârimin hali harap
Ben ona darılmazsam
Asla durmuyor rahat

Αμάν Μινός Μινός
Τζαπκίην Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Çapkın MinoşMinoş

Ελήντέ πεμπέ χιαγιτ
Κιολουντα άλτιν σαάτ

Elinde pembe kağıt
Kolunda altın saat

Μπένγιαρίμά ντάριλμαμ
Ότουρσουν ραχάτ ραχατ

Ben yarime darılmam
Otursun rahat rahat

Αμάν Μινός Μινός
Τζαπχίν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Çapkın MinoşMinoş

Μπαγτζέλερδέ μπίμπέρ γιόχ
Υιαριμέ νταριλρσάμ
Μενήμ ιλέ γχεζένγιόχ
Μινοσιμδαν γκιουζεργιόχ

Bahçelerde biber yok
Yarime darılırsam
Benim ile gezen yok
Minoş'umdan güzel yok

Αμάν Μινός Μινός
Τζαπχίν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Çapkın MinoşMinoş

Τούφέγχιτζί σατζμάλι
Κιαπουνουζου ατζμαλι
Μινοσ αναν βέρμεζσά
Σένι αλιπ κατζμαλι

Tüfek içi saçmalı
Karınızı açmalı
Minoş anan vermezse
Seni alıp kaçmalı

Αμάν Μινός Μινός
Εσμέρ Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Esmer MinoşMinoş

Καδικιόγτεγκεζεριμ
Υχιούζελλέρι σουζεριμ
Μινοσ μπανα γχελμεζσα
Χαϊνανάμι ντούβέριμ

Kadıköy'de gezerim
Güzelleri süzerim
Minoş bana gelmezse
Kaynanamı döverim

Αμάν Μινός Μινός
Τζαπχίν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Çapkın MinoşMinoş

Σουγάγχιδέρ ταβσανλάρ
Υινείνδή ακσάμλαρ
Ο μπένιμ ναζλήγιαριμ

Suya indi tavşanlar
Yine indi akşamlar
O benim nazlı yarım

Νερέλερδε ακσαμλάρ

Nerelerde akşamlar

Αμάν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş

Τζανιμ Μινός Μινός

Canım MinoşMinoş

Σεχέρ Μινός Μινός

Şeker MinoşMinoş

Αϊ μπουλουτά γχιριγιोर

Ay buluta giriyor

Υχιοζούμ γιαρι γχιορμεγιόρ

Gözüm yarı görmüyor

Σοϊλενέδζεχ ντέρτ ντέγήλ

Söylenecek dert değil

Αλλάχ σάμπρ βερριόρ

Allah sabır veriyor

Αμάν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş

Τζανιμ Μινός Μινός

Canım MinoşMinoş

Σεχέρ Μινός Μινός

Şeker MinoşMinoş

Καρένφιλ ούϊμάχ ούϊμάχ

Karanfil oymak oymak

Ολούρμγιαρέ ντοϊμάχ

Olur mu yare doymak

Υιαρέ ντοϊντουμτεγιενίγν

Yare doydum diyenin

Δζάϊζντιρ μποϊνούνου βουρμάχ

Cazidir boynunu vurmak

Αμάν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş

Τζανιμ Μινός Μινός

Canım MinoşMinoş

Σεχέρ Μινός Μινός

Şeker MinoşMinoş

Καρενφίλσιν ταρτζίνσιν

Karanfilsin tarçınsın

Νεντεν μποϊλέ χιρτζίνσιν

Neden öyle hırçınsın

Νέγ κουζεελσιν νέ τζήρχίν

Ne güzelsin ne çirkin

Μπιραζιδζίχ γχέτζχίνσιν

Birazcık geçkinsin

Αμάν Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş

Τζανιμ Μινός Μινός

Canım MinoşMinoş

Σεχέρ Μινός Μινός

Şeker MinoşMinoş

Μαϊτανοσουν Χουρουσου
Αννασίνιν Χουζουσου
Μπιρ χαφτάσεβδά τζεχτιμ
Δαγίαναμαμ ντογρουσου

Maydanozun kurusu
Anasının kuzusu
Bir hafta sevda çektim
Dayanamam doğrusu

Αμάν Μινός Μινός
Τζανιμ Μινός Μινός
Σεχέρ Μινός Μινός

Aman MinoşMinoş
Canım MinoşMinoş
Şeker MinoşMinoş

Καμισά μπάχ Χαμισά
Σου νέ γιαπσίν γιανμισά
Υιάρινδεν αϊριμισά
Μεβλάμ σάμπρ βερσίν

Kamışa bak kamışa
Su ne yapsın yanmışa
Yarinden ayrılmışa
Mevlam sabır versin

Αμάν Μινός Μινός
Τζανιμ Μινός Μινός
Σεχέρ Μινός Μινός
253).

Aman MinoşMinoş
Canım MinoşMinoş
Şeker MinoşMinoş (Özdem, 2019: 251-

6.8.3. Atasözleri

Fazilet eken şan ü şöhret biçer.

Çalışan için vakit çabık geçer.

İki karpuz bir koltuğa sığmaz.

Kıskançlık aşk u sevdanın dikenidir.

Karıların ağlamasına ve erkeklerin yeminine itimad etme.

Ehtiyarlığı her kes doaidir fakat arzu etmez.

Fena mebdenin fena netaici olur.

Fukaranın ölümü rahatlıktır.

Yaz hazırlar kış sarf ider.

Kurdkışdan korkmaz.

Her kes ektigini biçer.

Çam ağacından kiraz koparılmaz.

Memnu olan şeyler datlı olur.
Çivi çiviye söker.
Acele işe şeytan karışır.
Su gider kum kalır.
Kim kazana kim yeye.
Kendini kayıranı Allahda kayırır.
İş, iş âdeminden korkar.
Akıl yaşdadegilbaşdadır.
Çok bilen çok yanılır.
Ava giden kurdu görür.
Kılıç yarası şifa bulur, dil yarası bulmaz.
Sabr ile koruk halva, dut yaprağı atlaz olur.
Su uyur düşman uyumaz⁶⁴

Duvarinkulagi olur.
Az sadaka çok bela def ider.
Güzellik gider, meziyet kalır.
Kedi semizler ise sıçan dutmaz.
Altun leke dutmaz.
Uz hırsız ev sahibini hırsız çıkarır.
Hiddetine galebe çalan kendinin hâkimidir.
Kuş yuvasından, kişi hanesinden belli olur.
Meyhanede büyüyen, hastahanede ölür⁶⁵

Kaçan balık büyük olur.
Serçeden korkan darı ekmez.
Balı seven arıyı dahi sever.
Denize düşen yılana sarılır.
Haydan gelen huya gider.
Her iş vaktında gerek.

---

⁶⁴Mikrasiatikon İmeroloyion O "Astr" 1914 Anatoli Rumlarına Mahsus İlmi, Edebi, Fenni Musavver Salname, 1913. s.66.

⁶⁵ Mikrasiatikon İmeroloyion O "Astr" 1914. s.75.

Çok tamaa çok ziyan getirir.

Vad ile mal tükenmez.

Her kes ektigini biçer.

Gönül yaresine çare bulunmaz.

Demir sıcak iken dövülür.

Bagüzümsüz yakışmaz⁶⁶

Şehrin canni kanundur kanunsuz şehir cesed-i beruha müşabihtir.

Senden evvel gelenlerden ol ve senden sonra gelenlere ibret olma⁶⁷

6.8.4. Fıkralar

Nasreddin Hocanın Fıkraları:

-Bir gün hocaya ramazanda 9 akçe verirler.

-Hoca hele 10 akçe edin diye naz ederken uyanıp bakarki elinde bir şey yok. Hemen gözlerinin yumup ellerini kapatarak bari 9 akçe olsun getirin, der.

-Bir gün hoca komşusunun birindenbir kazan isteyip birkaç gün sonra bir de tencere olarak kazanı sahibine verir.

-Komşusu bunu sebebini sorduğunda

-hoca kazan doğurdu der, birkaç gün sonra yine o komşusundan kazan ister ve alır bir hayli gün geçip olduğu halde kazanı sahibine götürmemesinden komşusuna gelip kazanı istemesine

-hoca kazan öldü der,

-komşusuda hiç kazan ölebilir mi dedikde der

-doğuran kazan elbette ölecektir der (Nikoladis, 1908: 11).

6.8.5. Efsaneler

Karamanlı Ortodokslar, mecbur kaldıkları mübadelede zor zamanlar yaşamışlardır. Bununla ilgili birçok türkü ve şiirler yazılmıştır. Bunların yanında Karamanlı Ortodoks Türklerin sıkıntı çekmelerinin nedeni olarak bir inanış ortaya çıkmıştır bu inanışa göre;

⁶⁶ Mıkrasiatikon İmeroloyion O "Astr" 1914. s.85.

⁶⁷ Mıkrasiatikon İmeroloyion O "Astr" 1914. s.212.

Zeki Velidi Toğan “Karamanlıların (Akmanlar)”, Hoca Ahmet Yesevi tarafından lanetlendiğinden bahseder. Ahmed Yesevi’nin öldürülen oğlu İbrahim için bunu Karamanlıların yaptığının şüphelendiğini söyler. Oğlundan sonra halk arasında anlatılan efsanevi özelliklerdeki ineğinin öldürülmesinde Karamanlıları suçladığı ve bu yüzden, bunlara Tanrı’nın yurt ve devlet vermemesi için intizarda bulunduğunu yazmaktadır (Polat, 2018: 1).

6.8.6. Türküler

Karamanlı Ortodoksların müzikal anlamda önemini Türkiye’de ilk fark eden kişi müzikolog Mahmut Ragıp Gazimihal’dir. “Balkanlarda Musiki İlerleyişi” adlı kitabında tanışmış olduğu Pavlaki Melitopolostan duyduğu “Minarenin Alemi” adlı türküyü notaya kaydederek ilk kez Orta Anadolu kökenli bir Rumdan derleme yapmıştır. Pavlaki bu türküyü 1890 yılında Ürgüp’te olduğu zamanlarda Hristiyan olan Farazoğlu ve kızlarından öğrenmiştir. Farazoğlu o zamanlar düğünlere ve şenliklere giderek para kazanmış (Söylemez, 2020: 29-30). Anadolu’da sık karşılaşılan bazı türküler de Karamanlı Ortodokslar tarafından söylenmekte idi. Bunlardan bir tanesi de “Gesi Bağları” adlı türküdür. 1986 yılında basılan Ahmet Şükrü Esen derlemelerinin ikinci kitabı olan “Anadolu Türküleri” kitabının ön sözünde Pertev Naili Boratav “Gesi bağları” türküsü için Birinci Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında Arapsun (Gülşehri) da hanımların bulunduğu bir ortamda sebebi bilinmeyen bir olaydan ötürü Kayseri’den sürgün edilen bir genç Rum kadın hanımların arasına katılır ve bu türküyü seslendirir, dinleyenleri de duygulandırdığı notunu düşmüştür (Söylemez, 2020: 30-31). “*Gesi Bağları*” türküsünün dışında Yunanistandagörüşülen Karamanlıların “*Çanakkale İçinde Vurdular Beni*” ve “*Konyalı*” türküsünü de hemen hemen herkesin bildiği ve söylediği tespit edilmiştir (Anzerlioğlu, 2009: 194).

Yunanistan’da Karamanlı Ortodoksların kurmuş oldukları dernekler ve bu derneklerin bağlı olduğu konfederasyonların düzenlemiş oldukları çeşitli etkinliklerde bir araya gelen Kapadokyalılar benimsedikleri, doğdukları, büyüdükları ata toprakları Anadolu’dan getirdikleri müzik ve dansları kullanmaktadırlar. Ayrıca Karamanlı Ortodoks Türkler ‘Kapadokya Derneklerinin Yunan Kültürü Birliği’ bünyesinde özel günlerde bir araya gelerek “Gavoustima” adı verilen ve her yıl düzenlenen festivaller düzenlenmektedir. Bu festivallerde ve özel gecelerde Karamanlı Ortodoks Türkler,

Türkçe türküleri ve ağıtları söylemektedir. “Örneğin Pella’da yaşayan ve Kapadokya Kemanesi adı verilen çalgıyı çalan Aleksandros Yordanidis, “Şen Olasın Ürgüp” türküsünü söylerken “al kanlar içinde kaldın” şeklindeki sözleri “Almanlar içinde kaldın” olarak söylemiştir. Sözlerin anlamları sorulduğunda bu kısım için sözleri hatırlamadığı için bu şekilde defterine kayıt ettiğini söylemiştir” (Söylemez, 2019: 251-252). Yine mübadillerin kaldığı Vathilakos köyünde Türkçe oynanan bütün oyunlar Yordanidis tarafından çalınıp söylenmiştir (Söylemez, 2020: 125).

Bu türkülerden bir tanesi de *harman yeri yaş yeri/ Usul bas yavaş yeri* adlı türküdür. Türkü Yunanistan’daki Karamanlılar tarafından bir halk oyunu oynanırken söylenmektedir ve türkünün bir çeşidi 2009 yılında Kapadokya adı ile basılan albümde okunmuştur.

Kapadokya Albüm
ZaharyaKaruini

Harman yeri yaş yeri, Usul baş yavaş yürü.
Usul baş yavaş yürü, harman yeri yaş olur.

Harman yeri bu durak, gelin kızlar oturlar.
Erkek göynü tatlı olur, harman yeri yaş olur

Dam başında pıtırak, gelin kızlar oturlar.
Mendilimin yeşili ben kaybettim eşimi (Söylemez, 2020: 50-52).

Yine Karamanlılardan derlenen bir başka türkü ise “*Kızım sana fistan alayım mı/ Yok babacığım yok*” adlı türküdür. Bu türkünün birçok yerde varyantına rastlanılmakla birlikte hikâyeleri ve içerikleri birbirinden farklı olabilmektedir. Bu türküye benzeyen bir türkü 2009 yılında yayımlanan bir Kapadokya isimli cd’de bulunmaktadır.

Kapadokya Albümü
Okuyan Manos Kutsageidis.
Kızım seni Ali’ye vereyim mi?

İstemem babacığım istemem
Onun adı Ali, belki de deli
İstemem babcığım istemem

Kızım seni Yorgo'ya vereyim mi?
İstemem babcığım istemem
Onun adı Yorgo işlerden yorgun
İstemem babacığım istemem

Kızım seni Yanni'ye vereyim mi?
İsterim babacığım isterim
Onun adı yannibabsı da zengin.
İsterim babacığım isterim (Söylemez, 2020: 80-83).

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen erüzgârdan hile sezerim
Demir külünk ile kafanı ezerim.

Oynar oynar efeler oynar

İki söz diyemedim yüreğim yanar.

Köroğlu oturmuş kaplan postuna
Selam alır selam verir dostuna
Düşmanları gelemmez idi üstüne.

Çamlıbel'den aştığımı gördüler
Şo gelen de Köroğlu'dır dediler
Kır atımın sekisinden bildiler.

Ben yiğit isterim eli kılınclı
Eli kılınclı da göğsü nakışlı
Ağa yerişli mahmur bakışlı.

Oynar oynar güzel kız oynar

O güzelin edası yüreğimi oyar. (Balta ve Çokona, 2017: 129).

Ayağına geyer mavi çorabı
Gider meyhaneye içer şarabı
Soğuk su başında kuzu kebabı.

Esmé de bad-ı sebağruñıyurum

Yolcu gelene yeriniyurum.

Kız bınar başında esvap tepiyor
Enişli çıkışlı suyu serpiyor
Gelene geçene kaş göz atıyor.

Kız bınar başında desti doldurur,
Destinin kulpuna şahin kondurur
Kız senin bakışın beni öldürür.

Eneyim gideyim Urum eline
Arzuhal vereyim beylerbeyine
Yadlar mı salayım senin yerine.

Esmé de bâd-ı sebağruñıyurum

Yolcusi gelene yeriniyurum. (Balta ve Çokona, 2017: 75)

Mübadeleye tabi tutulan Karamanlı Ortodoks Türklerin bu sancılı sürecinin etkisini daha çok sözlü kültür öğeleri üzerinden anlamak daha kolaydır. Bu bağlamda Mehmet Söylemez'in ele aldığı çalışmada Mübadelenin Yunanistan tarafındaki etkileri ve bunun sözlü kültür ve müzik kültürüne etkisi sözlü kültür geleneği bağlamında değerlendirilmiş olup örnekler verilmiştir.

Mübadele beyitleri

1.

Ourkouπ seńıgg πırtouman βαρ Πασηγγτά	Ürgüp senin duman var başında
Άχτημ καλή τοπραγγγτά τασηγγτά	Ahtım kaldı toprağında taşında
πıρ πεντεγıl τζουμλε áλέμ πασηντά	Bir ben değil cümle alem başında
Γıαντημ Ourkıπ γıαντημ κιτιγίμ γαĩrı	Yandım Ürgüp yandım gidiyim gayri
πıρ ταχικριγέτονέμεμ γαĩrı.	Bir daha geriye dönemem gayri

Ahtım kaldı toprağında şında

2.

Ουρκουπλε ίπιζινίγγ άρασή	Ürgüp'le İbizi'nin arası
Όρθά χισάρτ ζαηντά φιγάντερισί	Orta Hisar çayında figan terisi
Τουρκιγιαγια καλτη πουνούγγ μερεσί.	Türküye'yekaldı bunun meresi
αμανάλλαχ άμάν χαλιμιζ γιαμαν	Aman Allah aman halimiz yaman
Ουρκιουπτέ κοπουγιουρ πιρ καρά τουμάν.	Ürgüp'te kopuyor bir kara duman.

3.

Ορθαχισαρ τζαηντά γεγγίτεγιρμέν	Orta Hisar çayında yeni değirmen
Πηρανηγ γισλερί κερμεν έγυρμενγ	Buranın biberi keremn eğirmen
Τολτουρουγ γγιαθαγη γιομλαρή τημεγγ	Doldurun yatağyomları tümen
Ισλερ χηθαμ πουλτου θαριχλερ θεμαμ	İşler hitam buldu tarihler tamamla
Πιρ ζελζελε κοπτου πιρ кара τουμαν	Bir zelzele koptu kara duman.

4.

Όρθάχισαρ τζαηντά πιρτουζού καγνή	Orta Hisar çayında bir düzü kağhayır
Καγνηνηγγ ιζιντέ πιργιαρί τζαννή	Kağnının içinde bir yarı canlı
μουπατελέ σουρκουνλιγγίν πιρ αϊνή.	Mübadele sürgünlüğün bir aynı.
Νακαράδ (nakarat)	

5.

Ουρκιουπ σενί πιζσογγραταν άράρηζ	Ürgüp seni biz sonradan ararız
εκμεγί άμπαράερκένκογιάρηζ	Ekmeği ambara erken koyarız
κελεν φουκααραγιέ κεσκιζ ταγιάριζ.	Gelen fukaraya keşke dayarız.
Νακαράθ	Nakarat

6.

Ουρκιούπ σενίγγ κεσκίν οθέρ χοροζούγγ	Ürgüp senin keskin öter horozun
Θεκνετζιγέ τογρου εσέρ ποϋραζηγγ	Tekneciğ'e doğru eser Poyrazın
κησήν αραμασακ αραρηκ γιαζην	Kışın aramasak ararız yazın.

7.

Εύβοια ταηνηντάν παραγγά σετζτίμ	Evia dağından paranga seçtim
Ουρκούπ εβλεριντέν πουτουντέν κετζτίμ	Ürgüp evlerinden bütünden geçtim
Ελλίλι ραϊλέ Γιονανά τουστούμ	Elli lira ile Yunana düştüm

έκίτ ζηκτῆμ κελτιμ τουστούμ γιονανά   Eki çıktım geldim düştüm Yunana
Ουρκούπ ζενκινλερί γιολτά κελίρ μανά.   Ürgüp zenginleri yolda gelir imana

Makrimali 'nin adamlarına ayrı ayrı beyitler

1.

Ιορδανάκινγγ καχβεσί	Yordaki'nin kahvesi
αγήρ καίνάρ τζεζβεσί	Biğır kaynar cezvesi
βαρτημ πακτημ οτουρού	Vardım baktım oturu
πασηντά γιόκ ταϊφεσί	Başında yok tayfesi.

Hırsızlardanmış adam

1.

Ουρκουπτεν τζηκτημτά ο	Ürgüp'ten da çıktımda
σαγλήκσελαμετ	Sağselamet
τζαντήρ πουγγαρηντά	Çadır pınarında
κοπτού κηγιαμέτ	Koptu kıyamet (Balta ve Stavridi, 2018: 90-103)

Yunanistan'a göçen Karamanlı Ortodokslardan birinci ve ikinci kuşak insanların vefatından sonra Türkçe sözlü gelenek oldukça zayıflamıştır (Söylemez,2020: 125). Fakat her ne kadar mübadele sonrasında taşındıkları yerlerde maddi ve manevi olarak zor şartlar geçirseler de kültür, onları birbirlerine bağlı tutmuştur ve onları bir araya getirerek geleneklerini icra etmelerine imkan tanımışlardır.

6.9. Yunanistan'a Göç Sonrası

Karamanlı Ortodokslar her ne kadar dinlerinden ötürü bugün hâlâ tartışılan topluluk olsalar da bilinen bir gerçek var ki o da yaşattıkları kültürel unsurlarıdır. Mübadele sonrası özellikle şehre göçen Karamanlı Ortodokslardan gençlere nazaran yaşlıları kültürlerini daha fazla korumuştur. Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan Karamanlı Ortodokslar Yunanistan'ın uyguladığı helenleştirme politikasından dolayı kültürü yaşatmakta ve sürdürmekte zorluklar çekmişlerdir. Bu durumu örnekler üzerinden de görebilmek mümkündür. Nevşehirli Aleko isimli bir mübadil “Yunan hükümeti bize

saz çalmayı ve zeybek türküleri söylemeyi yasakladı” diye yakınmıştır (İbar, 2018: 161).

Mübadele ile göç eden Sinesonlu ve Cemil köylü Karamanlı Ortodokslarının çoğu Yunanistan’da Pagasetic Körfezinde yeralan Euboca adasında ve Selanik’te zorunlu ikamete tabi tutulmuşlardır. Euboca (Eğriboz) adasına yerleşen eğitimli ve varlıklı Sinesonlular ilk şaşkınlıkları geçtikten sonra kısa sürede evlerini, yollarını inşa ederek yerleştirdikleri yere Nea Sineson (Yeni Sineson) adını vermişlerdir. Nea Sineson adıyla bir dernek ve bir müze oluşturarak Anadolu’dan götördükleri kültürlerini yaşatmaya gayret ederek Yunan halkından farklı olan kültür varlıklarını sürdürmektedirler (Polat, 2018: 30). “Yeni köylerin kurulması için seçilen yerlerin birinci özelliği, eski yerleştiği çevreye benzer özellikler taşımasıdır. Bu sayede yaşanan travmanın etkisi ve sosyo-kültürel yaşamdaki kırılmalar giderilmeye, gündelik yaşamın o sakinliğine dönülmeye çalışılmıştır” (Nahya ve Örnek, 2017: 301) Kapadokyalı Ortodokslar yeni yerleştikleri yerde kültürel anlamda çok zorluk çekmişlerdir. Müslüman Türklerle kültürel yönden benzer yönleri daha çok olduğu için yeni kurulan yerlerdeki Pontuslara uyum sağlamakta zorluk yaşamışlardır (Nahya ve Örnek, 2017: 302). Her ne kadar iki topluluk da Ortodoks Rumsa da iki farklı kültüre sahip topluluklar birlikte yaşama konusunda ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bu sorunları aştığını düşünen topluluklar birlikte yaşamın bir sembol olarak köy meydanına yan yana duran bir Pontuslu bir de Kapadokyalı heykelini atalarının anısına dikmişlerdir (Nahya ve Örnek, 2017: 302).

Sinesonluların göçerken yaptığı ağıtlardan bir tanesi:

Efendiler açıktayım bir çareme bakınız

Ahvalimi dertlerimi bakışımdan çakınız

Kara kışta ocağımızı biraz olsun yakınız

Aranızda anlaşın da sağlam kurun temeli

Bu memleket olmalıdır hepimizin emeli (Polat, 2018: 32).

Kapadokyalı Rumların Kapadokya’sı; Rum, Türk, Ermeni köyleri ve insanları, atalarının ve komşularının kaya evleri, köylerinin kiliseleri, çevredeki manastırlar Aziz Basil, Aziz Teolog GregorNazianus ve hatta Aziz Paisios başta olmak üzere sayısız

azizden, tarımsal ve ticari faaliyet ilişkilerinden oluşur. Bu “zihinsel harita”nın merkezinde kendi köylerinin bulunduğu bir yaşam anlatılır, düşünülür ve anılır (Nahya ve Örnek, 2017: 297-298).

Bir diğer ağıt örneği şöyledir; Yunanistan’da Türklerin bıraktığı mülkleri yerli Yunanlıların gasp edip mübadil Rumlara vermeyişlerini anlatmaktadır.

Ey muhacir durma ağla imdat yoktur kimseden
Türkiye’den kovulduk hiç kabahat etmeden
Yurdumuzdan, Yunan deyü Türkler bizi kovdular
Burdakiler Türkten beter cümlemizi üzdüler
Hem boğdular, hem soydular, çok perüshan ettiler
Canımızı ovalara aç meskansız attılar
Bize ait, Türk evleri zabıtlere verilmiş,
Bir kısmına memurlar da fırsat bulmuş yerleşmiş
Hatta zengin, Rum Musevi yerli alçak kurtları
Saray gibi evler bağları biz Türklere bıraktık
Fabrikalar ve dükkanlar daha neler neler terk ettik
Burada ise vicdansızlar bir odacık vermiyor
Bugün, yarın git gel, ümitler kalmıyor.
Bize sit Türk mülkleri bizden niçün gasp olsun*
İçlerine, zabıt, memur, yerli zenginler dolsun
.....
Yerli zengin milyonerleri Türk evinde otursun
Biz biçare muhacırlar ovalara atılsın
Sizde asla insaf yok mu ey rical-i hükümet
Yeter artık, sabırtaşı, yapmayalım rezalet
Yoksa sonra, görürsünüz açlık neler doğurur
Bu gidişle çok yakında bizi size ev sovutur (Balta, 2013: 9-34’dan akt. Polat, 2017: 32).

SONUÇ

Bu çalışma, Nevşehir’de yaşamış olan Karamanlı Ortodoks topluluğunun bıraktıkları eserlerden hareketle Nevşehir’e ve Karamanlı Ortodoksların hayatlarına dair sosyo-kültürel bilgileri ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmış ve belirli sınırlamalar üzerinden ortaya konulmuştur. Bu çalışmada, Anadolu’nun pek çok bölgesinde (İstanbul, Samsun, Adana, Kayseri, Konya, Niğde, Afyon, Aksaray, Yozgat, Mersin, Trabzon, Amasya, Bursa, Antalya, Zonguldak, Kütahya, Bartın, Alanya, Uşak, Isparta) yaşayan Karamanlı Ortodoksların tümü değil, Kapadokya bölgesindeki Nevşehir ilinde yaşayan Karamanlı Ortodokslar ele alınmıştır. Nevşehir, konum itibarıyla Türkiye’de önemli yerleşim yerleri arasındadır. Nevşehir, tarih boyunca pek çok topluluğa ev sahipliği yapmış ve bunlardan biri de Karamanlı Ortodokslardır.

Nevşehir’in tarihi, coğrafi, ekonomik, sosyo kültürel özellikleri hakkındaki bilgilerin bir kısmına Karamanlı Ortodoksların eserleri üzerinden ulaşılmaktadır. Bu bilgilerin çoğunluğuna salnameler üzerinden ulaşılmaktadır. Diğer bırakılan eserler genellikle din üzerinedir. Sonradan farklı konularda eserler bırakılsa da bunların sayısı fazla fazla olamamıştır. Zorunlu göç Karamanlı Ortodoksları vatanlarından etmiştir. Karamanlıca eserlerden hareketle Nevşehir hakkında bilgilere ulaşmak için daha anlaşılır ve açıklayıcı olması için öncelikle Karamanlı Ortodoksların köken, din, dil, coğrafya, mübadele gibi hayatlarına ilişkin bilgilere değinilmiştir.

Çalışmada, ilk olarak Karamanlı Ortodoksların köken sorununa değinilmiştir. Müslüman Türklerle birçok açıdan benzerliği bulunan Karamanlı Ortodokslarla ilgili tartışmalar biri köken meselesidir. Tarihçiler ve araştırmacılar, bu zümrenin kökenine ilişkin -Türk kökenli mi yoksa Rum kökenli mi oldukları hakkında- fikir birliğine varamamıştır. Kanaatimizce alanında uzman kişiler tarafından yeterince araştırma yapılmıştır ve bu nedenle Karamanlı Ortodoksların bıraktıkları kültürel miras üzerine araştırma yapmak daha faydalı olacaktır. Bununla birlikte bu zamana kadar Karamanlı Ortodokslarla ilgili yapılan çalışmalar köken sorunu dışında daha çok din ve dil meselesine odaklanmıştır. Karamanlıların inanç ve dilleri üzerine çok sayıda bilimsel

çalışma dikkati çekerken kültür ve kültürel mirasları ile ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür.

Karamanlı Ortodokslar hakkında kültürel araştırmaların az olmasının sebebi günümüze bırakılan Karamanlca eserlerin belirli bir yıla kadar dini açıdan ele alınmış olmasıdır. Çalışmanın birinci bölümünde ve beşinci bölümünde bu kaynakların hem sınırlı hem de konu açısından çoğunlukla dini eserler olduğu görülmektedir.

Karamanlı Ortodokslar ticarete ve eğitime çok fazla önem vermişlerdir. Bunun için çeşitli cemiyetler kurmuşlardır. Oluşturdukları cemiyetler her ne kadar eğitim üzerine faaliyet gösterecek olsa da bu çalışmalar yine dinî çalışmalar üzerine olmuştur.

Türkçe konuşup farklı mezhebi benimseyen birçok topluluk vardır. Karamanlı Ortodokslar'da bunlardan biridir. Fakat bu topluluğun kendine has özelliği, “*Karamanlca*” denilen Grek harfli Türkçe yazı dilini kullanmalarındır. Oluşturulan eserler belirli zamana kadar din üzerine yoğunluk oluşturmuş olsa da daha sonraları evlilik, sağlık, atasözleri, fıkralar gibi farklı kültürel alanlardaki konulara da yer verilmiştir.

Çalışmada, Nevşehir’de yaşayan Karamanlı Ortodoksların oluşturdukları Karamanlca kaynaklar, kitabeler taranmıştır. Kitabelerden daha çok yapılan eserlerin önemi ve bu eserlerin kimler tarafından yapıldığı gibi bilgilere ulaşılmaktadır. Nevşehir ile ilgili bilgiler ise azdır. Dönemin durumunu anlatan salnameler üzerinden Nevşehir’in nüfus, din, ticaret ve coğrafyasına ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır. Karamanlı Ortodoksların ticarete daha iyi oldukları Müslüman Türkler’e göre daha zengin oldukları evlerinin iki katlı olduğu gibi bilgiler yer almaktadır. Salmameler günümüzde en çok yararlandığımız kaynaklardır. Nevşehir ile ilgili çoğu bilgiye salnameler üzerinden ulaşmaktayız. Toplumun sosyal hayatı ve güncel olaylara ilişkin bilgilere ise şehri gezen seyyahların eserlerinden ve dergilerden ulaşmak mümkündür.

Osmanlı'nın son zamanlarında halkın dünyadaki gelişmelerden haberinin olması için aydınlanma çabası içerisine girilmiştir. Özellikle Karamanlı Ortodokslar eğitime ve ticarete çok önem vermiş bunun için Nevşehir’de okullar kurmuşlar ve okulların ihtiyacını karşılamak için başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere göç

etmişlerdir. Ticaretle ve eğitim alanında kendilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Bunun için kurdukları cemiyetler, tiyatrolar, gazeteler ve Terakki dergisi aydınlanma çabalarına bir örnek olarak gösterilebilir. Yenilikle birlikte göç olgusu kavramı da beraberinde gelmiştir. Türkiye’de ve Yunanistan’da yaşayan Karamanlı Ortodokslar üzerinde sosyo-kültürel anlamda araştırma yapılmasına geç kalınmıştır. Karamanlı Ortodokslar köklü bir kültür olan Türk kültürünün izlerini taşımakta ve sürdürmekteydiler.

Nevşehir’de Müslüman Türklerle birlikte yaşayan Karamanlı Ortodokslar’ın din dışı folklorik uygulamalarında kültür benzerliği görülmektedir. Örneğin; kız isteme, düğün, yemek, halk inancı bazı uygulamalar da bu çerçeveye dahil edilebilir. Aynı kültürü taşıyan ve yaşayan bu iki toplum arasında çok bir farklılık olmadığı bu uygulamalardan anlaşılmaktadır. Mimari ve dinî yapılar ile sembollerde daha çok farklılık görülmektedir. Bu durum Karamanlı Ortodoksların kendilerini ticaretle geliştirmeleri sebebiyle hem ekonomik hem de yapılar üzerinde din etkisinin fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

1923 Lozan Anlaşması ile zorunlu olarak Türkiye’den Yunanistan’a göç eden topluluk Türkiye’de yaşadığı çoğu şey unutturulmuştur. Yunanistan’a göç etmek zorunda kalan Karamanlı Ortodokslar yeni bir ortama girmişler ve kültürel yönden bir baskıya maruz kalmışlardır. Rahat bir şekilde eski hayatlarını devam ettirememişlerdir. Bununla birlikte yeni coğrafi ortama da alışmakta zorluk çekmişlerdir.

Karamanlı Ortodokslar çok sevdikleri “Anadoluluyuz” dedikleri vatanlarından ayrılmışlardı. Çok uzun süredir yaşadıkları bu vatan dışında hiç başka yerde yaşamamışlardı. Özümstedikleri bu vatan onlar için çok kıymetliydi. Mübadele onları farklı bir hayata ittiği göçün insanlar üzerindeki etkinin nasıl olumsuz olduğu anlaşılabilir. Bu durum onların şiirlerine ve türkülerine yansımıştır. Onlardan bu zamana gelen sözlü kültür ürünleri ise en çok mübadele şiirleri ve mübadele türküleri olmaktadır. Anadolu’daki hayatlarıyla ilgili çok az bilgilere ulaşılmaktadır. Eski kuşak insanlar biraz olsun hatırladıkları ve yaşadıkları sözlü kültür bilincini taşısa da yeni neslin hafızasında bu ürünler hiç yer etmemektedir. Geriye kalan şiirlerden, şarkılardan yaşananlar öğrenilmektedir.

Günümüze kadar Karamanlı Ortodokslarla ilgili yapılan çalışmalar göz önüne alındığında bu çalışmaların daha çok bu topluluğun dil ve din özellikleri üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Ancak dil ve din bir topluluğun kültürel cephesinin sadece bir bölümünü oluşturur. Bu toplulukla ilgili yapılacak bütüncül kültürel çalışmalar hem alana katkı sunacak hem de bu çalışmalar sayesinde Anadolu topraklarının özgün renklerinden biri olan Karamanlı Ortodoksların sosyo-kültürel hayatı eksiksiz bir şekilde betimlenmiş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Altın, A. (2016). Nevşehir-Ürgüp'e Bağlı Mustafapaşa (Sinason), Kasabasında Yer Alan Tarihi Camiler.II. *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir, Aralık 104-121.
- And, M. (1989). Düğünlerle İlgili Eski Bir Türk Sanatı Nahlı, *Kültür ve Sanat*, 1/3, Ankara 19-25.
- Anzerlioğlu, Y. (2002). Türkiye'de Ortodoks Türkler (16. yy. – 20. yy.). Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Anzerlioğlu, Y. (2009). Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler.*Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 171-188
- Anzerlioğlu, Y. (2009). *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ağca, F. (2006). Hristiyan Karamanlı Türkleri Ve Karamanlı Ağzı Üzerine, *H.Ü. Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları*, 3-18.
- Arslan, E. (1995). Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım "Türk Ortodoks Kilisesi".*Atatürk Yolu Dergisi*, 4, 15: 36.
- Atalay, B. (2014) Türk Ortodoksların/Karamanlıların Türk Millî Mücadelesine Destekleri ve Maruz Kaldıkları Mübadelenin Türk Kamuoyuna Yansımaları. *History Studies International Journal of History*, 19-44.
- Aydın, H.V. (2021). 19. Yüzyılda Ürgüp ve Türkçe Konuşan Rum Ortodoks Cemaati Üzerine Bazı Gözlemler, *Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde Yayınlanmıştır*, 2: 377-416.
- Aydın, M. (2009). Türk Ortodoks Hıristiyanlarıve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8, 17.
- Balta, E. (1990). Anadolu Türkofon Hristiyan Ortodoksların "Ulusal Bilinç"lerini Araştırmaya Yarayan Bir Kaynak Olarak Karamanlıca Kitapların Önsözleri, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, 13, 74: 18-20.

- Balta, E. (1998). Karamanlca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması, *Müteferrika*, 13, 1-17.
- Balta, E. ve Alpan, A.S. (2016). *Muhacirnâme Karamanlı Muhacirler İçin Şiirin Sedası*. İstanbul: İstos Yayın, İstanbul.
- Balta, E. ve Çokona, A. (2017). *Stavros Stavris Anatol Türküleri 1986 Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Türkü Mecmuası*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Balta, E. (2018). *Karamanlıdika Legacies*. İstanbul: The Isis Press.
- Balta, E. (2021). Anadolu'nun Türkçe Konuşan Hristiyanlarının İzleri, Cilt 1-2, Şark Dilleri ve Medeniyetlerinin Kaynakları, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Harvard Üniversitesi.
- Benlisoy, S. (2003). Nevşehirli Peynirci Esnafı İttihatı, *Tarih ve Toplum*, 265.
- Benlisoy, S. (2007). Okur-Gezginin Sinasos Serüveni, İTÜ, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, *Toplumsal Tarih*.
- Benlisoy, S., Benlisoy, F. (2000). Nevşehir Mektepleri Toplumsal Tarih, 74, 33.
- Benlisoy, S. (2003). İstanbul'a Göçmüş Ürgüplü Ortodoksların Kurduğu Bir Cemiyet "Areti" Maarifperveran Cemiyeti, *Tarih ve Toplum*, 233.
- Benlisoy, F., Benlisoy, S. (2010). "Karamanlılar", "Anadolu Ahalisi" ve "Aşağı Tabakalar": Türk dilli Anadolu Ortodokslarında Kimlik Algısı. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 11.
- Benlisoy, S. (2003). Papa Yeorgios Nam Cemiyet-i İslahiyyesi, *Tarih ve Toplum*, 236, 35-41.
- Benlisoy, S. (2006). Karamanlca Haftalık AnatolAhteri Dergisi "Anatolda İlmin Terakkisi Kabil mi, Değil mi?", *Toplumsal Tarih*, 154, 56-60
- Benlisoy, S. (2020). Nevşehirli, Doktor, Eğitimci, Sendikacı; Doktor Arhangelos Gvril Kimdi? İstanbul.
- Benlisoy, S., Stavridi N. (2018). *Poemes Karamanlis d'Homiros, Echangeable Originaires' Ürgüp (Macrimalid' Eubee, 1956)* (The Isis Press İstanbul).

- Berkol, B. (1986). 133 Yıl Önce Yayımlanan Yunan Harfleri İle Türkçe (Karamanlıca) Bir “Robinson Crusoe” Çevirisi, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 158.
- Biçici, M. (2017). Papa Eftim ve Milli Mücadeledeki Önemi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 2: 453-460.
- Bozis, S. (2004). Kapadokya Lezzeti Kapadokyalı Rumların Yemek Kültürü. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Topumsal Tarih Vakfı.
- Bozok, E. (2021). Grek Harfli Türkçe Kitabelerde Hacı Unvanı ve Kısaltmaları Üzerine, Ankara: TurkishStudies-Language.
- Büktel, Y. (2011). Nevşehir Meryem Ana Ortodoks Kilisesinin Restorasyonu Üzerine Notlar, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 8, 171-180.
- Cengiz, H. (1965). Nar Köyünde Ait Bir Araştırma, *Türk Folklor Araştırmaları*, 188.
- Corsını, D.E.Ö. (2013). Osmanlı Saray Şenliklerinden Günümüze Bir Kültür Ürünü: Nahıl, Yedi Sanat, *Tasarım ve Bilim Dergisi*, 10, 49-57.
- Davulcu, M. (2014). Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası Konut Kültürünün Halkbilimsel Açından İncelenmesi, *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 02, 05.
- Demir, N. (2010). Türkiye’de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili, *İslam Ansiklopedisi*, 2:1,1.
- Demirci, D. (2014). Isparta’da Bulunan Beş Karamanlıca Kitabının İncelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 155-176.
- Demirtaş, B. (2008). Lozan Mübadele Sözleşmesi’nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinçer, F. (2011). 1584 Yılında Karamanlıca Alfabe ile Yazılmış Bir İtikatname, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 173.
- Eckmann, J. (1953). *Karamanlı Türkçesinde -Maca Ekli Fiil ekli, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ekici, M. (2004). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Ekin, C. (2014). Sahiplenilmemiş Miras: Grek Harfli Türkçe (Karamanlıca) Kitabeli Eserler, *UDEK 3. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı "Avrupa'da Türkçe" Bildiri Kitabı*, 123-139.
- Ekin, C. (2017). Karamanlıların Soy Kütükleri: Karamanlıca (Grek Harfli Türkçe) Kitabeli Mezar Taşları, *Sanat Tarihi Dergisi*, 221-241.
- Ekincikli, M. (1998). *Türk Ortodoksları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Emgili, F. (2009). Mübadeleden Kurtulma Çabası Olarak: İhtidâ, *Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (45), 221-234.
- Ekşi, P. (2014). Karamanlı Edebiyatının Tarihsel Gelişimi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/1, 280-287.
- Ercan, H.Y. (1967). Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(5): 411-439.
- Erdoğan, T. (1996). Diğer Bir Nevşehir Salnâmesi, *Tarih ve Toplum*, 145: 47-56.
- Eyice, S. (1975). Anadolu'da "Karamanlıca" Kitabeler: (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler), *Bellekten Yayınları*, 153: 25-48.
- Eyice, S. (1980). Anadolu'da "Karamanlıca" Kitabeler: (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler) II, *Bellekten Yayınları*, XLIV, 176, 683-696.
- Irakleous, S. (2013). On the Development of Karamanlidika Writing Systems Based On Sources Of The Period 1764–1895, *Mediterranean Language Review*, 20, 57-95, yayıncı: Harrassowitz Verlag,
- İbar, G. (2010). *Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*, 1. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu
- İnce, A. (1998). Dîvân Nahıl, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, 54, 8-96.
- Kalafat, Y. (2012) Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi, *Milli Folklor* 44: 88-90.

- Kahya, H. (2003). Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bie Eser: İspat-ı Mesihiye Üzerinde Dil İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahya, H. (2008). Karamanlıca Bir Esere Göre Karamanlıcada Arapça Ve Farsça Kelimeler, *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*,3/3, 480-501.
- Kahya, H. (2014). Karamanlıca Bir Zebur: İmlâ Özellikleri ve Metin Örnekleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, 19.
- Kafesoğlu, İ. (2004). *Türk Milli Kültürü*.İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kara, B. (2004). Tabiiyeten Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Türkiye’de Azınlıklar (1923-1950). Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karahancı, İ. (2014). Grek Harfli Türkçe Metinler Üzerine Yapılmış Dil Bilgisi Çalışmalarıyla İlgili Açıklamalı Kaynakça Denemesi, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic* 9/6, 639-653.
- Karakaya, M. (2007). Seyahatnamelerde Nevşehir.Yüksek Lisans Tezi.Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Katsika D. (2002). Kappadoki, ParadosiakaTragodia Ton Romnion Apo Tis Hamenes Patrides, Larisa, s. 205.
- Kaya, E. E. (2011). Nevşehir İli Ürgüp İlçesinde “Nahl Övme” Geleneği,*1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 2, 400-425.
- Kılıçarslan, M. (2013). Karamanlıcada Ünlü Varlığı Üzerine Bazı Görüşler: O ve U Ünlüleri, *Türkiyat Mecmuası* c.23
- Kılıçarslan, M. (2013). Karamanlıca Bir Musiki Mecmuası: Mecmua-yı Mukamat, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 8/1: 373-400.
- Kıracı, M. (2006). Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk Yunan Nüfus Mübadelesi. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kodoman, Ö. (2008). Türkiye ile Yunanistan Arasında Nüfus Mübadelesi, Yüksek Lisans Projesi, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi.
- Kurtar, Z. (2012). 19. Yüzyıl'da İstanbul'da Karamanlıca Yayınlanan Terakki Dergisi.Yüksek Lisans Tezi.İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kültürel, Z. (2014). Grek Harfli Karamanlıca Kitabelerdeki Alıntı Öğeler Üzerine, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic, 9/9: 39-51.
- Maden, F. (2011). XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 3, 103-128, Ankara.
- Mert, Ö. (2005). Türk Ortodoksları. Yüksek Lisans Tezi.İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Nahya, N.Z. (2018). Karamanlılarda Aidiyet ve Kimlik, *Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi*, 53, Kayseri.
- Nahya, Z.N. Örnek, S. (2017). Yeniden Tanımlanan Bir Mübadil Kimliği Kapadokyalı Rumlarda Aidiyet ve Kendini Tanımlama, *Mübadelenin 94. Yılı Anısına Uluslararası Mübadele Sempozyumu "Lozan Mübadelesi Yeni Hayat Mücadelesi"*, İstanbul 293-306.
- Nikoladis, İ. (1908). *Meşhur Nareddin Hoca ve Belagatı Mezkake Yani Gülmeklige Sageste Mesoliet*, En Ltheinai Gpois İoanno Nikolaydo
- Oflaz, M. (2012). Ürgüp, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 42. Cild,
- Orakçı, M. (2018). Karamanlıca Kaynaklarda Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk-Yunan İlişkileri (1897-1930). Doktora Tezi.Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Orakçı, M. (2019). Karamanlıca Muhacir Sedası Gazetesine Göre Yunanistan'da Mübadelenin İlk Yılları ve Türkçe Konuşan Ortodoksların Yaşadığı Sorunlar, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 65: 263-299.
- Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*.İstanbul: Pan Yayıncılık.

- Öger, A. (2016). Karamanlı Ortodokslar ve Karamanlı Türkçesi, *Uluslararası Türk Akademisi*, 2: 381-197.
- Öger, A. ve Türk, A.T. (2013). Kültürel Bağlamda Kapadokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (8):1137-11511.
- Öger, A. ve Özdem, O. (2013). *Karamanlıca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*.Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Öger, A. ve Özdem, O. (2015). *Nevşehir Mektepleri (1820-1920)*.Ankara: Nevşehir Hac Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.
- Öger, A. ve Kübra, Y.A. (2015). *Karamanlı Ortodoksların Kurduğu Cemiyetler Ve Yayın Faaliyetleri (Nevşehir Örneği)*.Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Öger, A. (2011). Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası, 1. *Uluslararası Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir Üniversitesi Yayınları*, 37-49. Ankara.
- Öger, A. (2011). Nevşehir ve Çevresinde Yaşamış Olan Karamanlı Ortodoks Türklerin Sözlü ve Yazılı Kültür Ürünlerinin Tespiti Derlenmesi ve İncelenmesi Projesi.
- Ölmez, M. (2011). *R.M. Dawkinsve Anadolu'da Rumca-Türkçe İlişkileri*, İstanbul: Between Religion And Language.
- Özbek, Y. (2016). Mustafapaşa (Sinaos) Duvar Resimlerinde Sıradışı Konular ve Georgios Iordanidis, *Akdeniz Beşeri Bilimler Dergisi*, 381-391.
- Özdem, O. (2012). Karamanlıların Kapadokya'da Yaşadıkları Alan İçerisinde Müslüman Türklerle Sosyal Hayat Paylaşımı, 1. *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir Üniversitesi Yayınları: 2, 135-151, Ankara.
- Özdem, O. (2019). Kapadokya Çevresindeki Karamanlıların Yazılı Eserlerinde Halk Edebiyatı Ürünleri, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(29), 243-257.
- Özdem, O. (Çev) (2021). *Nevşehir 1913 Salnamesi*.Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

- Özgül, G.A. (2015). Karamanlıca Bir Eser: 1914 Nevşehir Salnamesi Ürgüp Başlıklı Kısmın Ses Bilgisi.Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pekak, S. (2009). Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*,26, 249-277
- Pekak, S. (1998). Kapadokya’da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi 1: Nevşehir ve Çevresi, *Aekeoloji ve Sanat*, 12.
- Pekak, S. (2009). Mustafapaşa (Sinassos), Konstantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise III, Kilise IV, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1): 24.
- Phonetica, I. veEcmann, J. (1950). Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*,8: 1-2.
- Polat, B. (2018). “Anadolu’da Türk Ortodoksları Karamanlılar,” *Presented At The I. Uluslararası Develi - Aşık Seyranive Türk Kültürü Kongresi*.
- Saat, H. (2012). Grek Harfli Karamanlı Türkçesi Metni Ahdi Cedid (1.-50. Sayfalar) Üzerine Dil İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sel, P. (2014). Karamanlıca Sıhhetin Sırrı Adlı Eser Üzerine Dil İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Söylemez, M. (2019). Göç Türküleri: Yunanistan Mübadilleri Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.8: 4.
- Suat, A. (2002). Charles Texier Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Üçüncü Cilt, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Şişmanoğlu, Ş.Ş. (2004). ‘İki Kilise Arasında Binamaz’ Kılmak: Karamanlıca Edebi Üretim, Evangelinos Misailidis ve Bir Yeniden Yazım Örneği Olarak *Temaşa-i Dünya ve Cefakâr U Cefakeş*. Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
- Şakiroğlu, H.M. (1962). Bibliyografya, Belleten Yayınları, Sayı 102, 369-374,

- Tekin, F. (2007). Urum Türkçesi Sesbilgisi Üzerine Bazı Tespitler, *Karadeniz Araştırmaları*, 14, 93-100.
- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*.Ankara: Simurg Yayıncılık.
- Tekin, Y.E. (2017). Anadolu'nun Hristiyan Türkleri Karamanlılar.Yüksek Lisans Tezi.Batman: Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Togan, Z.V. (1981). *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*.İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tufanoğlu, H.E. (2001). Charles Texier'ye Göre 19. Yüzyılda Kayseri-Niğde Yöresi ve Günümüzle Karşılaştırılması.Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkdoğan, O. (2009). *Günümüzde Karaman ve Hazar Türkleri*.İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yavuz, E. (1998). Sürgündeki Ortodoks Türkler, *Aksiyon Dergisi*.163(6): 7-23.
- Yıldırım, S. (2011). Ürgüp Mustafapaşa'da Duvar Resimli İki Ev, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 7, 111-134, Ankara.
- Yassıbaş, E. (2010). Niğde'de Ortodokslar. Yüksek Lisans Tezi.Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.